

Jaarverslag

2015

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	5
2.	Kerncijfers	6
2.1	Kerncijfers compartiment SPH	6
2.2	Kerncijfers compartiment SPDHV	8
3.	Verslag van het bestuur	10
3.1	Het jaar 2015	10
3.2	Bestuur en commissies	11
3.3	Geschillen	11
3.4	Dekkingsgraad	11
3.5	Indexatiebesluit	12
3.6	Toeslagen in de afgelopen jaren	13
3.7	Gebeurtenissen na balansdatum	15
3.8	Vooruitblik 2016	15
3.9	Maatschappelijk verantwoord beleggen	16
4.	Het pensioenfonds	17
4.1	Profiel	17
4.2	Missie	17
4.3	Doelstelling	17
4.4	Uitvoeringsovereenkomst	17
4.5	Compartimenten	17
4.6	Pensioenregeling	18
5.	Organisatiestructuur	20
5.1	Bestuur	20
5.2	Bestuurscommissies	21
5.3	Verantwoordingsorgaan	23
5.4	Visitatiecommissie	24
5.5	Pensioenbureau	24
5.6	Externe ondersteuning	24
5.7	Uitbesteding	24
6.	Governance-aspecten	25
6.1	Code Pensioenfonds	25
6.2	Deskundigheidsbevordering	25
6.3	Gedragscode	25
6.4	Compliance officer	25
6.5	Beloningsbeleid	26
7.	Risicomanagement	27
7.1	Risicohouding en haalbaarheidstoets	27
7.2	Doelstelling risicomanagement	28
7.3	Risico's	29

8.	Financiën compartiment SPH.....	32
8.1	Beleggingen compartiment SPH	32
8.2	Financiële paragraaf compartiment SPH	33
8.3	Herstelplan compartiment SPH	34
8.4	Actuariële analyse compartiment SPH.....	34
8.5	Uitvoeringskosten compartiment SPH.....	35
8.6	Premie compartiment SPH	38
9.	Financiën compartiment SPDHV	40
9.1	Beleggingen compartiment SPDHV	40
9.2	Financiële paragraaf compartiment SPDHV	41
9.3	Herstelplan compartiment SPDHV	42
9.4	Actuariële analyse compartiment SPDHV	42
9.5	Uitvoeringskosten compartiment SPDHV.....	43
9.6	Premie compartiment SPDHV	46
10.	Verantwoordingsorgaan	48
10.1	Oordeel over 2015	48
10.2	Reactie van het bestuur.....	52
11.	Visitatiecommissie	53
11.1	Verslag van de visitatiecommissie.....	53
11.2	Reactie van het bestuur.....	54
12.	Personalia.....	55
12.1	Bestuur	55
12.2	Nevenfuncties bestuursleden	55
12.3	Verantwoordingsorgaan	56
12.4	Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan	56
12.5	Visitatiecommissie	56
12.6	Externe ondersteuning	57
13.	Geconsolideerde jaarrekening SPHDHV	58
13.1	Balans per 31 december 2015 (geconsolideerd)	58
13.2	Staat van baten en lasten (geconsolideerd)	59
13.3	Kasstroomoverzicht (geconsolideerd)	61
13.4	Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling	63
13.5	Overig	68
14.	Toelichting jaarrekening voor compartiment SPH	69
14.1	Toelichting behorende tot de jaarrekening 2015.....	69
14.2	Bestemming van het saldo van baten en lasten.....	91
14.3	Gebeurtenissen na balansdatum.....	91
14.4	Actuariële verklaring	92
15.	Toelichting jaarrekening voor compartiment SPDHV	94
15.1	Toelichting	94
15.2	Bestemming van het saldo van baten en lasten.....	113
15.3	Gebeurtenissen na balansdatum.....	113
15.4	Actuariële verklaring	113

16.	Overig	115
16.1	Verklaring compliance officer	115
16.2	Controleverklaring onafhankelijke accountant.....	116
17.	Pensionering en overlijden SPH.....	123
18.	Pensionering en overlijden SPDHV	124
19.	Begrippenlijst	125

1. Voorwoord

Beste lezer,

Met veel plezier mag ik hierbij het Jaarverslag 2015 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV aanbieden.

Er is in 2015 hard gewerkt aan het goed vormgeven van ons nieuwe pensioenfonds, dat is ontstaan uit de fusie van de pensioenfonds Haskoning en DHV. Dit jaarverslag vertelt u alles over het eerste jaar van het multi-ondernemingspensioenfonds HaskoningDHV.

Het jaarverslag bestaat uit één bestuursverslag (met waar nodig onderscheid ten aanzien van bijzonderheden per compartiment), een balans, staat van baten en lasten, kasstroomoverzicht en grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling en afzonderlijke toelichtingen per compartiment. Het bestuur heeft op 7 juni 2016 de jaarrekening voor het jaar 2015 vastgesteld.

De vergelijkende cijfers over 2014 hebben betrekking op de voormalige, afzonderlijke pensioenfonds, die bij de fusie naadloos in de nieuwe structuur zijn opgegaan. Het bevat ook het verslag van de visitatiecommissie en het algemene oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2015, inclusief de reacties van het bestuur.

In compartiment SPH maakt het herverzekeringscontract met Nationale-Nederlanden (NN) een belangrijk deel uit van de financiering van de pensioenen in dat compartiment. Kort voordat het jaarverslag is vastgesteld, heeft het bestuur overeenstemming bereikt met de herverzekeraar NN over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen. Die afspraken zijn verwerkt in dit jaarverslag. Onderdeel van de afspraken met NN is dat de herverzekeraar zich heeft verplicht om ter compensatie van het opgeven van de overrentedeling de opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen met terugwerkende kracht tot 1 januari 2015 – voor rekening van NN – eenmalig te verhogen met 1,6%. In paragraaf 3.7 is een uitgebreide verklaring opgenomen over deze afspraak.

Tot slot: het realiseren van de fusie - en vervolgens de implementatie ervan - vraagt veel van iedereen die er bij is betrokken. Ik wil dan ook iedereen die daaraan een bijdrage heeft geleverd en levert van harte bedanken voor de grote inzet. Het was een bijzonder jaar, waarin we deze klus met zijn allen op een goede wijze hebben weten te klaren.

Henriëtte de Lange
Voorzitter

2. Kerncijfers

2.1 Kerncijfers compartiment SPH

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	1.306	1.445	1.504	1.634	1.790
Gewezen deelnemers	1.590	1.514	1.475	1.387	1.244
Pensioengerechtigden	653	639	612	564	534
	3.549	3.598	3.591	3.585	3.568
Verleende toeslagen					
Werknemers (1)	0,87%	0,00%	0,00%	0,00%	1,70%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (1)	0,38%	0,00%	0,00%	0,00%	1,70%
Pensioenuitvoering (x € 1.000)					
Feitelijke ontvangen premie	15.005	16.387	16.929	17.754	19.433
Kostendekkende premie (2)	13.865	-	-	-	-
Feitelijk betaalde herverzekeringspremie	-	12.671	12.146	12.681	12.862
Uitkeringen	9.268	8.968	8.634	8.450	7.854
Kosten pensioenbeheer (3)	1.018	1.397	964	996	950
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (4) (€ per deelnemer)	504	665	447	441	402
Vermogenssituatie en solvabiliteit (x € 1.000)					
Pensioenvermogen voor risico fonds	545.192	500.869	402.857	391.113	340.639
Pensioenvermogen voor risico deelnemers	1.741	1.835	1.546	1.580	1.390
Technische Voorzieningen (x € 1.000):					
Voor risico fonds: "nieuwe opbouw"	18.910	-	-	-	-
Voor risico fonds: kostenvoorziening	2.232	2.220	-	-	-
Afgedekt door garantiecontract o.b.v. RTS/UFR	447.606	417.635	336.378	345.028	309.599
Voor risico deelnemers	1.741	1.835	1.546	1.580	1.390
Aanwezige dekkingsgraad	116,2%	119,3%	119,8%	113,4%	110,0%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde 12 maanden)	117,6%	-	-	-	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad	101,4%	101,0%	101,0%	101,0%	101,0%
Vereiste dekkingsgraad	101,4%	101,0%	101,0%	101,0%	101,0%
Gemiddelde rekenrente voor TV (nominaal)	1,77%	2,02%	2,85%	2,54%	2,73%
Beleggingsportefeuille (x € 1.000)					
Voor risico fonds: eigen vrij vermogen	82.953	69.115	34.329	25.138	28.226
Voor risico fonds: nieuwe opbouw	12.177	-	-	-	-
Voor risico deelnemers	1.741	1.835	1.546	1.580	1.390

	2015	2014	2013	2012	2011
Garantiecontract Nationale-Nederlanden (x € 1.000)					
Technische voorziening o.b.v. 4% rekenrente	255.119	252.752	245.592	237.209	228.154
Belegd vermogen gesepareerd depot	n.v.t.	374.880	315.366	305.768	267.183
Aandeel technisch resultaat	-844	708	1.184	718	185
Kosten vermogensbeheer (% van gesepareerd depot)	n.v.t.	0,25%	0,21%	0,21%	0,21%
Beleggingsrendement	4,6%				
Benchmarkrendement (5)	5,3%				
Kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,51%				

-
- 1) Een eventuele toeslag wordt toegekend per 1 april van elk jaar. De toeslag is voorwaardelijk.
 - 2) De kostendeekkende premie wordt vastgesteld op basis van fondsgrondslagen en een gedempt premiebeleid.
 - 3) Vanaf 2015 worden de algemene kosten verdeeld over pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de nader uitgewerkte 'Aanbevelingen uitvoeringskosten'.
 - 4) De kosten per deelnemer zijn berekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden.
 - 5) Dit is het rendement van de portefeuille als deze conform de strategische mix belegd zou zijn in de door het fonds gekozen benchmarks (beursindices) voor de afzonderlijke beleggingscategorieën.

2.2 Kerncijfers compartiment SPDHV

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	1.428	1.423	1.465	1.645	1.692
Gewezen deelnemers	2.060	1.968	2.013	1.905	1.836
Pensioengerechtigden	1.168	1.118	1.081	1.042	993
	4.656	4.509	4.559	4.592	4.521
Verleende toeslagen					
Werknemers (1)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (1)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Doorgevoerde korting van aanspraken en rechten (2)	0,00%	0,00%	0,00%	5,60%	0,00%
Pensioenuitvoering (x € 1.000)					
Feitelijke ontvangen premie	16.199	16.339	18.292	19.181	19.837
Kostendekkende premie (3)	13.377	15.455	17.602	17.547	18.007
Uitkeringen	21.127	20.383	20.069	20.213	19.592
Kosten pensioenbeheer (4)	810	565	445	934	1.029
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (5) (€ per deelnemer)	€ 315	€ 222	€ 170	€ 348	€ 370
Vermogenssituatie en solvabiliteit (x € 1.000)					
Pensioenvermogen	726.073	710.382	616.204	587.412	519.421
Technische Voorziening voor korting per 1 april 2013	-	-	-	630.078	575.748
Technische Voorziening na korting per 1 april 2013	709.425	676.051	572.288	594.942	-
Aanwezige dekkingsgraad	102,4%	105,1%	107,7%	98,7%	90,2%
(Aanwezige dekkingsgraad voor korting per 1 april 2013)	-	-	-	93,2%	-
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde 12 maanden)	104,4%	108,3%	-	-	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,4%
Vereiste dekkingsgraad	124,9%	118,2%	119,8%	117,7%	118,4%
Gemiddelde rekenrente voor TV (nominaal)	1,71%	1,88%	2,75%	2,43%	2,73%
Beleggingsportefeuille (x € 1.000)					
Vastgoed	55.789	53.360	40.325	39.782	38.350
Aandelen	316.411	301.595	266.375	253.666	223.059
Vastrentende waarden	323.266	325.865	272.863	262.793	228.216
Grondstoffen	28.493	27.850	30.525	29.050	29.517
Liquide middelen	4.158	3.918	7.769	3.389	1.098
	728.117	712.588	617.857	588.680	520.240
Beleggingsrendement	3,3%	17,0%	5,6%	13,6%	2,4%
Benchmarkrendement (6)	3,7%	16,4%	4,9%	13,1%	2,9%
Kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,40%	0,43%	0,48%	0,44%	0,47%

- 1) Een eventuele toeslag wordt toegekend per 1 april van elk jaar. De toeslag is voorwaardelijk.
- 2) De korting van 5,6% is per 1 april 2013 doorgevoerd, maar is conform de richtlijnen van de Raad voor de jaarverslaggeving al in het jaarverslag 2012 opgenomen.
- 3) Vanaf 2012 is de kostendeekkende premie gedempt.
- 4) Vanaf 2013 worden de algemene kosten verdeeld over pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de nader uitgewerkte "Aanbevelingen uitvoeringskosten" van de Pensioenfederatie. Deze verdeling is in 2014 aangepast aan het Besluit van 12 december 2014 tot wijziging van het Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling in verband met transparantie over uitvoeringskosten en enige andere wijzigingen.
- 5) De kosten per deelnemer zijn berekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden.
- 6) Dit is het rendement van de portefeuille als deze conform de strategische mix belegd zou zijn in de door het fonds gekozen benchmarks (beursindices) voor de afzonderlijke beleggingscategorieën.

3. Verslag van het bestuur

3.1 Het jaar 2015

Per kwartaal worden hieronder de belangrijkste werkzaamheden en bestuursbesluiten samengevat.

Eerste kwartaal

Het eerste jaar als multi-ondernemingspensioenfonds stond in het teken van het opzetten van de organisatie en het vaststellen van vele beleidsdocumenten in verband met de overgang naar de nieuwe pensioenregeling met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar, de twee juridisch gescheiden compartimenten en wijzigingen in wet- en regelgeving. In het begin zijn het dagelijks bestuur en een aantal commissies benoemd. Daarnaast zijn het nieuwe pensioenreglement, diverse organisatiereglementen, het uitbestedingsbeleid, de functieprofielen, het beloningsbeleid en de beleggingsovertuigingen vastgesteld. Het bestuur heeft een heidag gehouden, waarbij missie, visie en strategie zijn vastgesteld. Ook is in het eerste kwartaal van 2015 het besluit genomen tot niet indexeren bij compartiment SPDHV (zie ook paragraaf 3.3).

Tweede kwartaal

In het voorjaar van 2015 speelde de verkenning van de afwikkeling van het NN-contract voor compartiment SPH, het vaststellen van een bijzonder (samengesteld) jaarverslag over 2014 en het vaststellen van veel beleidstukken in verband met het nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK). Denk daarbij aan het kortings- en indexatiebeleid, de beleidsdekkingsgraad, het financieel crisisplan, het screeningsbeleid, het communicatiebeleidsplan en -jaarplan, de gedragscode, het strategisch beleggingsbeleidsplan, het jaarplan beleggingen en het handboek risicomanagement. Verder is de administratie van het fonds uitgebreid gecontroleerd in het kader van het onderzoek Quinto-P. Uit dit onderzoek blijkt dat onze pensioenadministratie uitstekend op orde is.

Derde kwartaal

In het derde kwartaal werden de risicohouding, de haalbaarheidstoets, het diversiteitsbeleid en de ABTN vastgesteld en werd gestart met het opstellen van een service level agreement (SLA) met het pensioenbureau. Daarnaast was er veel tijd en aandacht voor de selectie van personeel en de nieuwe externe adviseurs van ons pensioenfonds.

Vierde kwartaal

In het najaar van 2015 nam het bestuur een besluit over de uitbesteding van de rapportages vermogensbeheer, werd de opvolging van het beleggingsonderzoek afgerond dat De Nederlandsche Bank in 2014 had ingesteld bij voormalig pensioenfonds DHV. Nadat DNB groen licht had geven op onze interpretatie van de wetgeving, volgde het besluit over de toeslagverlening bij compartiment SPH. Dit besluit was gebaseerd op de beter bij compartiment Haskoning passende pro-rato methodiek, waardoor het bestuur een volledige toeslag onder het nFTK kon realiseren. Tot slot werden de opties voor de afwikkeling van het NN-contract besproken met NN.

3.2 Bestuur en commissies

De verschillende organen van het pensioenfonds hebben in 2015 frequent vergaderd, om zorgvuldig te kunnen besturen. Hieronder een overzicht van deze vergaderingen.

Gremium	#
Bestuur (inclusief kennissessies)	22
Dagelijks bestuur	25
Dagelijks bestuur en verantwoordingsorgaan	5
Beleggingsadviescommissie	13
Risicoadviescommissie	7
Verantwoordingsorgaan	11
Juridische commissie	3
Communicatiecommissie	5
NN-commissie	6
Totaal	97

3.3 Geschillen

Het pensioenfonds heeft in 2015 vier geschillen behandeld.

1. Een geschil uit 2010 heeft geleid tot een comparitie bij de rechter in 2015. (Deze zaak is in 2016 nog aangehouden door de rechter.)
2. Een geschil uit 2011 heeft geleid tot een comparitie bij de rechter in 2015. (Het fonds heeft in 2016 een conclusie van dupliek naar de rechter gestuurd.)
3. Een geschil uit 2012 heeft geleid tot een afwijzing door de rechter van de vordering van de deelnemer in 2015.
4. Een geschil uit 2015 is aan het bestuur voorgelegd en afgewezen.

3.4 Dekkingsgraad

Compartiment SPH

De dekkingsgraad bij compartiment SPH is in 2015 3,0 procentpunt gedaald. Dit komt voornamelijk door de toeslagverlening per 1 april 2015 en de daling van de rekenrente. Zie onderstaande tabel.

	2015
Dekkingsgraad per 1 januari	119,2%
Premie	-0,7%
Uitkering	0,0%
Toeslagen	-0,7%
Wijziging rekenrente	-0,3%
Vervallen rentemiddeling	0,1%
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	-0,3%
Overrendement	0,8%
Wijziging regeling (arbeidsongeschikten)	-0,2%
Technisch resultaat NN	-0,2%
Mutatie deel herverzekerd (NN)	-1,3%
Overige	-0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	116,2%

Volgens www.pensioenthermometer.nl bedroeg de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds in Nederland eind 2015 102%. De dekkingsgraad van compartiment SPH is met 116% dus 14% hoger dan gemiddeld. De daling van de dekkingsgraad in 2015 met 3% van 119% eind 2014 tot 116% eind 2015 is 3% minder dan de gemiddelde daling van de dekkingsgraad van 6% (in 2014 nam de dekkingsgraad 1% af, gelijk aan de afname van de gemiddelde dekkingsgraad volgens www.pensioenthermometer.nl).

Compartiment SPDHV

De dekkingsgraad bij compartiment SPDHV is in 2015 2,7 procent gedaald. Dit komt voornamelijk door de daling van de rekenrente, ondanks het positieve effect van het overrendement op de beleggingen. Zie de tabel op de volgende pagina.

	2015
Dekkingsgraad per 1 januari	105,1%
Premie	0,1%
Uitkering	0,2%
Toeslagen	0,0%
Wijziging rekenrente	-4,4%
Vervallen rentemiddeling	1,2%
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	-2,6%
Overrendement	3,3%
Wijziging grondslagen	0,0%
Overige	-0,5%
Dekkingsgraad per 31 december	102,4%

Volgens www.pensioenthermometer.nl bedroeg eind 2015 de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds in Nederland 102%. De dekkingsgraad van 102% van SPDHV is dus gelijk aan het gemiddelde. De daling van de dekkingsgraad in 2015 met 3% van 105% eind 2014 tot 102% eind 2015 is 3% minder dan de gemiddelde daling van de dekkingsgraad van 6% (in 2014 nam de dekkingsgraad ook 3% af, terwijl de gemiddelde dekkingsgraad toen 1% afnam volgens www.pensioenthermometer.nl).

3.5 Indexatiebesluit

Hieronder is de besluitvorming ten aanzien van de toeslagverlening weergegeven per compartiment.

Compartiment SPH

Het compartiment SPH bestaat feitelijk uit twee gedeelten: de opgebouwde pensioenen tot en met 31 december 2014, die zijn ondergebracht in het garantiecontract bij Nationale-Nederlanden en de opbouw vanaf 1 januari 2015, die het pensioenfonds in eigen beheer heeft. Dit maakt dat het compartiment een hybride karakter heeft. Hoewel het nieuwe Financieel Toetsingskader sinds 1 januari 2015 van kracht is, heeft De Nederlandsche Bank aan het eind van 2015 uitsluitsel gegeven over de uitwerking hiervan voor hybride pensioenfonds. Het was daarom voor dit compartiment niet mogelijk om de indexatiedrempel vast te stellen. Eind 2015 is dit met De Nederlandsche Bank afgestemd.

In oktober 2015 heeft het bestuur besloten een toeslag te verlenen aan deelnemers in het compartiment Haskoning conform hetgeen wettelijk maximaal is toegestaan. Daarbij was de ambitie om de pro rata benadering te volgen na goedkeuring van DNB. Nadat de goedkeuring is verleend, is de definitieve toeslagverlening over 2015 vastgesteld op 0,87% aan de actieven en 0,38% aan de inactieven.

Compartiment SPDHV

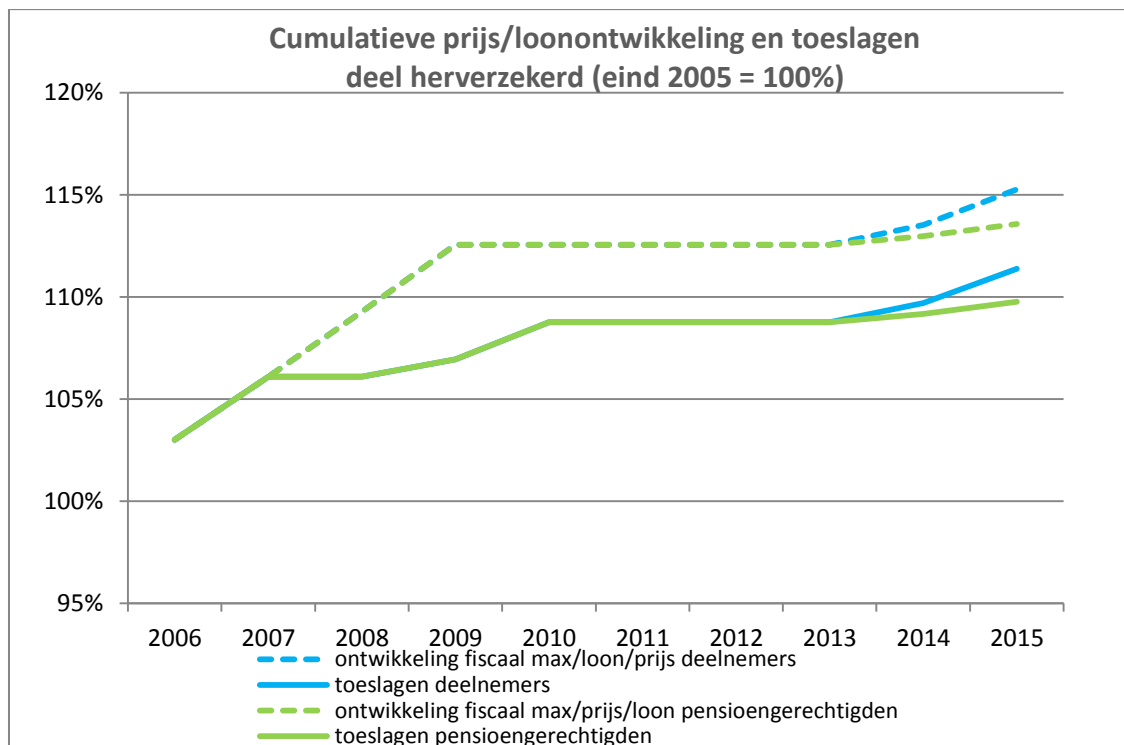
De actuele dekkingsgraad van compartiment SPDHV per 1 januari 2015 (na toepassing van de bepalingen uit het nieuw Financieel Toetsingskader) was 100,9%. De wet schrijft voor dat pensioenfondsden alleen indexatie mogen toekennen als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Dit is bij compartiment SPDHV niet het geval. Het bestuur heeft daarom besloten om voor het compartiment SPDHV per 1 april 2015 geen indexatie toe te kennen.

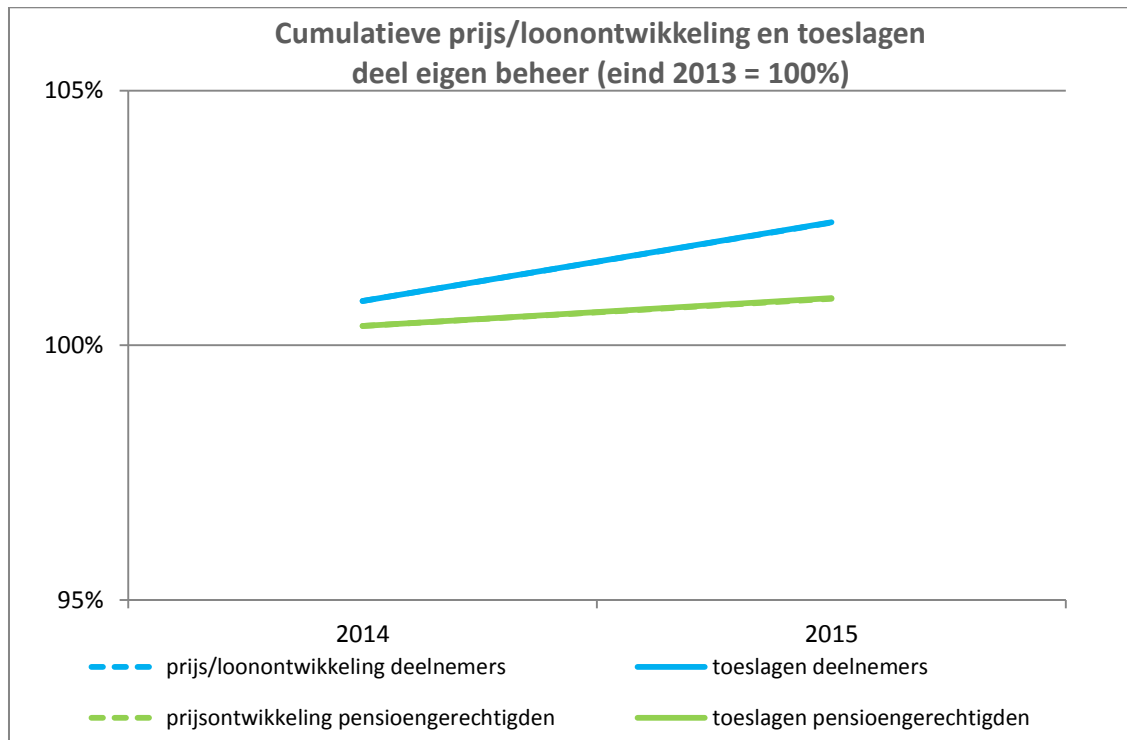
3.6 Toeslagen in de afgelopen jaren

Het pensioenfonds streeft ernaar om ieder jaar de pensioenen te verhogen (indexeren of toeslag verlenen). Dat is geen recht en wordt ook niet betaald uit de premies. Het wordt slechts toegepast wanneer de financiële situatie van een compartiment dat toelaat.

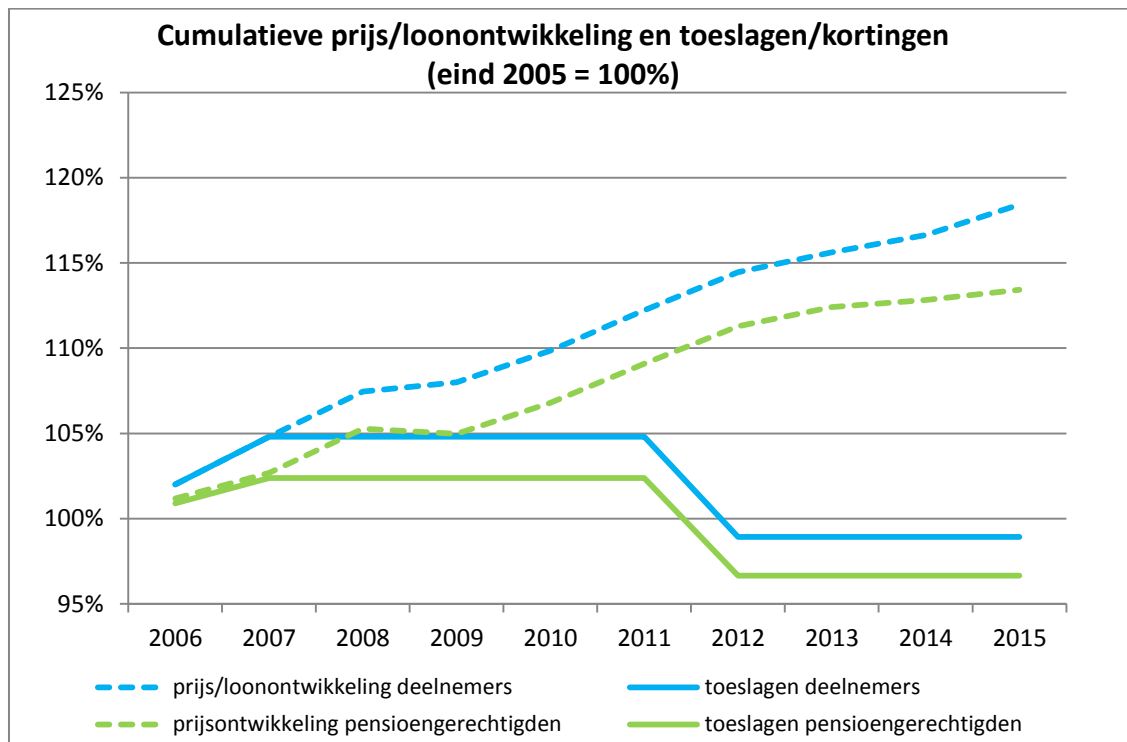
In de afgelopen jaren is het helaas niet mogelijk gebleken om de pensioenen volledig te indexeren. Het verschil tussen de inflatie en de daadwerkelijke toeslagen is per compartiment weergegeven in de volgende grafieken.

Compartiment SPH

Compartiment SPDHV

Herstelplan compartiment SPDHV

De beleidsdekkingsgraad van het compartiment SPDHV is per 1 januari 2015 108,0%. De wettelijk vereiste dekkingsgraad is 125,0%. SPDHV heeft daarom een reservetekort. Het bestuur heeft een herstelplan opgesteld. Uit de prognoseberekningen die het bestuur in dit kader heeft gemaakt, blijkt dat als het bestuur zijn reguliere beleid blijft uitvoeren, het fonds naar verwachting in 2021 de vereiste dekkingsgraad zal hebben bereikt. Doordat de ontwikkeling van de dekkingsgraad vertraagd doorwerkt in de beleidsdekkingsgraad, bereikt de beleidsdekkingsgraad naar verwachting in 2022 het vereiste niveau. Het herstelplan is gebaseerd op een aantal standaard uitgangspunten. Deze gaan uit van een optimistisch scenario, waarbij de rente constant blijft. Hierdoor kan het uiteindelijke resultaat anders uitpakken dan het herstelplan veronderstelt, waardoor de vereiste dekkingsgraad later wordt gehaald dan het herstelplan nu aangeeft.

3.7 Gebeurtenissen na balansdatum

Het bestuur heeft op 1 maart 2016 besloten per 1 april 2016 een indexatie toe te kennen voor compartiment SPH. De verhoging van het pensioen per 1 april 2016 is 1,53% voor de actieven. De pensioenen van gepensioneerden en slapers worden met 0,54% verhoogd. Het bestuur heeft tevens besloten geen indexatie toe te kennen per 1 april 2016 voor compartiment SPDHV.

Kort voor het tot stand komen van dit jaarverslag heeft het bestuur overeenstemming bereikt met de herverzekeraar Nationale-Nederlanden over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen. Het bestuur heeft de afgelopen jaren, samen met haar adviseurs, uitgebreid met NN gesproken over de beëindigingsvoorwaarden van het garantiecontract. Die gesprekken richtten zich vooral op de contractuele aanpassing van de garantiekosten per 1 januari 2015. Deze waren in onze optiek te hoog. Daarom is ook naar alternatieve opties gekeken. Uiteindelijk is het bestuur tot de conclusie gekomen dat - bij een keuze voor premievrij achterlaten met voortzetting van de overrentedeling, of bij een keuze voor de door NN aangeboden alternatieve opties - de daadwerkelijke kans op het realiseren van overrente te klein was. Het bestuur heeft daarom met NN afgesproken dat de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen bij NN herverzekerd blijven en NN deze pensioenen verhoogt met 1,6%.

Die eenmalige verhoging is een compensatie voor het opgeven van de overrentedeling. De hiermee samenhangende verhoging van de Technische Voorziening voor risico fonds en het herverzekeringsdeel van de technische voorziening van € 6.992.000 is in de balans per 31 december 2015 verwerkt.

Vanwege het beëindigen van de overrentedeling is het compartiment SPH met ingang van 1 januari 2015 geen garantiekosten en overige kosten meer verschuldigd. Gezien het feit dat, hangende de gesprekken tussen het bestuur en NN, het gesepareerd beleggingsdepot tot april 2016 in stand is gehouden, hebben het bestuur en NN afgesproken dat ieder 50% van de totale beheerkosten van het depot voor zijn rekening neemt. Deze kosten zijn voor het compartiment SPH € 400.000. Dit bedrag is in de staat van baten en lasten 2015 opgenomen onder de overige lasten.

De per 31 december 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen, inclusief de verhoging met 1,6%, blijven door NN levenslang gegarandeerd.

3.8 Vooruitblik 2016

In 2015 is het wetsvoorstel Pensioencommunicatie aangenomen, met als doel de informatieverstrekking over pensioenen te verbeteren. Het pensioenfonds heeft hierop al geanticipeerd door een aantal verbeteringen door te voeren, zoals het integreren van 'Pensioen123'. De huidige website, die in februari 2016 is vernieuwd, zal waarschijnlijk eind 2016 worden uitgebreid met een 'mijn-omgeving'. De nieuwe website is goed ontvangen en bevat veel informatie over ons pensioenfonds.

Deelnemers in compartiment SPH met vragen over het pensioen vóór 2015, moeten daarvoor naar AZL. Voor vragen die gaan over de latere opbouw kunnen deelnemers terecht bij het pensioenbureau. Dat is geen wenselijke situatie. Daarom wordt in 2016 de pensioenadministratie van ons fonds uitgebreid, zodat het pensioenbureau voor de deelnemers als enige aanspreekpunt gaat functioneren en niet meer naar AZL verwezen hoeft te worden.

Het bestuur is in 2016 gestart met een strategisch onderzoek naar mogelijkheden voor het fonds in de toekomst. Dit in samenhang met de algemene ontwikkelingen in het pensioenstelsel (zoals de afschaffing van de doorsneepremie) en gezien het feit dat het multi-ondernemingspensioenfonds als rechtsvorm, conform de APF-wetswijziging per 1 januari 2015, op termijn zal verdwijnen.

3.9 Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het fonds heeft als taak de overwegingen over verantwoord beleggen vast te leggen en te zorgen dat er draagvlak is voor het verantwoord beleggen onder de deelnemers. Het bestuur is in 2015 begonnen om in overleg met het verantwoordingsorgaan het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen nader te verkennen. In 2016 wordt het beleid ten aanzien van verantwoord beleggen verder ontwikkeld. In het najaar worden de deelnemers en gepensioneerden daarbij betrokken met behulp van een onderzoek waarin de deelnemers en gepensioneerden zich kunnen uitspreken over het beleid dat het fonds wil invullen met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV

Amersfoort, 24 juni 2016

4. Het pensioenfonds

4.1 Profiel

De Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is per 1 januari 2015 ontstaan uit een juridische fusie van Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV. De aangesloten ondernemingen zijn: Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V. Pensioenfonds HaskoningDHV is een ondernemingspensioenfonds in de zin van artikel 1 van de Pensioenwet en heeft twee compartimenten.

Het fonds is statutair gevestigd in Amersfoort en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 62306723. Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie.

Er zijn ongeveer 8.300 deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden. Het pensioenfonds heeft een belegd vermogen van circa € 820 miljoen in eigen beheer, aangevuld door een garantiecontract met Nationale-Nederlanden ter waarde van circa € 440 miljoen.

4.2 Missie

In 2015 heeft het pensioenfonds de volgende missie vastgesteld:

Het fonds is een betrouwbaar en klantgericht ondernemingspensioenfonds dat dicht bij zijn (gewezen) deelnemers en gepensioneerden staat en een betaalbaar en voor zover mogelijk waardevast pensioen voor hen verzorgt.

4.3 Doelstelling

Het pensioenfonds heeft als doel het uitvoeren van de met de werkgever gesloten uitvoeringsovereenkomst, het toekennen evenals beheren van pensioenaanspraken en uitkeren van pensioenen aan de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Dit in overeenstemming met de bepalingen van de statuten, de pensioenreglementen, de Pensioenwet en andere wet- en regelgeving. Concreet betekent dit dat Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV verantwoordelijk is voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling van de aangesloten ondernemingen.

4.4 Uitvoeringsovereenkomst

Op 16 februari 2015 hebben het fonds en de aangesloten ondernemingen een nieuwe uitvoeringsovereenkomst getekend. In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken over de uitvoering van de pensioentoezegging opgenomen. De uitvoeringsovereenkomst is per 1 januari 2015 ingegaan en afgesloten voor onbepaalde tijd, waarbij niet voor 1 januari 2020 opgezegd kan worden.

4.5 Compartimenten

Het fonds heeft twee compartimenten: compartiment Stichting Pensioenfonds Haskoning (SPH) en compartiment Stichting Pensioenfonds DHV (SPDHV), met volledig gescheiden vermogens.

SPH

Het compartiment SPH omvat alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die per 31 december 2014 hun pensioenaanspraken en –rechten hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds Haskoning. In het compartiment SPH zullen geen nieuwe deelnemers meer toetreden. Dit is zo overeengekomen met de werkgever bij het fuseren van de beide fondsen.

De per 31 december 2014 opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten zijn volledig herverzekerd door middel van een garantiecontract met Nationale-Nederlanden. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, worden in eigen beheer verder opgebouwd.

SPDHV

Het compartiment SPDHV omvat alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden die hun pensioenaanspraken en –rechten per 31 december 2014 hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds DHV. Werknemers die vanaf 1 januari 2015 bij de aangesloten ondernemingen in dienst komen, worden als deelnemer opgenomen in het compartiment SPDHV. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, blijven in eigen beheer opgebouwd worden.

4.6 Pensioenregeling

De tot 31 december 2014 geldende pensioenregelingen zijn geharmoniseerd in een nieuwe pensioenregeling voor alle deelnemers in zowel het compartiment SPDHV als het compartiment SPH. De nieuwe pensioenregeling, die per 1 januari 2015 van kracht is, is een zogenoemde CDC-regeling (Collective Defined Contribution).

Premie

De pensioenpremie die door de aangesloten ondernemingen aan het fonds wordt afgedragen, is een vast percentage van de pensioengrondslag, geldend tot en met 31 december 2019.

Compartiment	Pensioenpremie	Bijdrage werknemers
SPH	25,9%	8,2%
SPDHV	28,1%	8,2%

De aanspraken en risicodekking volgens de pensioenregeling worden uitsluitend ingekocht en verzekerd nadat het bestuur heeft vastgesteld dat de pensioenpremie in enig jaar toereikend is voor de inkoop, risicodekking en kosten van dat jaar. Als in enig jaar de pensioenpremie lager is dan de kostendeckende premie, dan worden de pensioenaanspraken naar rato verminderd.

Uitkeringsovereenkomst

De basispensioenregeling van het fonds kan worden gedefinieerd als een aansprakenregeling, dat betekent een uitkeringsovereenkomst in de zin van de Pensioenwet. Pensioenaanspraken worden vastgesteld op basis van middelloon met een voorwaardelijke indexatie, met een pensioenleeftijd van 67 jaar.

Ouderdomspensioen

Jaarlijks wordt een aanspraak ouderdomspensioen opgebouwd ter grootte van 1,875% van de pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioensalaris verminderd met de franchise. Het pensioensalaris wordt vastgesteld als 12,96 maal het bruto maandsalaris, inclusief arbeidsmarkt- en/of functietoeslag en is gemaximeerd op € 101.519 (per 1 januari 2016). De franchise is € 13.499, of de fiscaal minimale franchise, indien deze hoger is. Voor 2015 is de franchise vastgesteld op € 13.449. De aanspraak wordt bij een deeltijd dienstverband naar rato opgebouwd.

Andere pensioenvormen

Naast ouderdomspensioen bestaat er recht op partnerpensioen en wezenpensioen. Het partnerpensioen bestaat uit twee delen. Een levenslang partnerpensioen van 70% van het te bereiken ouderdomspensioen, plus een tijdelijk partnerpensioen van 10% van het pensioengevend salaris, met een minimum van € 8.897 (bij een fulltime dienstverband). Dit pensioen wordt uitgekeerd tot aan de AOW-datum van de begunstigde. Het wezenpensioen bedraagt 14% van het te bereiken ouderdomspensioen en wordt uitgekeerd totdat de begunstigde 21 jaar wordt. De deelnemers hebben aanspraak op een arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije voortzetting van pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid.

Verhogen of verlagen

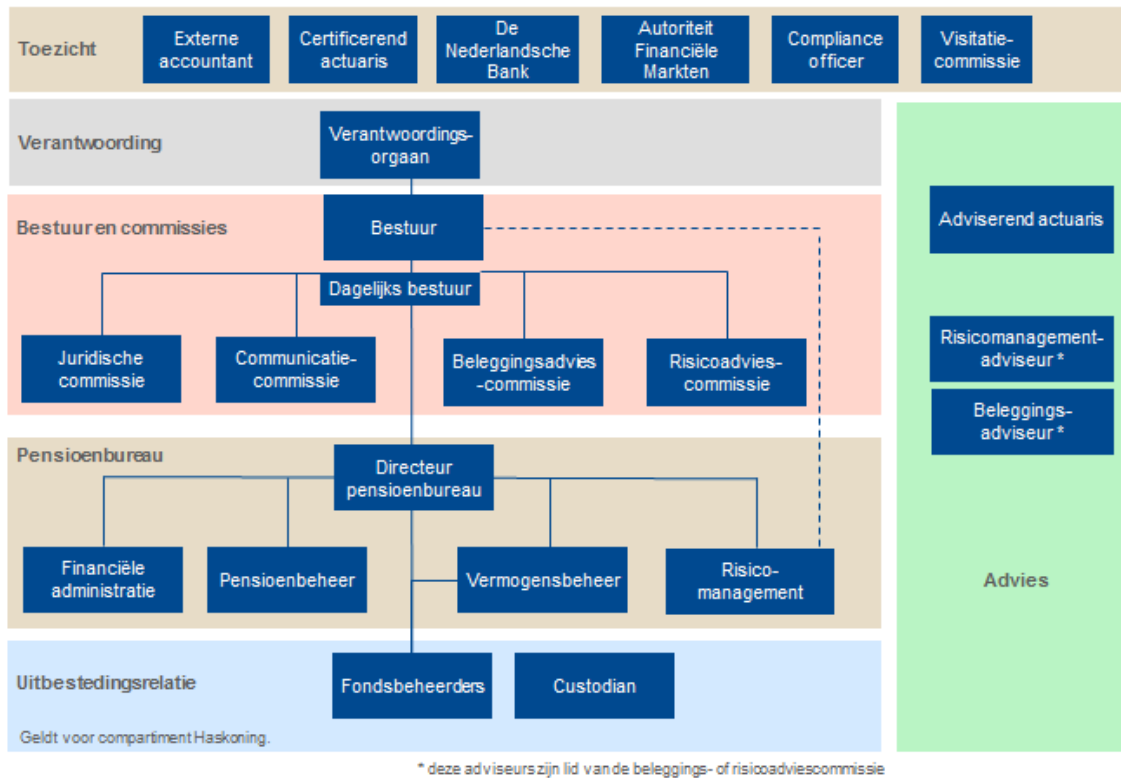
Mocht de financiële positie van het fonds dit vereisen, dan kan het bestuur, onder strikte voorwaarden, besluiten de opgebouwde pensioenaanspraken en de pensioenrechten te verlagen, zodat de verplichtingen in overeenstemming worden gebracht met de middelen van het fonds.

Het fonds streeft ernaar om ieder jaar de pensioenen te verhogen. Dat is geen recht en wordt ook niet betaald uit de premies. Het wordt slechts toegepast wanneer de financiële situatie van een compartiment dat toelaat: toeslagverlening is dus voorwaardelijk. Een besluit om in enig jaar op basis van dit artikel een toeslag te verlenen, vormt geen garantie voor in toekomstige jaren te verlenen toeslagen en beperkt de beleidsvrijheid van het bestuur omtrent de toeslagverlening niet.

5. Organisatiestructuur

Het bestuur heeft zich bij het inrichten van de nieuwe bestuursorganisatie per 1 januari 2015 laten leiden door de Code Pensioenfonds. De Code richt zich op de drie bestuurlijke kernfuncties: besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Dit alles in goede balans via een sluitend systeem van interne controle en evenwicht tussen de functies.

De organisatie van het fonds is weergegeven in het onderstaande schema.

5.1 Bestuur

Het bestuur is collectief (eind)verantwoordelijk voor beide compartimenten. Het is belast met het besturen van de zaken van het fonds en met het beheer en beschikking over zijn vermogen. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden van het bestuur zijn vastgelegd in de statuten en een bestuursreglement.

Het fonds heeft een paritair bestuur bestaande uit acht leden; drie vertegenwoordigers vanuit de werkgevers, drie namens de werknemers en twee namens de pensioengerechtigden. Van de bestuursleden zijn er drie namens compartiment SPH en drie namens compartiment SPDHV benoemd.

Aan het bestuur zijn bij de fusie twee aspirant-bestuursleden toegevoegd; uit beide compartimenten één. De aspiranten nemen deel aan alle bestuurlijke activiteiten, maar hebben geen stemrecht. Het is het beleid van het fonds om te werken met aspirant-bestuursleden zodat deze zich optimaal kunnen voorbereiden op een eventuele toekomstige rol en verantwoordelijkheid in het bestuur.

Het bestuur van pensioenfonds HaskoningDHV bestaat voor een groot deel uit bestuursleden van de voormalige pensioenfonds Haskoning en DHV. Er zijn twee externe leden benoemd in het bestuur: Henriëtte de Lange (voorzitter, namens de werkgever) en Hedwig Peters (namens de werknemers). Maarten Faber en Alexander Crena de longh, de aspirant-bestuursleden, waren eerder bestuurslid bij respectievelijk pensioenfonds Haskoning en pensioenfonds DHV.

Per 31 december 2015 is het bestuur als volgt samengesteld:

– Anton Driesse	werkgever	SPH
– Wim Janssen	pensioengerechtigden	SPH
– Johan Krijgsman	werknemers	SPDHV
– Henriëtte de Lange	werkgever	extern
– Henk Liekens	werknemers	SPH
– Kees Nije	pensioengerechtigden	SPDHV
– Hedwig Peter	werknemers	extern
– John Tummers	werkgever	SPDHV

Aspirant bestuursleden:

– Alexander Crena de longh	SPDHV
– Maarten Faber	SPH

Per 1 januari 2016 is John Tummers afgetreden. Hij is opgevolgd door Alexander Crena de longh.

5.2 Bestuurscommissies

Het bestuur heeft voor de diverse beleidsterreinen specifieke commissies ingesteld. De commissies hebben de verantwoordelijkheid om ontwikkelingen op hun beleidsterrein te volgen en te beoordelen wat de impact is voor het fonds. Ze initiëren beleid en geven gevraagd en ongevraagd advies over beleidsmatige onderwerpen. Tevens doen ze voorstellen aan het bestuur. Besluitvorming vindt plaats in het bestuur.

Commissieleden worden benoemd door het bestuur. De commissies bestaan uit bestuursleden, maar het bestuur kan ook externe leden in een commissie benoemen.

Countervailing power binnen het bestuur

Het bestuur acht het voor goede besluitvorming noodzakelijk dat er op alle terreinen voldoende personen zijn die voorstellen goed kunnen beoordelen, zonder dat ze meegewerkt hebben aan het opstellen van het voorstel, bijvoorbeeld in de commissies. Deze bestuursleden hebben voldoende kennis om een voorstel van de commissies goed te kunnen beoordelen en zorgen voor een frisse kijk en countervailing power ten opzichte van de commissies.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter (Henriëtte de Lange) en twee leden van het bestuur (Johan Krijgsman en Henk Liekens). Het dagelijks bestuur bepaalt samen met de directeur van het pensioenbureau (Paul Canisius) het dagelijks beleid van het fonds. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, zoals vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). De voornaamste taak is het voorbereiden van bestuursbesluiten en het toezien op het uitwerken en uitvoeren van genomen besluiten.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie doet beleidsvoorstellen aangaande het communicatiebeleid aan het bestuur, stelt het communicatiebeleidsplan op en ziet toe op de uitvoering van het communicatiebeleidsplan. Ook vallen externe uitingen, waaronder de website en de nieuwsbrief, onder de verantwoordelijkheid van de communicatiecommissie.

Per 31 december 2015 is de communicatiecommissie als volgt samengesteld:

Maeike van Bijsterveld	lid (HaskoningDHV Nederland B.V.)
Linda Broenink	lid (HaskoningDHV Nederland B.V.)
Wim Janssen	lid
Kees Nije	voorzitter

Per 19 januari 2016 is Wim Jansen geen lid meer van de communicatiecommissie. Henriëtte de Lange (bestuur), Flip Dötsch (HaskoningDHV Nederland B.V.) en Koos Liefjijn (pensioenbureau) zijn per dezelfde datum toegetreden tot de commissie.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het bestuur over de beleggingsaangelegenheden in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleggingsbeleid richting het bestuur. Daarnaast is zij verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. Hieronder moet onder andere worden verstaan: de vertaling van de uitkomsten uit de ALM-studie naar de invulling van de portefeuille, het selecteren en monitoren van vermogensbeheerders of fondsen (binnen het mandaat; goedkeuring blijft bij het bestuur), het monitoren en beheersen van de risico's, het handhaven van de vermogensallocatie en het bijhouden van beleggingstechnische kennis. De BAC vergadert minimaal acht tot tien keer per jaar. De BAC maakt gebruik van een externe expert. Deze expert is lid van de commissie.

Per 31 december 2015 is de beleggingsadviescommissie als volgt samengesteld:

Maarten Faber	lid, aspirant-bestuurslid
Johan Krijgsman	voorzitter
Hedwig Peters	lid
Rutger van Asselt	lid (Sprenkels & Verschuren)

Risicoadviescommissie

De risicoadviescommissie (RAC) adviseert het bestuur over het integrale risicomanagement in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleid richting het bestuur. Daarnaast is de commissie verantwoordelijk voor de uitvoering van het risicomanagement door het pensioenfonds. Hieronder moet onder andere worden verstaan het borgen van onafhankelijk risicomanagement bij het pensioenfonds, het monitoren en toezien op beheersen van risico's en het terugkoppelen hiervan aan het bestuur en het bijhouden van de kennis over risicomanagement. De RAC vergadert minimaal zes keer per jaar. De RAC maakt gebruik van een externe expert. Deze expert is lid van de commissie.

Per 31 december 2015 is de risicoadviescommissie als volgt samengesteld:

Alexander Crena de longh	lid, aspirant lid bestuur
Anton Driesse	lid
Hedwig Peters	voorzitter
Floris van Rijn	extern lid (Willis Towers Watson)

Per 19 januari 2016 is Wim Janssen lid geworden van de risicoadviescommissie.

Juridische commissie

De juridische commissie adviseerde desgevraagd over contracten, klachten en geschillen, reglementen en statutenwijzigingen en over algemene juridische beleidsvoorbereiding. Per 19 januari 2016 is de juridische commissie vervallen. Bij juridische vraagstukken wordt ad hoc gekeken op welke wijze passend advies kan worden verkregen.

Per 31 december 2015 was de juridische commissie als volgt samengesteld:

Maeike van Bijsterveld	lid (HaskoningDHV Nederland B.V.)
Marloes Koenders	lid (HaskoningDHV Nederland B.V.)
Henriëtte de Lange	voorzitter
Henk Liekens	lid

Tijdelijke commissie Nationale-Nederlanden

Het (garantie)contract met Nationale-Nederlanden is per 31 december 2014 geëxpireerd. De tijdelijke commissie Nationale-Nederlanden heeft als doel het afwikkelen van de overeenkomst met Nationale-Nederlanden. De commissie laat zich door externe adviseurs begeleiden.

Per 31 december 2015 is de commissie als volgt samengesteld:

Anton Driesse	voorzitter
Maarten Faber	lid, aspirant lid bestuur
Wim Janssen	lid
Marloes Koenders	lid (HaskoningDHV Nederland B.V.)
Johan Krijgsman	lid
Henk Liekens	lid
Hedwig Peters	lid

Marloes Koenders heeft zich per 1 januari 2016 teruggetrokken uit de commissie.

5.3 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt aan het verantwoordingsorgaan rekenschap af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes die betrekking hebben op de toekomst. Het verantwoordingsorgaan adviseert het pensioenfonds desgevraagd of uit eigen beweging over aangelegenheden die het pensioenfonds betreffen.

De verdeling van de zetels in het verantwoordingsorgaan tussen de werknemersvertegenwoordigers en vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden vindt plaats op basis van de onderlinge getalsverhouding. Het pensioenfonds HaskoningDHV heeft bij aanvang een verantwoordingsorgaan bestaande uit twee werkgeversvertegenwoordigers, drie werknemersvertegenwoordigers en twee vertegenwoordigers van pensioengerechtigden.

Overige bepalingen met betrekking tot de samenstelling van het verantwoordingsorgaan zijn nader vastgelegd en uitgewerkt in het *reglement verantwoordingsorgaan*.

Per 31 december 2015 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Piet Besselink	voorzitter
Hans Bus	lid
Nynke Dalstra	lid
Erik Goldsteen	secretaris
Madeleine Inckel	lid
Arie Vijfhuizen	lid
Martien Würdemann	lid

Per 1 januari 2016 heeft Piet Besselink de onderneming en daarmee het verantwoordingsorgaan verlaten. Hij is per die datum als lid vervangen door Jos Reinders.

De leden van het verantwoordingsorgaan zijn bij de fusie benoemd voor de periode van één jaar. Per 1 januari 2016 is het verantwoordingsorgaan benoemd voor de reglementair vastgelegde termijn van vier jaar.

Wet versterking pensioenfondsbesturen

Het bestuur leeft de normen uit Wet versterking pensioenfondsbesturen na. Dit ziet met name op het toepassen van artikel 115a lid 3 van de Pensioenwet, waarin beschreven staat dat het pensioenfonds het verantwoordingsorgaan in de gelegenheid stelt om advies uit te brengen over:

- het beleid inzake beloningen;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de profielschets voor leden van de raad van toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds;
- liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm.

Het verantwoordingsorgaan heeft het recht om een oordeel te geven over het bestuursjaar. Het oordeel over het jaar 2015 is opgenomen in hoofdstuk 10 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur.

5.4 Visitatiecommissie

Het bestuur van het pensioenfonds draagt zorg voor de organisatie van transparant intern toezicht door middel van een visitatiecommissie. De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken van het pensioenfonds. Zij is belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Bij vervulling van haar taak richt de visitatiecommissie zich naar de belangen van de bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, andere aanspraakgerechtigden, en de aangesloten ondernemingen en zorgt er voor dat deze belanghebbenden zich door haar op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

De visitatiecommissie bestaat uit ten minste drie onafhankelijke natuurlijke personen die deskundig zijn op het gebied van de uitoefening van het bedrijf van een pensioenfonds. Daarbij dienen de aandachtsgebieden financiën (vermogensbeheer), risicomanagement en governance ieder geborgd te zijn via één van de leden van de visitatiecommissie. De leden van de visitatiecommissie zijn financieel en hiërarchisch volledig onafhankelijk van elke belanghebbende bij het fonds. Het bestuur benoemt de leden van de visitatiecommissie, na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan.

De visitatiecommissie die het jaar 2015 heeft beoordeeld, is als volgt samengesteld:

Marlies van Boom	lid
Els Janssen	voorzitter
Jeroen Tuijp	lid

Het verslag van de visitatiecommissie over het jaar 2015 is opgenomen in hoofdstuk 11 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur.

5.5 Pensioenbureau

Het pensioenfonds beschikt over een eigen pensioenbureau. De bestuursondersteuning en de werkzaamheden die voortvloeien uit de pensioenadministratie, de financiële administratie en een groot deel van het vermogensbeheer worden er verzorgd. Daarnaast valt ook het aandachtsgebied Risicomanagement onder het pensioenbureau.

Paul Canisius is directeur van het pensioenbureau. De werknemers zijn in dienst van HaskoningDHV Nederland B.V. Eind 2015 bedroeg de personele capaciteit 8,8 fte. De personele bezetting bestaat verder uit Nair van Eijden (pensioenfondsadministrateur), Leonie van Hal (hoofd financieel beheer), Isabel Klee (secretaresse), Ina Koers (secretaresse), Yvonne Kwok, (hoofd pensioenbeheer), Koos Lieffijn (bestuurssecretaris), Monique Pirovano (pensioenfondsadministrateur), Lisette de Reus (pensioenfondsadministrateur) en Suzan van de Riet (pensioenfondsadministrateur).

5.6 Externe ondersteuning

Het fonds laat zich bijstaan door externe adviseurs voor specifieke vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld communicatie, beleggingsbeleid, juridische aspecten en risicobeheersing.

5.7 Uitbesteding

Het fonds voert het vermogensbeheer en pensioenbeheer zelf uit. Echter, voor compartiment SPH is een groot deel herverzekerd bij Nationale-Nederlanden. De uitvoering daarvan is belegd bij AZL.

6. Governance-aspecten

6.1 Code Pensioenfonds

Per 1 januari 2014 is de Code Pensioenfonds in werking getreden. In de Code zijn normen geformuleerd voor 'goed pensioenfondsbestuur'. Veel van de daarin voorgestelde bepalingen stonden ook al in de eerdere principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het bestuur onderschrijft de Code van harte. De Code geeft goede aangrijpingspunten om de governance van het fonds te verbeteren. In 2015 heeft het bestuur diverse stappen gezet in het zich eigen maken van de normen in de Code.

Het pensioenfonds voldoet geheel aan 65 van de 69 voor het fonds relevante normen. Aan de volgende normen voldoet het pensioenfonds nog niet geheel:

- Het bestuur moet zorgen voor een noodprocedure, om in spoedeisende situaties te kunnen handelen (norm 4). Dit is weliswaar geborgd door interne afspraken, maar niet geformaliseerd in een procedure. In 2016 zullen de interne afspraken worden vastgelegd in een noodprocedure.
- Het bestuur moet de overwegingen over verantwoord beleggen vastleggen (norm 27) en zorgen dat er draagvlak is voor het verantwoord beleggen onder belanghebbenden (norm 29). De acties die het bestuur onderneemt zijn het verder ontwikkelen en implementeren van het beleid verantwoord beleggen. Daarnaast zal in 2016 een onderzoek worden gehouden onder de deelnemers van het fonds.
- Conform de Code Pensioenfonds streeft het bestuur naar diversiteit met ten minste één man en één vrouw en één lid boven en één lid onder de veertig jaar (norm 68). Bij de samenstelling van de bestuursorganen zijn de doelstellingen voor wat betreft mannen en vrouwen gerealiseerd. Dit geldt niet voor de ambitie om bestuursleden onder de 40 jaar tot het bestuur te laten toetreden.

6.2 Deskundigheidsbevordering

Het bestuur draagt zorg voor het permanent op peil houden van zijn deskundigheid en neemt dit mee in de jaarlijkse persoonlijke evaluatie. Nieuwe bestuursleden nemen deel aan een basiscursus op het gebied van het besturen van een ondernemingspensioenfonds. Daarnaast vindt verdieping en uitbreiding plaats door het lezen van vakliteratuur. Nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen ook opleidingen op pensioengebied.

Bestuursleden en de directeur hebben in 2015 deelgenomen aan diverse seminars, zoals de Themamiddag SER-advies 'Toekomst Pensioenstelsel', de Themabijeenkomsten nFTK en een congres over renteafdekking. Sommige bestuursleden volgden opleidingen, waaronder een opleiding vermogensbeheer. In 2015 vonden er twee kennissessies plaats. De eerste studiedag was gewijd aan het werken met een risicobudget en aan een verkenning naar de mogelijkheden voor verantwoord beleggen. De tweede studiedag stond in het teken van een meer gedetailleerde verkenning naar de mogelijkheden voor verantwoord beleggen. Ook vond er medio 2015 een zelfevaluatiesessie plaats waarin missie en visie aan de orde kwamen naast de vraag wat voor type bestuur het bestuur wil zijn.

6.3 Gedragscode

De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de visitatiecommissie, het pensioenbureau en andere bij het fonds betrokken personen handelen integer. Zij zorgen ervoor dat hun eigen functioneren wordt getoetst. Zij vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het pensioenfonds een band heeft op welke manier dan ook. Richtlijnen hiervoor zijn vastgelegd in een gedragscode. Betrokkenen leggen jaarlijks een verklaring van naleving van de gedragscode af.

6.4 Compliance officer

De compliance officer is belast met het onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode. De heren Musa Elmas en Albert de Jong, verbonden aan het Nederlands Compliance Instituut, treden op als compliance officer.

6.5 Beloningsbeleid

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het fonds. Ook is het beleid passend, gelet op het beloningsbeleid van de aangesloten ondernemingen waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag. Er worden geen prestatiegerelateerde beloningen betaald.

Bezoldiging bestuurders

- De bestuursleden die in dienst zijn van de aangesloten ondernemingen ontvangen geen extra beloning van het fonds. De salariskosten van de tijdsbesteding van deze bestuursleden worden door de werkgever bij het fonds in rekening gebracht op basis van de werkelijk bestede tijd.
- De bestuursleden namens de gepensioneerden ontvangen een vaste vergoeding van € 10.000 op jaarbasis, alsmede een forfaitaire kostenvergoeding van € 1.000 op jaarbasis. Voor een eventueel lidmaatschap van de beleggingsadviescommissie bedraagt de vergoeding € 3.000 op jaarbasis; voor de overige adviescommissies € 1.000 op jaarbasis.
- De externe bestuursleden ontvangen een vergoeding van € 125.000 tot € 175.000 op full time basis. De vergoeding wordt bepaald op basis van de overeengekomen tijdsbesteding en functie van het lid, waarbij mede rekening wordt gehouden met specifieke vaardigheden en ervaring.

7. Risicomanagement

Het bestuur streeft er naar van de sociale partners zo veel mogelijk duidelijkheid te verkrijgen over de doelstellingen, het ambitieniveau van de toeslagverlening en de risicohouding, die ten grondslag liggen aan de pensioenregelingen die ze als opdracht in uitvoering aan het fonds geven. In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van risicohouding, doelstelling ten aanzien van risico's en maatregelen om doelen te behalen. In de jaarrekeningen van de beide compartimenten zijn vervolgens de financiële risico's beschreven en toegelicht.

7.1 Risicohouding en haalbaarheidstoets

De procedure om tot de risicohouding van het fonds te komen is als volgt. Het bestuur treedt in overleg met sociale partners om te vernemen wat de risicobereidheid van sociale partners is. Als de sociale partners inzicht hebben gegeven in de door hen gewenste risicohouding en het bestuur zich daarin kan vinden, treedt het bestuur in overleg met het verantwoordingsorgaan. Als het verantwoordingsorgaan zich herkent in de risicohouding, draagt het bestuur zorg voor de vastlegging van de risicohouding van het pensioenfonds. Het bestuur gebruikt de risicohouding bij de toetsing van de opdrachtaanvaarding van de door sociale partners overeengekomen pensioenregelingen. Het bestuur bespreekt jaarlijks de resultaten van de haalbaarheidstoets in relatie tot de risicohouding met sociale partners en het verantwoordingsorgaan. De haalbaarheidstoets voert het pensioenfonds jaarlijks voor beide compartimenten afzonderlijk uit. Daarbij wordt met een door DNB voorgeschreven methodiek - op een vergelijkbare wijze voor alle pensioenfonds - beoordeeld of een compartiment aan zijn verplichtingen op de lange termijn kan voldoen. De haalbaarheidstoets biedt ook inzicht in de mate waarin de voorwaardelijke toeslagverlening naar verwachting op de lange termijn (zestig jaar) kan worden toegekend aan de huidige deelnemers in het compartiment.

Risicohouding kwalitatief

Beleidsuitgangspunten voor de risicohouding zijn als volgt:

- De premie is een vaste CDC-premie voor een periode van 5 jaar;
- Prioriteit aan een stabiele opbouw boven sterk wisselende indexaties;
- Het premiebeleid is gedempt en gebaseerd op een prudent verwacht rendement;
- De opbouw van ouderdomspensioen en nabestaandepensioen en fiscaal maximaal (OP van 1,875% met een NP van 70% van het OP);
- De indexatie ambitie is loon-/prijsinflatie voor actieven/inactieven;
- De indexatie is voorwaardelijk;
- Het verwachte pensioenresultaat (50% kans) is ongeveer prijsinflatie;
- Het 'slecht weer'-pensioenresultaat (5% kans) is ongeveer nominaal (bij aanvang met risicobuffers op orde) of iets minder (bij aanvang lagere risicobuffers);
- De kans op korten is circa 10%, de omvang maximaal circa 6% (zie ALM en het kortingsbeleid in het crisisplan voor de momenten en jaaromvang van eventueel korten);
- Het fonds moet bij aanvang voldoen aan de haalbaarheidstoets.

Kwantitatieve risicohouding en pensioenresultaat conform haalbaarheidstoets

Het bestuur beschouwt onderstaande grenswaarden met betrekking tot het pensioenresultaat als richtinggevend, gegeven de beleidskeuzes die in het verleden zijn gemaakt.

Vanuit de feitelijke dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 60%

Vanuit de VEV-dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 70% (circa nominaal)

Kanttekening bij haalbaarheidstoets compartiment SPH

De voorgeschreven methodiek van de haalbaarheidstoets leidt ertoe dat 'vanuit het vereist eigen vermogen' per 1 januari 2015 voor compartiment SPH niet voldaan kan worden aan de ondergrens voor het mediane pensioenresultaat. Dit komt vooral omdat de berekening (vooralsnog verplicht) uitgaat van een VEV van 104% voor de bij aanvang nog vrijwel geheel verzekerde verplichtingen. Dit lijkt echter niet passend voor een hybride fonds met een toenemend deel eigen beheer (zowel verplichtingen als beleggingen) gedurende de beschouwde periode van 60 jaar. Gedurende deze looptijd neemt de VEV toe (tot maximaal 126% bij volledig eigen beheer). Als er in eigen beheer beleggingsrisico's worden genomen zou de haalbaarheidstoets 'vanuit de VEV-dekkingsgraad' uit moeten gaan van een passende hogere waarde met betere pensioenresultaten als gevolg.

Het bestuur zal in overleg treden met DNB om bij de toetsing 2016 te komen tot een meer passende werkwijze voor het hybride compartiment SPH.

7.2 Doelstelling risicomanagement

De doelstelling van het risicomanagementbeleid van het pensioenfonds is het beheersen van de risico's die aanwezig zijn bij het behalen van de doelstelling van het pensioenfonds. Beheersing van de risico's vindt plaats door inbedding in goede bestuurlijke processen en het navenant handelen van personen. Via het bestuurlijk proces wordt mede uitvoering gegeven aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. Dit betekent dat zoveel mogelijk risico's en de daarbij behorende consequenties op voorhand in beeld moeten zijn gebracht om de risicohouding van het fonds te kunnen vaststellen. Verder is het bestuur erop gericht om een gezonde risicocultuur te handhaven en risicobewustzijn te implementeren bij alle besluiten en uitvoering van werkzaamheden.

Hiermee zijn de risico's niet per definitie weggenomen, maar worden zij beter beheerst dan wel gereduceerd tot een aanvaardbaar niveau.

Handboek risicomanagement

Het bestuur heeft een handboek risicomanagement opgesteld, met als doel:

- Het in kaart brengen van de doelstellingen, uitgangspunten en methodieken van het risicomanagement;
- Het identificeren en vastleggen van de belangrijkste risico's.
- Het vastleggen van een adequate beheersing van de risico's (ten aanzien van de bedrijfsvoering, de financiële positie en de uitbestedingsrelatie van het fonds) in relatie tot de doelstellingen van het fonds;
- Het bieden van een nadere uitwerking van de risicobeheersing en –monitoring voor het fonds. Dit geldt voor het bestuur, de diverse commissies, het pensioenbureau en haar leveranciers en in het bijzonder de RAC. Hierbij worden de verschillende compartimenten afzonderlijk gemonitord.

Beleidsuitgangspunten

De beleidsuitgangspunten van het risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is integraal onderdeel van alle beleidsvorming, de uitvoering en het vermogensbeheer van het pensioenfonds;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de implementatie en uitvoering van een effectief en efficiënt risicomanagementproces;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de beheersing van risico's en de keuzes die daarin gemaakt worden;
- Risico's worden integraal geanalyseerd bij de totstandkoming van alle bestuursbesluiten en vormen een vast onderdeel van uit te voeren evaluaties. Een analyse van de risico's maakt onderdeel uit van ieder voorstel voor een bestuursbesluit;
- Voor alle risico's worden duidelijke tolerantiegrenzen vastgesteld en indien wenselijk en mogelijk worden mitigerende maatregelen geïmplementeerd;

- Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de standaarden die door de toezichthouder(s) aangereikt zijn. Daar waar deze ontbreken of niet van toepassing zijn, zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van inzichten verkregen van andere, vergelijkbare fondsen;
- Bij de invulling van Integraal Risicomanagement (IRM) worden de verschillende risico's onderverdeeld naar categorieën aansluitend bij de risicocategorieën zoals die zijn opgenomen in FIRM, het risicoraamwerk dat DNB hanteert. Daarnaast wordt ter ondersteuning een alternatieve indeling gehanteerd naar strategie, financieel, governance, omgeving en compliance;
- Risico's met potentieel een grote financiële of reputatie impact krijgen continue aandacht van het bestuur.

7.3 Risico's

Marktrisico's

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties. Er worden geen derivaten gebruikt.

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

Valutarisico

Het valutarisico van zakelijke waarden wordt niet afgedekt.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Voor compartiment SPH speelt specifiek het kredietrisico op de herverzekeraar NN. NN Group (Nationale-Nederlanden) kreeg op 11 april 2016 een A+ rating van kredietbeoordelaar Fitch, met een stabiel vooruitzicht. Volgens Fitch heeft de verzekeraar onder meer een sterke kapitalisatie. Verder kent NN een laag investeringsrisico. Als zwaktes noemt de kredietbeoordelaar een lage winstgevendheid en een significante blootstelling aan de uitdagende Nederlandse levensverzekeringssector.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter dekking van dit risico worden voor compartiment SPH overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife en voor compartiment SPDHV overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij Zwitserleven op stoploss basis.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen toekent en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor alleen een risicopremie is ontvangen. Ter dekking van dit risico worden voor compartiment SPH risicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) van compartiment SPDHV alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Het operationeel risico wordt beheerst door middel van afspraken met uitbestedingspartners door Service Level Agreements en de monitoring ervan. Voor de custodian, uitvoeringsorganisaties en vermogensbeheerders wordt de kwaliteit van de uitvoering eveneens gemonitord door ISAE 3402 rapportages.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

8. Financiën compartiment SPH

8.1 Beleggingen compartiment SPH

Voor compartiment SPH worden drie delen onderscheiden.

- *Garantiecontract*: de rechten opgebouwd tot 1 januari 2015 vallen onder het garantiecontract.
- *Eigen vrij vermogen*: het beschikbare eigen vrije vermogen.
- *Nieuwe opbouw*: het vermogen dat is benodigd voor de pensioenopbouw in eigen beheer (toegekend vanaf 1 januari 2015).

Beleggingsklimaat

De aandelen hebben het in 2015 goed gedaan met een rendement van 9,3% voor de beleggingen "Eigen vrij vermogen" en 7,8% voor de beleggingen "Nieuwe opbouw". De staatsobligaties rendeerden 1,7% voor de beleggingen "Eigen vrij vermogen" en -1,8% voor de beleggingen "Nieuwe opbouw". Per saldo is 2015 een beleggingsjaar geweest met een rendement van 4,7% voor de beleggingen "Eigen vrij vermogen" en 3,4% voor de beleggingen "Nieuwe opbouw".

Strategische beleggingsmix

	strategische mix %	bandbreedte %	feitelijke mix per 31-12-2015 % x € 1.000	
<u>Eigen vrij vermogen</u>				
Staatsobligaties	36,0%	33,3% - 38,8%	37,4%	30.998
Bedrijfsobligaties	19,0%	16,2% - 21,7%	19,3%	16.026
Aandelen ontwikkelde markten	40,5%	38,3% - 42,8%	39,4%	32.706
Aandelen opkomende markten	4,5%	2,3% - 6,8%	3,9%	3.223
Liquide middelen	0,0%	0% - 0%	0,0%	0
	100,0%		100,0%	82.953
<u>Nieuwe opbouw</u>				
Staatsobligaties	45,0%	40% - 50%	43,5%	5.299
Aandelen ontwikkelde markten	49,5%	46,8% - 52,3%	50,5%	6.148
Aandelen opkomende markten	5,5%	2,8% - 8,3%	5,6%	688
Liquide middelen	0,0%	0% - 0%	0,3%	42
	100,0%		100,0%	12.177
Totaal belegd vermogen				95.130

Eenmaal per jaar (in het voorjaar) wordt de actuele beleggingsmix weer in lijn gebracht met de strategische beleggingsmix.

Beleggingsrendement

	2015	2014
<u>Eigen vrij vermogen</u>		
Staatsobligaties	1,7%	1,0%
Bedrijfsobligaties	0,1%	0,5%
Aandelen Europa	8,3%	-2,6%
Aandelen Pacific	14,6%	0,2%
Aandelen VS	12,8%	1,0%
Aandelen Canada	-15,7%	1,6%

Aandelen opkomende markten	-5,4%	-1,4%
Liquide middelen	-9,4%	0,0%
	4,7%	0,2%
<u>Nieuwe opbouw</u>		
Staatsobligaties	-1,8%	
Aandelen Europa	5,0%	
Aandelen Pacific	11,9%	
Aandelen VS	9,7%	
Aandelen Canada	-2,5%	
Aandelen opkomende markten	-3,3%	
Liquide middelen	-1,3%	
	3,4%	
 Totaal beleggingsrendement	4,6%	0,2%

8.2 Financiële paragraaf compartiment SPH

Samenvatting van de financiële positie van compartiment SPH en ontwikkelingen gedurende het jaar.

(in duizenden euro's)	Pensioen- vermogen	Technische voorziening			Resultaat
		voor risico fonds	voor risico deelnemers	afgedekt door garantiecontract	
Stand per 1 januari	502.704	2.220	1.835	417.635	
Beleggingsresultaten	2.548*)	25	14	0	2.509
Premiebijdrage (feitelijk ontvangen)	13.975**)	14.247	0	0	-272
Toeslagen	0	2.613	0	0	-2.613
Overlevingskansen	-809	-511	0	0	-298
Wijziging rekenrente	0	996	0	0	-996
Vervallen rentemiddeling	0	-243	0	0	243
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	0	1.106	0	0	-1.106
Wijziging regeling (arbeidsongeschiktheid)	0	677	0	0	-677
Resultaat op waardeoverdrachten	-132	2	0	0	-134
Uitkeringen	-89	-2	-108	0	21
Overige	-391	12	0	0	-403
Mutatie (vordering) herverzekeringsdeel	29.971	0	0	29.971	0
Technische winstdeling garantiecontract - sterfte	-715	0	0	0	-715
Technische winstdeling garantiecontract - ao	-129	0	0	0	-129
Resultaat	44.229	18.922	-94	29.971	-4.570
 Stand per 31 december	546.933	21.142	1.741	447.606	

*) Dit is na aftrek van € 386.000 aan kosten van vermogensbeheer voor risico fonds (zie paragraaf 14.1.18).

**) Dit is na aftrek van € 1.030.000 ter financiering van de kosten die niet worden gedekt door vrijval uit de voorziening.

Zie de paragraaf 'Actuariële analyse' voor een verdere analyse van het resultaat.

De dekkingsgraad per 31 december heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2015	2014	2013	2012	2011
Aanwezige dekkingsgraad	116,2%	119,3%	119,8%	113,4%	110,0%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van 12 maanden)	117,6%	-	-	-	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voldoende dekking)	101,4%	101,0%	101,0%	101,0%	101,0%
Vereiste dekkingsgraad (voldoende reserves)	101,4%	101,0%	101,0%	101,0%	101,0%

De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 101,4%. Ultimo 2015 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 117,6%. Er is daarom geen sprake van een *dekkingsstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist eigen vermogen*. Er is ook geen sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt boven het *vereist eigen vermogen*.

8.3 Herstelplan compartiment SPH

Er is geen herstelplan van toepassing voor compartiment SPH.

8.4 Actuariële analyse compartiment SPH

(in duizenden euro's)	2015	2014
Premieresultaat		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	15.005	16.387
Betaalde premies herverzekering	-4	-9.180
Pensioenopbouw	-14.247	0
Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten	-12	0
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-1.018	-1.397
Kosten herverzekering NN	0	-2.002
	-276	3.808
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten voor risico fonds	2.534	1.764
Overrente garantiecontract	0	11.170
Rentetoevoeging Technische Voorziening *)	-25	0
Indexering en overige toeslagen	-2.613	0
Wijziging rekenrente	-1.859	0
Overige rentebaten	1	0
	-1.962	12.934
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten voor risico fonds	1	0
Resultaat op waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	-135	-688
Resultaat op overlevingskansen	-298	0
Technische winstdeling garantiecontract	-844	708
Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	-2.220
Wijziging regeling (arbeidsongeschiktheid)	-677	0
Resultaat op uitkeringen eigen beheer	-1	0
Resultaat op uitkeringen gedekt door garantiecontract	22	-7
Overige baten en lasten **)	-400	0
	-2.332	-2.207
Totaal saldo van baten en lasten	-4.570	14.535

- *) Dit betreft de jaarlijkse toevoeging aan de Technische Voorziening met de rekenrente waartegen toekomstige kasstromen contant zijn gemaakt (2015: 0,181%; 2014: 0,379%)
- **) Dit is een onderdeel van het in 2016 met NN bereikte akkoord over de beëindiging van het garantiecontract

Het saldo van baten en lasten zag er over de afgelopen jaren als volgt uit:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premieresultaat	-276	3.808
Interestresultaat	-1.962	12.934
Overig resultaat	-2.332	-2.207
Totaal saldo van baten en lasten	-4.570	14.535

8.5 Uitvoeringskosten compartiment SPH

De kosten worden zoveel mogelijk rechtstreeks toegerekend aan het betreffende compartiment (op basis van bijvoorbeeld detailfacturen). Pensioenbureaukosten worden op basis van gemaakte uren toegerekend aan het compartiment. De overige kosten worden 50/50 verdeeld over beide compartimenten.

In 2013 heeft de Pensioenfederatie de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" nader uitgewerkt. Volgens deze uitwerking moeten de algemene kosten (zoals algemene advieskosten en de kosten van de certificerend actuaire en de accountant) naar rato worden verdeeld over de kosten pensioenbeheer en de kosten vermogensbeheer.

Bij compartiment SPH bedragen de kosten:

Pensioenbeheer	€ 706.000	71%
Vermogensbeheer	€ 289.000	29%
Pensioenbeheer en vermogensbeheer	€ 995.000	100%
Algemeen	€ 439.000	
Totaal	€ 1.434.000	

De algemene kosten worden naar rato verdeeld: 71% pensioenbeheer (€ 312.000) en 29% vermogensbeheer (€ 127.000). De kosten bedragen dan:

Pensioenbeheer	€ 1.018.000	€ 504 per deelnemer
Vermogensbeheer	€ 416.000	0,51% van belegd vermogen
Totaal	€ 1.434.000	

De kosten van € 504 per deelnemer zijn hoger dan de € 311 per deelnemer bij compartiment SPDHV. Dit heeft vooral de volgende drie oorzaken.

- Op de eerste plaats heeft compartiment SPDHV meer gepensioneerden dan compartiment SPH. Daardoor vallen de kosten per deelnemer (de actieve deelnemers plus de gepensioneerden) lager uit.
- Op de tweede plaats zijn bij compartiment SPDHV de kosten van vermogensbeheer (in euro's) relatief hoog. Hierdoor wordt bij compartiment SPDHV een relatief klein gedeelte (22%) van de algemene kosten toegerekend aan pensioenbeheer (bij compartiment SPH is dit 71%).
- Ten derde: de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies worden door de aangesloten ondernemingen doorbelast aan het fonds. Jaarlijks wordt een urenbegroting met bijbehorende tarieven, in overleg met het fonds en de aangesloten ondernemingen, vastgesteld. Tevens zijn de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds. Voorheen werden deze kosten voor compartiment SPDHV door de werkgever gedragen. Om compartiment SPDHV hiervoor te compenseren ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 per jaar (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015 per deelnemer		% belegd vermogen
Kosten pensioenbeheer	1.018	€ 504	1,240%
Kosten vermogensbeheer	416		0,507%
Transactiekosten	0		0,000%
	1.434		1,746%

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer per deelnemer is gerekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers worden voor deze berekening niet meegeteld. Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten als percentage van het belegde vermogen is gerekend met het gemiddelde belegd vermogen voor risico fonds.

Kosten van pensioenbeheer compartiment SPH

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015 per deelnemer		2014 per deelnemer	
- Bestuur en commissies	430	€ 213	299	€ 142
- Pensioenbureau	478	€ 236	536	€ 255
- Controle en toezicht	104	€ 51	82	€ 39
- Advies	109	€ 54	242	€ 115
- Eenmalige kosten	54	€ 27	238	€ 113
Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten	1.175	€ 581	1.397	€ 665
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-157	€ 78-		
	1.018	€ 504		

De algemene pensioenbureaukosten worden toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer op basis van de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau. De overige resterende algemene uitvoeringskosten (controle & toezicht, advies en overig) worden *naar rato* toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" van 2013. De allocatie van algemene pensioenbureaukosten op basis van tijdsbesteding naar vermogensbeheer plus de allocatie van de overige algemene uitvoeringskosten naar rato naar vermogensbeheer is in mindering gebracht op "Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten" in bovenstaande tabel.

De algemene uitvoeringskosten zijn de kosten die niet rechtstreeks zijn toe te wijzen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer.

In 2015 zijn de uitvoeringskosten van compartiment SPH (€ 1.175.000, dit zijn de kosten van pensioenbeheer en algemene kosten voordat allocatie heeft plaatsgevonden) € 222.000 lager dan die van Stichting Pensioenfonds Haskoning in 2014 (€ 1.397.000). Dit wordt verklaard door:

- De kosten van bestuur en commissies (dit is inclusief verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie) zijn € 131.000 hoger. Dit komt vooral omdat de kosten van bestuur en commissies (exclusief verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie) van het multi-opf in 2015 (€ 797.000) € 273.000 hoger zijn dan deze kosten van de beide voormalige pensioenfondsamen in 2014 (€ 284.000 voor Stichting Pensioenfonds Haskoning + € 240.000 voor Stichting Pensioenfonds DHV = € 524.000). Deze toename van de kosten wordt verklaard door meer bestede uren van bestuursleden voor het nieuwe multi-opf en het nFTK, een hoger gemiddeld uurtarief, de vergoeding voor gepensioneerd bestuursleden (was in 2014 nog niet voor Stichting Pensioenfonds Haskoning) en de inhuur van externe bestuurders.
- De kosten van het pensioenbureau in 2015 (€ 478.000) zijn € 58.000 lager dan de kosten in 2014 (NN en AZL € 401.000 en intern € 135.000 = € 536.000).
- De kosten van controle en toezicht zijn € 22.000 hoger.
- De advieskosten zijn € 133.000 lager vanwege minder kosten voor de oprichting van het multi-opf.
- De eenmalige kosten in 2014 van € 238.000 voor de voorbereiding van het multi-opf en de afwikkeling van het NN-contract zijn € 184.000 afgenomen naar € 54.000 in 2015.

Vanaf 2015 worden de bestuurskosten, de kosten van de visitatiecommissie en de bijdragen aan DNB en AFM volledig als kosten van pensioenbeheer opgenomen.

De kosten voor controle en toezicht betreffen de bijdragen aan DNB en AFM, de kosten voor de certificerende actuaris en de accountant. De kosten voor advies betreffen de kosten voor de adviserende actuaris en juridisch advies.

De kosten voor pensioenbureau en investeringen worden gemaakt voor de pensioenadministratie, de inning van de premies, de uitkeringenadministratie, de betaling van pensioenuitkeringen en afdrachten aan fiscus en CVZ, waardeoverdrachten, de financiële administratie en rapportages, de automatisering, voorlichting, communicatie, de website en de bestuursondersteuning.

Kosten van vermogensbeheer compartiment SPH

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	% belegd vermogen
Vermogensbeheerders:		
Fiduciair beheer	n.v.t.	
Vaste beheerkosten en overige kosten:		
- gefactureerde kosten vermogensbeheerders	82	0,100%
- kosten vermogensbeheerders t.l.v. indirecte beleggingsopbrengsten	30	0,035%
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0	0,000%
Kosten onderliggende fondsen	0	0,000%
Totaal	112	0,135%
Bewaarloon:	n.v.t.	
Pensioenbureau (portefeuillebeheer beleggingsadministratie):		
Advies vermogensbeheer	71	0,086%
Overige kosten vermogensbeheer	77	0,094%
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	156	0,191%
Totaal	304	0,371%

Totaal kosten vermogensbeheer	416	0,507%
Transactiekosten:		
In- en uitstapvergoedingen	0	0,000%
Totaal	416	0,507%

In 2014 bedroegen de kosten van vermogensbeheer € 936.000, bestaande uit € 778.000 doorlopende beheers- en transactiekosten en € 158.000 eenmalige kosten. Op een belegd vermogen van € 375.257.000 (herverzekerd) is dit 0,249%.

Toelichting op kosten:

- **Fiduciair beheer.** Het pensioenfonds heeft de beleggingsportefeuille in intern beheer. Het heeft het beheren van de beleggingsportefeuille niet uitbesteed aan een externe (fiduciaire) beheerder. Het fonds belegt indirect via beleggingsfondsen.
- **Vaste beheerkosten en overige kosten.** Dit zijn de TER¹-kosten gesommeerd voor alle beleggingsfondsen.
- **Prestatieafhankelijke vergoedingen.** Dit zijn betaalde prestatieafhankelijke vergoedingen voor actief beheerde beleggingsfondsen die beter hebben gepresteerd dan de benchmark.
- **Kosten onderliggende fondsen.** Dit zijn de beheerkosten van onderliggende fondsen bij fund-of-funds voor zover deze kosten niet zijn inbegrepen in de TER van de fund-of-funds.
- **Transactiekosten.** Dit zijn alle kosten verbonden aan het in- en uitstappen van beleggingsfondsen. Deze kosten worden rechtstreeks door beleggingsfondsen in rekening gebracht als in- of uitstapfee, of zij zijn bepaald uit de bied-laag-spread bij aan- of verkopen. De transactiekosten binnen de beleggingsfondsen zijn nog niet meegenomen.
- **Bewaarloon.** Dit zijn de kosten voor een bewaarbedrijf die een deelneming in een beleggingsfonds voor het fonds in bewaring heeft.
- **Pensioenbureau.** Dit zijn de kosten die door het pensioenbureau worden gemaakt voor het portefeuillebeheer en de administratiekosten van vermogensbeheer. Het betreft personeelskosten, kosten voor de beleggingsadviseur, kosten voor het beleggingsadministratiepakket, kosten voor de onafhankelijke aanlevering van benchmarks en voor een onafhankelijke prestatiemeting.

8.6 Premie compartiment SPH

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor compartiment SPH. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds Haskoning en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2015 betaalden werkgever en werknemers 17,7% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 25,9% van de pensioengrondslag. In 2014 betaalden werkgever en werknemers eveneens 17,7% respectievelijk 8,2%.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuarieel benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

¹ TER: Total Expense ratio.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premiebijdrage van werkgever	10.186	11.222
Premiebijdrage van werknemers	4.748	5.165
Premievereffening SPDHV - SPH	71	0
	15.005	16.387
FVP bijdrage	0	0
	15.005	16.387

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Feitelijke ontvangen premie	15.005	16.387
Kostendeekkende premie (gedempt)	13.865	
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	15.277	
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	18.981	

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, 15.277) en de feitelijke ontvangen premie (15.005) valt ten laste van het resultaat van het fonds.

Het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie (13.865) en de feitelijke ontvangen premie (15.005) is beschikbaar voor de opbouw van extra vrij vermogen.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	6.927
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.801
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	1.018
Dotatie TV voor uitvoeringskosten	12
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.107
	13.865

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,25% in het eerste jaar, toegroeidend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

9. Financiën compartiment SPDHV

9.1 Beleggingen compartiment SPDHV

Beleggingsklimaat

De aandelen ontwikkelde markten hebben het in 2015 goed gedaan met een rendement van 10,6%. Daarentegen hebben de aandelen opkomende markten het slecht gedaan met een rendement van - 6,2%. Vastgoed rendeerde 3,6% en de staatsobligaties rendeerde 0,5%. Grondstoffen hebben het dit jaar wederom slecht gedaan met een negatief rendement van - 27,0%. Per saldo is 2015 een beleggingsjaar geweest waarbij het rendement van 3,3% lager is dan het verwachte langetermijn meetkundig beleggingsrendement in het nieuwe herstelplan van 4,1%.

Strategische beleggingsmix

	strategische mix %	bandbreedte %	feitelijke mix per 31-12-2015 %	x € 1.000
Staatsobligaties	35,0%	30% - 40%	34,4%	250.127
Credits	10,0%	8% - 12%	10,1%	73.139
Aandelen ontwikkelde markten	35,0%	30% - 40%	36,1%	262.267
Aandelen opkomende markten	7,5%	6% - 9%	7,4%	54.144
Vastgoed	7,5%	6% - 9%	7,6%	55.155
Grondstoffen	5,0%	4% - 6%	3,9%	28.493
Liquide middelen	0,0%	0% - 2%	0,6%	4.158
Totaal belegd vermogen				727.483

Eenmaal per jaar (in het najaar) wordt de actuele beleggingsmix weer in lijn gebracht met de strategische beleggingsmix.

Beleggingsrendement

	2015	2014
Staatsobligaties	0,5%	31,6%
Bedrijfsobligaties	0,0%	7,9%
Aandelen ontwikkelde markten	10,6%	15,0%
Aandelen opkomende markten	-6,2%	13,0%
Vastgoed	3,6%	8,4%
Grondstoffen	-27,0%	-24,3%
Liquide middelen	0,3%	0,6%
Totaal belegd vermogen	3,3%	17,0%

9.2 Financiële paragraaf compartiment SPDHV

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

(in duizenden euro's)	Pensioen- vermogen	Technische Voorziening	Resultaat
Stand per 1 januari	710.382	676.051	
Beleggingsresultaten	23.014*)	1.219	21.795
Premiebijdrage (feitelijk ontvangen)	15.834**)	14.390	1.444
Toeslagen	0	0	0
Overlevingskansen	-26	-656	630
Wijziging rekenrente	0	29.984	-29.984
Vervallen rentemiddeling	0	-7.714	7.714
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	0	17.243	-17.243
Dotatie voorziening zieke deelnemers	0	1.347	-1.347
Wijziging regeling pensioenleeftijd	0	995	-995
Resultaat op waardeoverdrachten	-1.571	-1.845	274
Uitkeringen	-21.107***)	-21.071	-36
Overige	-453	-518	65
Resultaat	15.691	33.374	-17.683
Stand per 31 december	726.073	709.425	

*) Dit is na aftrek van € 836.000 aan kosten van vermogensbeheer (zie paragraaf 15.1.18).

**) Dit is na aftrek van € 365.000 ter financiering van de kosten die niet worden gedekt door vrijval uit de voorziening.

***) Dit is inclusief afkoop (€ 23.000) en inclusief ontvangen pensioenuitkeringen uit hoofde van herverzekering (€ -20.000), zie paragraaf 15.1.23.

Zie de paragraaf 'Actuariële analyse' voor een verdere analyse van het resultaat.

De dekkingsgraad per 31 december heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2015	2014	2013	2012	2011
Aanwezige dekkingsgraad	102,4%	105,1%	107,7%	98,7%	90,2%
Aanwezige dekkingsgraad voor korting per 1 april 2013				93,2%	
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van 12 maanden)	104,4%	108,3%			
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voldoende dekking)	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,4%
Vereiste dekkingsgraad (voldoende reserves)	124,9%	118,2%	119,8%	117,7%	118,4%

De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 104,2%. Ultimo 2015 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 104,4%. Er is daarom geen sprake van een *dekkingstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist eigen vermogen*. Er is wel sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt onder het *vereist eigen vermogen*. Ultimo 2008 tot en met 2014 was er eveneens sprake van een reservetekort.

9.3 Herstelplan compartiment SPDHV

Omdat op 1 januari 2015 de beleidsdekkingsgraad lager was dan de vereiste dekkingsgraad, heeft het fonds eind juni 2015 een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Het verwachte verloop van de dekkingsgraad volgens het nieuwe herstelplan is als onderstaand.

eind	Nieuw herstelplan			Realisatie		
	aanwezige dekkingsgraad	beleids-dekkingsgraad	VEV strategisch	aanwezige dekkingsgraad	beleids-dekkingsgraad	VEV strategisch
2015	104,9%	103,0%	125,0%	102,4%	104,4%	124,9%
2016	109,0%	107,1%	125,0%			
2017	113,1%	111,2%	125,0%			
2018	117,1%	115,2%	125,0%			
2019	120,4%	118,5%	125,0%			
2020	123,0%	121,3%	125,0%			
2021	125,1%	123,4%	125,0%			
2022	126,7%	125,0%	125,0%			
2023	127,9%	126,3%	125,0%			
2024	128,9%	127,4%	125,0%			
2025	129,7%	128,2%	125,0%			
2026	130,3%	128,8%	125,0%			

Uit het herstelplan voor compartiment SPDHV volgen de onderstaande conclusies:

- Op basis van het reguliere beleid wordt verwacht dat de beleidsdekkingsgraad van compartiment SPDHV eind 2023 is hersteld tot tenminste het vereist eigen vermogen. Dit is binnen de gekozen hersteltermijn van tien jaar.
- Per 31 december 2015 bedraagt de kritische dekkingsgraad circa 91,6%. De kritische dekkingsgraad is de actuele dekkingsgraad waarbij het vereist eigen vermogen niet meer binnen de gekozen hersteltermijn kan worden bereikt, zonder het verlagen van pensioenaanspraken en -rechten.
- Het herstelplan is gebaseerd op de aannames zoals voorgeschreven door DNB. Hierin is onder andere sprake van een stijgende rente, omdat de forward rentes uit de DNB renterminstructuur per 31 december 2015 worden afgeleid. Indien de huidige rente echter op dit historisch lage niveau blijft, dan zal dit een negatieve impact hebben op de ontwikkeling van de dekkingsgraad.

9.4 Actuariële analyse compartiment SPDHV

(in duizenden euro's)	2015	2014
Premieresultaat		
Premiebijdragen (feitelijk ontvangen)	16.199	16.339
Pensioenopbouw	-14.390	-12.459
Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten	445	399
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-810	-565
	1.444	3.714
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	23.014	103.096
Rentetoevoeging Technische Voorziening *)	-1.219	-2.158
Indexering en overige toeslagen	0	0
Wijziging rekenrente	-39.513	-109.375
Overige rentebaten	1	3
	-17.717	-8.434

Overig resultaat

Resultaat op waardeoverdrachten	274	-285
Resultaat op overlevingskansen	630	-1.662
Dotatie voorziening zieke deelnemers	-1.347	-199
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	1.606
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	598
Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	-4.955
Wijziging regeling	-995	-52
Resultaat op uitkeringen	-36	145
Overige baten en lasten	64	-61
	-1.410	-4.865
Totaal saldo van baten en lasten	-17.683	-9.585

*) Dit betreft de jaarlijkse toevoeging aan de Technische Voorziening met de rekenrente waartegen toekomstige kasstromen contant zijn gemaakt (2015: 0,181%; 2014: 0,379%)

Het saldo van baten en lasten zag er over de afgelopen jaren als volgt uit:

(in duizenden euro's)	2015	2014	2013	2012	2011
Premieres resultaat	1.444	3.714	2.421	1.497	4.552
Interestresultaat	-17.717	-8.434	47.554	23.280	-66.865
Overig resultaat	-1.410	-4.865	1.471	24.020	-332
Totaal saldo van baten en lasten	-17.683	-9.585	51.446	48.797	-62.645

9.5 Uitvoeringskosten compartiment SPDHV

De kosten worden zoveel mogelijk rechtstreeks toegerekend aan het betreffende compartiment (op basis van bijvoorbeeld detailfacturen). Pensioenbureaukosten worden op basis van gemaakte uren toegerekend aan het compartiment. De overige kosten worden 50/50 verdeeld over beide compartimenten.

In 2013 heeft de Pensioenfederatie de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" nader uitgewerkt. Volgens deze uitwerking moeten de algemene kosten (zoals algemene advieskosten en de kosten van de certificerend actuaire en de accountant) naar rato worden verdeeld over de kosten pensioenbeheer en de kosten vermogensbeheer.

Bij compartiment SPDHV bedragen de kosten:

Pensioenbeheer (na bijdrage werkgever € 145.000)	€ 698.000	22%
Vermogensbeheer	€ 2.456.000	78%
Pensioenbeheer en vermogensbeheer	€ 3.154.000	100%
Algemeen	€ 508.000	
Totaal	€ 3.662.000	

De algemene kosten worden naar rato verdeeld: 22% pensioenbeheer (€ 112.000) en 78% vermogensbeheer (€ 396.000). De kosten bedragen dan:

Pensioenbeheer (na bijdrage werkgever € 145.000)	€ 810.000	€ 315 per deelnemer
Vermogensbeheer	€ 2.852.000	0,40% van belegd vermogen
Totaal	€ 3.662.000	

De kosten van € 311 per deelnemer zijn lager dan de € 504 per deelnemer bij compartiment SPH. Dit heeft vooral de volgende drie oorzaken.

- Op de eerste plaats heeft compartiment SPDHV meer gepensioneerden dan compartiment SPH. Daardoor vallen de kosten per deelnemer (de actieve deelnemers plus de gepensioneerden) lager uit.
- Op de tweede plaats zijn bij compartiment SPDHV de kosten van vermogensbeheer (in euro's) relatief hoog. Hierdoor wordt bij compartiment SPDHV een relatief klein gedeelte (22%) van de algemene kosten toegerekend aan pensioenbeheer (bij compartiment SPH is dit 71%).
- Ten derde: vanaf 1 januari 2015 worden de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies door de aangesloten ondernemingen doorbelast aan het fonds. Jaarlijks wordt een urenbegroting met bijbehorende tarieven, in overleg met het fonds en de aangesloten ondernemingen, vastgesteld. Tevens zijn vanaf 1 januari 2015 de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds. Voorheen werden deze kosten voor compartiment SPDHV door de werkgever gedragen. Om compartiment SPDHV hiervoor te compenseren ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 per jaar (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	per deelnemer	% belegd vermogen	2014	per deelnemer	% belegd vermogen
Kosten pensioenbeheer	810	€ 315	0,112%	565	€ 222	0,085%
Kosten vermogensbeheer	2.852		0,396%	2.861		0,430%
Transactiekosten	1		0,000%	73		0,011%
	3.663		0,509%	3.499		0,526%

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer per deelnemer is gerekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers worden voor deze berekening niet meegeteld.

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten als percentage van het belegde vermogen is gerekend met het gemiddelde belegd vermogen.

Kosten van pensioenbeheer compartiment SPDHV

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	per deelnemer	2014	per deelnemer
- Bestuur en commissies	423	€ 165	281	€ 110
- Pensioenbureau	698	€ 272	774	€ 304
- Controle en toezicht	163	€ 63	214	€ 84
- Advies	111	€ 43	76	€ 30
- Eenmalige kosten	42	€ 16	39	€ 15
Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten	1.437	€ 559	1.384	€ 544
Bijdrage werkgever	-145	€ 56-	-230	€ 90-
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-482	€ 188-	-589	€ 231-
	810	€ 315	565	€ 222

De algemene pensioenbureaunkosten worden toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer op basis van de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau. De overige resterende algemene uitvoeringskosten (controle & toezicht, advies en overig) worden *naar rato* toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" van 2013. De allocatie van algemene pensioenbureaunkosten op basis van tijdsbesteding naar vermogensbeheer plus de allocatie van de overige algemene uitvoeringskosten naar rato naar vermogensbeheer is in mindering gebracht op "Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten" in bovenstaande tabel.

In 2015 zijn de uitvoeringskosten (dit zijn de kosten van pensioenbeheer en algemene kosten voordat allocatie heeft plaatsgevonden) van compartiment SPDHV € 1.437.000 (2014: € 1.384.000). De grootste verschillen zijn:

- De kosten van bestuur en commissies (dit is inclusief verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie) zijn € 142.000 hoger. Dit komt vooral omdat de kosten van bestuur en commissies (exclusief verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie) van het multi-opf in 2015 (€ 797.000) € 273.000 hoger zijn dan deze kosten van de beide voormalige pensioenfondsamen in 2014 (€ 284.000 voor Stichting Pensioenfonds Haskoning + € 240.000 voor Stichting Pensioenfonds DHV = € 524.000). Deze toename van de kosten wordt verklaard door meer bestede uren van bestuursleden voor het nieuwe multi-opf en het nFTK, een hoger gemiddeld uurtarief, de vergoeding voor gepensioneerd bestuursleden (was in 2014 nog niet voor Stichting Pensioenfonds Haskoning) en de inhuur van externe bestuurders.
- De kosten van het pensioenbureau zijn € 76.000 lager. Doordat het pensioenbureau vanaf 2015 voor beide compartimenten de uitvoering verzorgt, is er een efficiencyverbetering als gevolg van de oprichting van het multi-opf.
- De kosten van controle en toezicht zijn € 51.000 lager. Dit komt vooral door € 43.000 lagere kosten voor de certificerende actuaire voor het jaarwerk.
- De advieskosten zijn € 35.000 hoger. Dit komt vooral door hogere juridische kosten voor rechtszaken en extra advieskosten in verband met het nieuwe multi-opf.

Vanaf 2014 worden de bestuurskosten, de kosten van de visitatiecommissie en de bijdragen aan DNB en AFM volledig als kosten van pensioenbeheer opgenomen.

De kosten voor controle en toezicht betreffen de bijdragen aan DNB en AFM, de kosten voor de certificerende actuaire en de accountant.

De kosten voor advies betreffen de kosten voor de adviserende actuaire en juridisch advies.

De kosten voor pensioenbureau en investeringen worden gemaakt voor de pensioenadministratie, de inning van de premies, de uitkeringenadministratie, de betaling van pensioenuitkeringen en afdrachten aan fiscus en CVZ, waardeoverdrachten, de financiële administratie en rapportages, de automatisering, voorlichting, communicatie, de website en de bestuursondersteuning.

Kosten van vermogensbeheer compartiment SPDHV

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	% belegd vermogen	2014	% belegd vermogen
Vermogensbeheerders:				
Fiduciair beheer	n.v.t.		n.v.t.	
Vaste beheerkosten en overige kosten:				
- gefactureerde kosten vermogensbeheerders	196	0,027%	258	0,039%
- kosten vermogensbeheerders t.l.v. indirecte beleggingsopbrengsten	1.867	0,259%	1.617	0,243%
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0	0,000%	0	0,000%
Kosten onderliggende fondsen	150	0,021%	207	0,031%
Totaal	2.213	0,307%	2.083	0,313%
Bewaarloon:	n.v.t.		n.v.t.	
Pensioenbureau (portefeuillebeheer beleggingsadministratie):				
Advies vermogensbeheer	114	0,016%	152	0,023%
Overige kosten vermogensbeheer	43	0,006%	37	0,006%
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	482	0,067%	589	0,088%
Totaal	639	0,089%	778	0,117%

Totaal kosten vermogensbeheer	2.852	0,396%	2.860	0,430%
Transactiekosten:				
In- en uitstapvergoedingen	1	0,000%	73	0,011%
Totaal	2.853	0,396%	2.933	0,441%

Toelichting op kosten:

- **Fiduciair beheer.** Het pensioenfonds heeft de beleggingsportefeuille in intern beheer. Het heeft het beheren van de beleggingsportefeuille niet uitbesteed aan een externe (fiduciaire) beheerder. Het fonds belegt indirect via beleggingsfondsen.
- **Vaste beheerkosten en overige kosten.** Dit zijn de TER²-kosten gesommeerd voor alle beleggingsfondsen.
- **Prestatieafhankelijke vergoedingen.** Dit zijn betaalde prestatieafhankelijke vergoedingen voor actief beheerde beleggingsfondsen die beter hebben gepresteerd dan de benchmark.
- **Kosten onderliggende fondsen.** Dit zijn de beheerkosten van onderliggende fondsen bij fund-of-funds voor zover deze kosten niet zijn inbegrepen in de TER van de fund-of-funds.
- **Transactiekosten.** Dit zijn alle kosten verbonden aan het in- en uitstappen van beleggingsfondsen. Deze kosten worden rechtstreeks door beleggingsfondsen in rekening gebracht als in- of uitstapfee, of zij zijn bepaald uit de bied-laai-spread bij aan- of verkopen. De transactiekosten binnen de beleggingsfondsen zijn nog niet meegenomen.
- **Bewaarloon.** Dit zijn de kosten voor een bewaarbedrijf die een deelneming in een beleggingsfonds voor het fonds in bewaring heeft.
- **Pensioenbureau.** Dit zijn de kosten die door het pensioenbureau worden gemaakt voor het portefeuillebeheer en de administratiekosten van vermogensbeheer. Het betreft personeelskosten, kosten voor de beleggingsadviseur, kosten voor het beleggingsadministratiepakket, kosten voor de onafhankelijke aanlevering van benchmarks en voor een onafhankelijke prestatiemeting.

9.6 Premie compartiment SPDHV

De pensioenpremie bedraagt 28,1% van de pensioengrondslag voor compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2015 betaalden werkgever en werknemers 19,9% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 28,1% van de pensioengrondslag. In 2014 betaalden werkgever en werknemers 20,02% respectievelijk 8,08%.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuair benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

² TER: Total Expense ratio.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premiebijdrage van werkgever	11.502	11.607
Premiebijdrage van werknemers	4.768	4.732
Premievereffening SPDHV – SPH	-71	0
	16.199	16.339
FVP bijdrage	0	66
	16.199	16.405

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Feitelijke ontvangen premie	16.199	16.339
Kostendeekkende premie (gedempt)	13.377	15.455
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	14.816	12.527
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	18.420	14.961

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 14.816) en de feitelijke ontvangen premie (16.199) valt ten gunste van het resultaat van het fonds. Het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie (€ 13.377) en de feitelijke ontvangen premie (€ 16.199) is beschikbaar voor de opbouw van extra vrij vermogen.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafsprake voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB-rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	7.117	12.706
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.779	2.516
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	810	565
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	-408	-332
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.079	0
	13.377	15.455

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,25% in het eerste jaar, toegroeien naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

10. Verantwoordingsorgaan

10.1 Oordeel over 2015

1. Inleiding

Het VO adviseert het bestuur van het pensioenfonds over thema's die in het reglement van het VO zijn vastgelegd. Daarnaast geeft het VO een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid met de onderliggende beleidskeuzes met nadruk op een evenwichtige belangenafweging tussen de deelnemers en ten aanzien van de toekomst. Het jaar 2015 was het eerste volledige jaar van het VO in de huidige samenstelling. Het VO telt 7 leden: 3 leden gekozen door deelnemers, 2 leden gekozen door pensioengerechtigden en 2 leden die benoemd zijn door de werkgever. Met dit verslag geeft het VO inzicht in zijn werkzaamheden in 2015 en het oordeel over het handelen van het bestuur.

2. Activiteiten/bronnen voor oordeelsvorming

Het VO is in 2015 elf keer bij elkaar geweest. Daarnaast heeft er vijf keer overleg plaatsgevonden met het (dagelijks) bestuur waarin het VO door het bestuur is bijgepraat over de gang van zaken en over actualiteiten die het pensioenfonds raken. Zo is met het bestuur uitgebreid gesproken over het bestuursverslag 2014, de afwikkeling van het Nationale-Nederlanden contract en de risicohouding die het fonds aanneemt. Tijdens twee gezamenlijke studiemiddagen met het voltallige bestuur is het VO door deskundigen geïnformeerd over risicohouding en verantwoord beleggen. Daarnaast is in 2015 een visitatiecommissie (VC) aangesteld voor rapportering over het bestuursjaar 2014. Met de VC is vervolgens gesproken over diens bevindingen over 2014. Eind 2015 is een nieuwe VC voor het rapporteren over de periode 2015-2017 voorgedragen aan het bestuur. In 2015 heeft het VO geen gebruik gemaakt van haar recht om met de actuaris en accountant te spreken. Eind 2015 heeft het VO vastgesteld dat de VO-leden afzonderlijk en als team voldoen aan de competentie eisen. Daarbij zijn enkele verbeterpunten geïdentificeerd, die in 2016 aandacht krijgen.

In 2015 heeft het VO, naast de algemene gang van zaken bij het pensioenfonds, een aantal focuspunten geformuleerd die gedurende het gehele jaar zijn gevolgd. Het betreft het communicatiejaarplan 2015, het integratieproces van de beide fondsen, de risicohouding bij beleggen en het herstelplan van het compartiment SPDHV.

3. Uitgebrachte adviezen en status opvolging

In 2015 heeft het VO positief advies uitgebracht aan het bestuur met betrekking tot het communicatiebeleidsplan 2015-2017, het communicatiejaarplan 2015 en de risicohouding. Daarnaast is aandacht besteed aan de opvolging van de in 2014 door het VO gegeven adviezen. Door de drukke agenda van het bestuur heeft het bestuur in 2014 niet alle adviezen kunnen doorvoeren en/of hadden de adviezen juist betrekking op beleidsvoornemens in 2015. Het VO heeft daarom in 2015 monitoring uitgevoerd op alle door haar gegeven adviezen. Hier is een 'Aanbevelingenlijst' uit ontstaan die het bestuur en VO samen opvolgen.

4. Oordeel over beleid en uitvoering

Communicatie

Ons fonds is bijzonder omdat het twee compartimenten betreft met zeer verschillende achterliggende financiële posities. Het VO heeft in 2015 dan ook meerdere malen met het bestuur gesproken over het tijdig en volledig communiceren. Onder meer over enerzijds het (inhaal)indexeren in het compartiment SPH en anderzijds over de lage dekkingsgraad en het daaraan gekoppelde herstelplan in het compartiment SPDHV. Daarnaast heeft het VO gesproken over de communicatiestrategie en vooral over de website. De wens van het VO is dat deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden eenvoudig moeten kunnen nagaan hoe het met hun regeling gaat, welke van toepassing is en hoe de gesprekken met Nationale-Nederlanden (compartiment SPH) verlopen. In het advies van het VO uitgebracht in 2014 over het communicatiebeleid is al aandacht gevraagd voor een verbeterde beschikbaarheid van geïndividualiseerde informatie, bijvoorbeeld met een meer interactieve website. Het VO heeft kennisgenomen van diverse communicatie-uitingen en is van mening dat deze tijdig worden gedaan en over het algemeen ook juist, begrijpelijk en volledig zijn.

Een mooi voorbeeld hiervan zijn de goed bezochte bijeenkomsten eind 2015, waarbij het bestuur zich presenteerde met een open houding. Het VO stelt voorts vast dat het bestuur in zijn communicatie naar (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden de verwachtingen in realistische richting heeft gemanaged door in uitingen duidelijk te zijn over de verwachtingen voor beide compartimenten. Tot slot stelt het VO vast dat het bestuur actief en goed uitvoering geeft aan de vereiste vernieuwingen die uit de Wet Pensioencommunicatie voortvloeien.

Integratieproces

In 2015 is het integratieproces van beide voormalige pensioenfondsen tot een multi-opf verder vorm gegeven en regelmatig onderwerp van gesprek geweest tussen het VO en het bestuur. Complexiteit hierbij is de expiratie van de overeenkomst met Nationale-Nederlanden aan de zijde van het compartiment SPH en de lage dekkingsgraad van het compartiment SPDHV. Het VO is van mening dat het bestuur in 2015 haar kennis heeft uitgebreid op de gemeenschappelijke dossiers en daarmee een evenwichtig beleid heeft kunnen voeren.

Risicomanagement

Het VO stelt vast dat het bestuur voldoende aandacht heeft voor integraal risicomanagement. In 2015 heeft het bestuur de risicohouding en haalbaarheid vastgesteld. Deze nieuwe aanpak, die de basis vormt van het risicomanagement, is door het bestuur met het VO besproken in een kennissessie. Het bestuur heeft tevens aandachtspunten voor een verdere verbetering van het integrale risicomanagement benoemd die in 2016 nader onderwerp van gesprek met het VO zullen zijn.

Contract Nationale-Nederlanden

In 2015 is een speciale werkgroep binnen het bestuur opgericht om specifiek voor het compartiment SPH invulling te geven aan de wijze waarop de afwikkeling van het contract met Nationale-Nederlanden (NN) gestalte kan krijgen. Hiervoor zijn tot het laatste moment vier alternatieven beschouwd en met NN meegenomen in de onderhandelingen. In een speciale kennismiddag hebben het bestuur en het VO de alternatieven de revue laten passeren. In april 2016 heeft de afwikkeling vorm gekregen. De per 31 december 2014 opgebouwde pensioenaanspraken en –rechten van (voormalige) werknemers van Haskoning worden achtergelaten bij NN (garantiecontract), in een contract zonder overrentedeling. Dat wil zeggen dat eventuele indexering van de pensioenopbouw uit het eigen vermogen van compartiment SPH moet komen. Dit eigen vermogen is bewust opgebouwd met als basis de pensioenversobering die in 2011 is doorgevoerd. Medio 2016 worden de afspraken tussen NN en SPHDHV vastgelegd. Nu de keuze duidelijk is, geeft dit meer overzicht in de scenario's richting de toekomst, in het bijzonder ook ten aanzien van het wellicht volledig samengaan van beide compartimenten. Het VO vindt dit een goede zaak.

Visitatiecommissie

Ook was 2015 een complex jaar voor het regelen van intern toezicht (de Visitatiecommissie - VC). Begin 2015 heeft het VO een commissie voorgedragen die over het bestuursjaar 2014 heeft gerapporteerd. Deze VC was bewust samengesteld uit enkele leden die eerder het compartiment SPDHV hadden gevisiteerd. Dit om niet alle kennis verloren te laten gaan. Eind 2015 is een geheel nieuwe VC samengesteld om te visiteren over 2015. De werving en selectie van de VC is een verantwoordelijkheid van het VO. Gezocht is naar personen met voldoende ervaring, goede kwaliteit en zonder (persoonlijke) connecties of enige betrokkenheid bij SPHDHV. Dit is goed voor het fonds maar ook om aan de Code Pensioenfondsen en aan de normen voor goed intern toezicht bij pensioenfondsen te kunnen voldoen. Het VO is er in beide gevallen in geslaagd om personen te vinden die aan onze diversiteitscriteria voldeden, en gezamenlijk over expertise beschikken op het gebied van governance en communicatie, risicomanagement en vermogensbeheer.

Implementatie nFTK en financiële situatie

Op 1 januari 2015 voerde de overheid het nieuw financieel toetsingskader (nFTK) in. De veranderde rekenregels hebben ervoor gezorgd dat het financieel beleid opnieuw geijkt diende te worden. Voor beide compartimenten gelden weliswaar dezelfde uitgangspunten maar de effecten zijn anders door het verschil in financiële opzet van de compartimenten. Het bestuur heeft het VO daarbij advies gevraagd over de risicohouding van het fonds en het premie- en indexatiebeleid. Er is medio 2015 een nieuw herstelplan voor het compartiment SPDHV opgesteld dat in eerste kwartaal 2016 is geactualiseerd.

Bij de bespreking van deze stukken heeft het VO geconcludeerd dat het steeds lastiger wordt om de ambitie van een geïndexeerd pensioen te realiseren. Dit geldt zowel voor het compartiment SPDHV als voor het compartiment SPH. Ook heeft het VO kunnen vaststellen dat een aanpassing van de pensioenpremie slechts een zeer marginaal effect zou hebben op de dekkingsgraad. De overwegingen van het bestuur ten aanzien van het al dan niet (mogen) indexeren zijn regelmatig onderwerp van gesprek geweest.

Informatie

Gedurende 2015 is er gezocht naar een nieuwere, professionelere invulling van de relatie tussen het bestuur en het VO, zodat deze meer toegevoegde waarde heeft. De gevoerde discussie heeft geleid tot goede afspraken over de informatievoorziening aan het VO en de invulling van de adviesfunctie aan het bestuur. Dit is vastgelegd in een jaarkalender met aanbevelingenlijst.

Uitvoeringskosten

Het VO constateert dat de toegenomen complexiteit van (wettelijke) eisen die aan de uitvoering worden gesteld evenals de hogere verwachtingen van belanghebbenden van het fonds over transparantie en kwaliteit van uitvoering het bestuur dwingen om continu een afweging te maken tussen de kwaliteit van uitvoering en de kosten. Het VO stelt vast dat het bestuur geen concessies doet aan de kwaliteit van uitvoering, maar tegelijkertijd het uitvoeringsbedrijf stuurt op kostenreductie.

Beleggingsbeleid

In 2015 is het bestaande beleggingsbeleid van compartiment SPDHV voortgezet. Ondanks het slechte beursklimaat is het bestuur er toch in geslaagd een redelijk rendement te realiseren op de beleggingen gerelateerd aan externe benchmarks. Dat geldt eveneens voor de beleggingen in eigen beheer van het compartiment SPH.

Integriteit

Het VO heeft vastgesteld dat het bestuur in 2015 specifiek aandacht heeft besteed aan het integriteitsrisico waarbij zowel naar het risico op fondsniveau als op het niveau van het pensioenbureau wordt gekeken. De gedragscode voor beide compartimenten is geharmoniseerd. Het VO beoordeelt de harmonisatie en de aandacht als positief.

Diversiteit

Wat betreft diversiteit heeft het bestuur beleid geformuleerd en hieraan is bij de benoeming van nieuwe bestuursleden in 2015 invulling gegeven. Zowel de man-vrouw verhouding als intern-extern is goed geborgd. Aandacht is nodig voor jong-oud in alle bestuursorganen.

Algemeen oordeel

Het VO heeft in 2015 op basis van diverse vergaderingen met het bestuur geconstateerd dat binnen het bestuur een open discussie plaatsvindt, meningen kunnen worden geuit en dat op argumenten wordt gediscussieerd. Het VO heeft waardering voor de wijze waarop het bestuur opereert en haar balans heeft gevonden tussen bestuurlijke ervaring en specifieke deskundigheid. Het bestuur heeft aan het VO verantwoording afgelegd over het in 2015 gevolgde beleid. Het oordeel van het VO over het handelen van het bestuur is positief. Vooral de open houding van het bestuur wordt gewaardeerd. Het VO heeft zich een goed oordeel kunnen vormen aan de hand van eigen waarnemingen en het conceptjaarverslag Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV 2015 en op basis van schriftelijke informatie van de VC.

De informatie van de externe accountant van het pensioenfonds was niet beschikbaar op het moment van het samenstellen van dit verslag.

5. Aanbevelingen aan het bestuur

Dialogoog zoeken

Het VO wordt, conform het reglement VO, goed geïnformeerd en betrokken bij sleuteldossiers. Het VO zou door het bestuur meer meegenomen mogen worden in processen en gedachtenontwikkeling. Bijvoorbeeld in strategische gedachtenvorming naar aanleiding van de heisessie van het bestuur, de opvolging van het beleggingsonderzoek door DNB met betrekking tot het compartiment SPDHV en de uitbesteding van de rapportages vermogensbeheer. Daarnaast vraagt het VO aandacht voor gezamenlijke kennisdeling over veranderingen in wet- en regelgeving en visie op pensioenen in het algemeen evenals voor het tijdig beschikbaar stellen van informatie.

Spanning tussen ambitie en realisatie

Het VO ziet de spanning tussen ambitie en realisatie toenemen en vraagt hiervoor onverminderd de aandacht van het bestuur en doet de aanbeveling om de belanghebbenden hierbij proactief te informeren. Geadviseerd wordt om extra toelichting te blijven geven over de positie van het compartiment SPDHV en dan vooral over de spanning tussen het toenemende vermogen als gevolg van de rendementen op beleggingen en de toch afnemende dekkingsgraad als gevolg van de dalende rekenrente. Ook de afwikkeling van het NN-contract in het compartiment SPH heeft uitleg nodig.

Risicobereidheid belanghebbenden

De risico's van het pensioen zijn de afgelopen jaren volledig overgegaan naar de deelnemers en gepensioneerden en liggen niet meer bij de werkgever. Het bestuur heeft de risicohouding van het fonds in 2014 getoetst aan de voorkeuren van de deelnemers. Het VO doet de aanbeveling om een dergelijke toetsing in 2016 te herhalen.

Uitvoeringskosten

Het VO vraagt aandacht voor het kostenniveau van het pensioenbeheer. Ze heeft begrip voor het feit dat de wet- en regelgeving tot een verhoogd kostenniveau kan leiden. Het bestuur zal continue aandacht voor kostenefficiëntie van het pensioenbeheer moeten hebben. We bevelen het bestuur aan om hierin heldere doelstellingen te formuleren.

Website

In de plannen voor de nieuwe opzet van de SPHDHV website ziet het VO een goede stap voorwaarts in het helder presenteren van informatie aan deelnemers. Het VO ziet hiermee ook de mogelijkheid ontstaan om belanghebbenden die op zoek zijn naar méér dan alleen de basisinformatie beter in hun informatiebehoefte te voorzien. Het VO doet daarom de aanbeveling om de informatiebehoefte van de individuele deelnemers te onderzoeken en te zoeken naar een kostenefficiënte invulling daarvan. Een mogelijkheid zou kunnen zijn om dit op de eigen website te realiseren.

Verantwoord en duurzaam beleggen

Hoewel het VO van mening is dat het fonds het beleggingsbeleid gedegen heeft vormgegeven, is er nog wel behoefte om op bepaalde punten meer verdieping te zoeken. *In het najaar van 2015 is er een studiemiddag geweest met het thema verantwoord en duurzaam beleggen.* In 2016 ziet het VO graag concrete resultaten op verantwoord en duurzaam beleggen. Daarbij hoort aandacht voor het rendement in relatie tot verantwoord en duurzaam beleggen.

6. Vooruitblik en aandachtsgebieden VO

In de tweede helft van 2016 zal het VO zichzelf wederom evalueren. Er zal onder andere worden gekeken naar de effectiviteit van de advisering richting het bestuur. In 2016 zal er meer aandacht zijn voor het proactief volgen en op de agenda zetten van punten op de 'Aanbevelingenlijst'. Het VO verwacht in 2016 de visie van het bestuur over de wijze van het uiteindelijk samenvloeien van de twee compartimenten en de beleggingsvisie met specifieke aandacht voor risicomangement en voor verantwoord en duurzaam beleggen.

Verantwoordingsorgaan Pensioenfonds HaskoningDHV
31 mei 2016.

10.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur is van mening dat het verantwoordingsorgaan grondig te werk is gegaan en herkent zich in het algemene oordeel. Daarnaast wil het bestuur dank uitspreken voor de opbouwende kritiek en de aanbevelingen. Op enkele aanbevelingen wil het bestuur graag nader ingaan.

Het verantwoordingsorgaan geeft aan graag meer meegenomen te worden in processen en gedachteontwikkeling van het bestuur. Dit is een aandachtspunt dat het bestuur ter harte neemt. In 2016 zal nog meer focus op kennisdeling en dialoog met het verantwoordingsorgaan komen te liggen.

Wat betreft de toenemende spanning tussen ambitie en realisatie van het pensioenfonds kan het bestuur aangeven hier onverminderd aandacht aan te besteden in 2016. Daarbij zullen de belanghebbenden proactief worden geïnformeerd via verschillende communicatiekanalen, zoals nieuwsbrieven, website en informatiebijeenkomsten.

Het verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur continu aandacht te besteden aan kostenefficiency. Het bestuur heeft hier veel oog voor maar geeft ook aan dat door de toenemende druk van regels en voorschriften het bijzonder lastig is echte kostenreductie te realiseren.

Het verantwoordingsorgaan doet de aanbeveling om de informatiebehoefte van individuele deelnemers te onderzoeken en te zoeken naar een kostenefficiënte invulling daarvan. Daarbij wordt gewezen op het gebruik van de website. Het bestuur zal in de tweede helft van 2016 een onderzoek onder de deelnemers laten uitvoeren, onder meer naar de beleving van de communicatie van het fonds. Daarnaast zal de website eind 2016 worden uitgebreid met een 'mijn-omgeving', zodat deelnemers zelf inzage in hun documenten hebben. Omdat op mijnpensioenoverzicht.nl een rekenmodule (met vervroegen en uitstellen) operationeel zal zijn vanaf 1 juli 2016, kiest het bestuur ervoor om geen extra investering te doen voor een kostbare planner op de eigen website.

Het bestuur waardeert de constructieve kritische werkwijze van het verantwoordingsorgaan en de prettige sfeer waarin het afleggen van verantwoording plaats vindt en vertrouwt erop deze in 2016 en daarna voort te zetten.

11. Visitatiecommissie

11.1 Verslag van de visitatiecommissie

Het jaar 2015 was voor het fonds het eerste jaar van het multi-opf. In dit jaar is de nieuwe bestuursstructuur geïmplementeerd en is de organisatie van het pensioenfonds verder opgebouwd. Daarnaast is het gewijzigde financiële toetsingskader geïmplementeerd. Alles bijeen genomen heeft dit geleid tot veel werk voor bestuur en pensioenbureau.

In de nieuwe structuur is bewust aandacht besteed aan de cultuurverschillen die er bestonden tussen de twee voormalige pensioenfondsen. Dat heeft geleid tot een goede samenwerking met oog voor de verschillen en respect voor de insteek van ieder individu. Dit punt zal echter in de toekomst zeker nog aandacht vergen.

De visitatiecommissie heeft waardering voor de stappen die in 2015 op verschillende terreinen gezet zijn. Onder andere de grote hoeveelheid werk die verzet moest worden in 2015 heeft ertoe geleid dat bestuursleden werk hebben gedaan dat mogelijk meer bij het pensioenbureau thuis hoort. Het bestuur heeft inmiddels ervoor gekozen nagenoeg uitsluitend met beleidsvorming bezig te willen zijn en dat stelt andere eisen aan de capaciteit en competenties van het pensioenbureau. De scheiding in taken en verantwoordelijkheden kan voor alle partijen helderder worden gemaakt.

Het fonds heeft in beperkte mate taken uitbesteed aan externe derde partijen, en is hierdoor slechts in beperkte mate gevoelig en afhankelijk van de performance van deze partijen. De belangrijkste interne uitbestedingspartij is het pensioenbureau. Voor de ICT-oplossingen is het pensioenfonds deels afhankelijk van de werkgever. Dat betekent dat er slechts beperkt ruimte is voor het maken van eigen keuzes en afwegingen. Vanwege de toenemende eisen op dit gebied is hier sprake van een risico, waar het bestuur zich van bewust is.

In het jaar 2015 zijn de nodige stappen gezet in het integraal risicomanagement. Voor het aankomende jaar is dit één van de belangrijkste thema's van het bestuur. De daarvoor nog te vervaardigen risicomanagementrapportages moeten antwoord geven op de vraag in hoeverre het geformuleerde beleid en de afgesproken regels en richtlijnen, worden nageleefd. Daarbij is het vanzelfsprekend raadzaam om de risicorapportages te voorzien van belangrijke stuurinformatie over de grootste risico's.

Begin 2015 is een beleggingsadviescommissie (BAC) opgezet, bestaande uit bestuursleden en externe deskundigen. In het tweede kwartaal is het mandaat van de BAC opgesteld en zijn taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden vastgesteld. De BAC is vrij frequent bijeengekomen. Een vernieuwd renterisico-beleid wordt naar verwachting medio 2016 afgerond en geïmplementeerd. Gezien de ervaring van het pensioenfonds met derivaten wordt aanbevolen om voorafgaand aan de implementatie, grondig te investeren in benodigde theoretische en operationele kennis van derivaten.

De samenleving vraagt meer en meer om duurzaam gedrag van overheden en ondernemingen. Ook financiële instellingen als pensioenfondsen krijgen de vraag hoe duurzaam hun beleggingsbeleid is. Bij het pensioenfonds is dit vraagstuk nog in onderzoek. De visitatiecommissie beveelt aan het beleid in de komende periode uit te werken.

Ten tijde van het schrijven van dit rapport is sprake van beleggingen in een groot aantal verschillende beleggingsfondsen bij een relatief groot aantal verschillende vermogensbeheerders. Dat is een kennis- en arbeidsintensieve en daarmee kostbare activiteit. Onze aanbeveling is om de toegevoegde waarde van het aantal fondsen en vermogensbeheerders zeer kritisch nader te onderzoeken. Hierbij zou niet alleen gekeken kunnen worden in hoeverre nog steeds aan de selectiecriteria voldaan wordt, maar ook het kostenaspect en de mogelijke alternatieven verdienen daarbij de nodige aandacht. De aanbeveling is om daarbij ook kritisch te kijken naar welke categorieën actief of passief gemanaged worden en deze overwegingen goed te documenteren. Met het oog op integraal balansmanagement wordt tevens aanbevolen om het actieve risico te kwantificeren en mee te nemen in de totale financiële management- en risicorapportage.

Het bestuur heeft aangegeven de huidige rapportages over beleggingen en (balans) risico's onvoldoende gestructureerd te vinden. Er is inmiddels een externe partij geselecteerd die het pensioenfonds zal voorzien van adequate financiële management- en risicorapportages. De implementatie zal naar verwachting in het tweede kwartaal van 2016 plaatsvinden. De visitatiecommissie beveelt aan bij de overgang naar de nieuwe rapportagestructuur voor een systeemtechnische en procesmatige borging van de toets op juistheid en volledigheid te zorgen.

De toekomst van het pensioenfonds behoeft nadrukkelijk aandacht. Dat ligt niet alleen aan het op termijn verdwijnen van het vehikel multi-opf, maar ook aan de mogelijkheden om de compartimenten wel of niet samen te laten smelten en aan de algemene toekomstbestendigheid van het pensioenfonds. Het bestuur is gestart met het in kaart brengen van de mogelijkheden en de afwegingen die hierbij een rol kunnen spelen. De visitatiecommissie is positief over het opstarten van dit proces en heeft er vertrouwen in dat de verschillende stakeholders daarbij tijdig aangesloten zullen worden.

Visitatiecommissie, 30 mei 2016

Marlies van Boom
Els Janssen (voorzitter)
Jeroen Tuijp

11.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het verslag van de visitatiecommissie en dankt de commissie voor de opbouwende kritiek en aanbevelingen. Het bestuur onderschrijft dat er aan veel van de genoemde punten aandacht moet worden geschonken of dat ze meer aandacht moeten krijgen dan in 2015 mogelijk was. Het bestuur gaat beoordelen op welke wijze aan de aanbevelingen gevolg kan worden gegeven. Dit wordt gedurende het jaar bijgehouden. Graag wil het bestuur reageren op enkele constatering en wel aanbevelingen van de visitatiecommissie.

- De visitatiecommissie geeft aan dat in het afgelopen jaar bewust aandacht is besteed aan de cultuurverschillen die er bestonden tussen de twee voormalige pensioenfondsen. Het bestuur is verheugd dat de commissie constateert dat deze aandacht heeft geleid tot een goede samenwerking met oog voor de verschillen en respect voor de insteek van ieder individu. Het bestuur zal dit punt in de toekomst zeker aandacht blijven geven.
- Het bestuur heeft ervoor gekozen nagenoeg uitsluitend met beleidsvorming bezig te willen zijn en dat stelt andere eisen aan de capaciteit en competenties van het pensioenbureau. Het bestuur onderschrijft het advies van de commissie om de scheiding in taken en verantwoordelijkheden voor alle partijen helderder te maken. Daartoe is in 2015 gestart met het opstellen van een service level agreement tussen bestuur en pensioenbureau, die in 2016 gereed moet zijn.
- In het kader van renterisicobeleid wordt door de commissie aanbevolen om, voorafgaand aan de implementatie, grondig te investeren in benodigde theoretische en operationele kennis van derivaten. Het bestuur heeft dit advies ter harte genomen en over dit onderwerp een kennissessie georganiseerd voor zowel het bestuur zelf als de medewerkers van het pensioenbureau.
- Het bestuur streeft naar een vermindering van het aantal vermogensbeheerders. In 2015 is al afscheid genomen van één vermogensbeheerder met een actief mandaat. In 2016 zal een nieuw mandaat voor de gehele portefeuille vastrentende waarden worden gegund aan één vermogensbeheerder, waardoor het aantal verschillende mandaten afneemt en er opnieuw één vermogensbeheerder minder zal zijn.
- Over duurzaam beleggingsbeleid geeft de visitatiecommissie aan dat dit vraagstuk bij het pensioenfonds in onderzoek is. Conform de aanbeveling van de commissie wordt het beleid met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen in 2016 verder uitgewerkt. Hier zullen de deelnemers en gepensioneerden ook bij betrokken worden.

Het bestuur waardeert de prettige samenwerking met de visitatiecommissie en hoopt deze het komende jaar voort te zetten.

12. Personalia

12.1 Bestuur

Het bestuur bestaat per 31 december 2015 uit de volgende leden.

Naam	M/V	jaar	functie	voordracht	comp.	t/m
A. Driesse	M	1964	lid	werkgever	SPH	2016
W.P.S. Janssen	M	1949	lid	pensioengerechtigden	SPH	2017
J. Krijgsman	M	1960	lid DB	werknemers	SPDHV	2016
H.W.L.A. de Lange	V	1969	voorzitter	werkgever	extern	2018
H.W.J. Liekens	M	1956	lid DB	werknemers	SPH	2015
K. Nije	M	1940	lid	pensioengerechtigden	SPDHV	2017
H.G.I.M. Peters	V	1959	lid	werknemers	extern	2018
J.M.N. Tummers	M	1951	lid	werkgever	SPDHV	2015
A.D. Crena de longh	M	1973	aspirant lid		SPDHV	
M.F. Faber	M	1965	aspirant lid		SPH	

John Tummers is per 1 januari 2016 uit het bestuur getreden. Per 19 januari 2016 is Alexander Crena de longh benoemd als zijn opvolger. Per diezelfde datum is Henk Liekens herbenoemd als bestuurslid voor een periode van vier jaar.

Met de verschillen in het einde van de zittingsduur wordt enerzijds bestuurlijke vernieuwing naar de toekomst en anderzijds borging van bestaande kennis en ervaring uit het verleden nagestreefd.

12.2 Nevenfuncties bestuursleden

De (aspirant-)bestuursleden hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2015.

A. Driesse	HaskoningDHV Nederland B.V. Stichting Spaarloonregeling Haskoning I Stichting Hoger Technisch Instituut	Senior advisor Bestuurslid Docent en afdelingshoofd
W.P.S. Janssen	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior advisor
J. Krijgsman	HaskoningDHV Nederland B.V. Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Senior advisor Bestuurslid
H.W.L.A. de Lange	BPF Koopvaardij BPF Houtverwerking en Jachtbouw VITP ING CDC Pensioenfonds NN CDC Pensioenfonds Pensioenfonds Equens Pensioenfonds Cargill	Bestuurslid Lid raad van toezicht Lid bestuur Lid van de visitatiecommissie Lid van de visitatiecommissie Lid van de visitatiecommissie Lid van de visitatiecommissie
H.W.J. Liekens	HaskoningDHV Nederland B.V. Stichting Spaarloonregeling Haskoning I Stichting Pensioenfonds A. van Utrecht Stichting Cultureel Erfgoed de Rotterdam	General counsel voor de Corporate director finance Bestuurslid Bestuurslid Bestuurslid
K. Nije	Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Bestuurslid

H.G.I.M. Peters	a.s.r.	Fiduciair management
	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging	Lid audit commissie
	Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer	Bestuurslid
	Pensioenfonds Recreatie	Lid beleggingsadviescommissie
	Kring Pensioenspecialisten	Voorzitter raad van toezicht Bestuurslid
J.M.N. Tummers	HaskoningDHV Nederland B.V.	Projectdirecteur
	Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Bestuurslid
A.D. Crena de Jongh	HaskoningDHV Nederland B.V.	Group treasurer
M.F. Faber	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior projectmanager

12.3 Verantwoordingsorgaan

Per 31 december 2015 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam		functie	op voordracht van	compartiment
P.W. Besselink	M 1958	voorzitter	werkgever	SPDHV
J.C. Bus	M 1946	lid	pensioengerechtigden	SPDHV
N.G. Dalstra	V 1969	lid	werkgever	SPH
E.R. Goldsteen	M 1953	secretaris	werknemers	SPDHV
M.S. Inckel	V 1961	lid	werknemers	SPH
A.H.W. Vijfhuizen	M 1962	lid	werknemers	SPDHV
M. Würdemann	M 1943	lid	pensioengerechtigden	SPH

12.4 Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan

De leden van het verantwoordingsorgaan hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2015.

P.W. Besselink	Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V. COB	Lid raad van bestuur Voorzitter bestuur
J.C. Bus	Stichting Vredeburg Stichting Zeeweg 71	Bestuurslid Bestuurslid
N.G. Dalstra	HaskoningDHV Nederland B.V.	Corporate director finance
E.R. Goldsteen	Royal HaskoningDHV Global HaskoningDHV Nederland B.V. Empower People B.V.	Human resource officer Integrity & compliance officer Commissaris
M.S. Inckel	Goldwood Consultancy BV HaskoningDHV Nederland B.V.	Eigenaar Adviseur watermanagement
A.H.W. Vijfhuizen	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur verkeersontwerp, verkeersveiligheid en ruimtelijke inrichting
M. Würdemann	Innovative Development Solutions Arnhems Ondernemers Centrum	Voorzitter Bestuurslid

12.5 Visitatiecommissie

De visitatiecommissie die rapporteert over het boekjaar 2015 bestaat uit de volgende leden.

Marlies van Boom	(Aegon Asset Management)
Els Janssen, voorzitter	(Edmond Halley)
Jeroen Tuijp	(Edmond Halley)

12.6 Externe ondersteuning

Het pensioenfonds maakt gebruik van onderstaande externe partijen.

Certificerend actuaaris

Bob Dongelmans, Willis Towers Watson.

Actuarieel adviseur

Lonneke Thissen, Sprenkels & Verschuren.

Accountant

Steven Spiessens, Ernst & Young Accountants LLP.

Compliance officer

Musa Elmas en Albert de Jong, Nederlands Compliance Instituut.

Vaste externe adviseur risicobeheer

Floris van Rijn, Willis Towers Watson.

Vaste externe adviseur vermogensbeheer

Rutger van Asselt, Sprenkels & Verschuren.

13. Geconsolideerde jaarrekening SPHDHV

13.1 Balans per 31 december 2015 (geconsolideerd)

Activa	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014	<i>Toelichting</i>	2015	2014	<i>Toelichting</i>	2015	2014
<i>Vastgoed</i>	55.789	53.360		0	0		55.789	53.360
<i>Aandelen</i>	359.176	325.297		42.765	23.702		316.411	301.595
<i>Vastrentende waarden</i>	375.589	355.263		52.323	29.398		323.266	325.865
<i>Grondstoffen</i>	28.493	27.850		0	0		28.493	27.850
<i>Liquide middelen</i>	4.200	19.933		42	16.015		4.158	3.918
Beleggingen voor risico fonds	823.247	781.703	14.1.1	95.130	69.115	15.1.1	728.117	712.588
Beleggingen voor risico deelnemers	1.741	1.835	14.1.2	1.741	1.835	15.1.2	0	0
Herverzekeringsdeel Technische Voorziening	447.929	417.968	14.1.3	447.606	417.635	15.1.3	323	333
Vorderingen en overlopende activa	3.641	16.396	14.1.4	2.178	14.950	15.1.4	1.463	1.446
Liquide middelen	1.864	747	14.1.5	1.545	689	15.1.5	319	58
	1.278.422	1.218.649		548.200	504.224		730.222	714.425
Passiva	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014	<i>Toelichting</i>	2015	2014	<i>Toelichting</i>	2015	2014
Stichtingskapitaal en reserves	93.092	115.345	14.1.6	76.444	81.014	15.1.6	16.648	34.331
Technische voorziening voor risico fonds	730.567	678.271	14.1.7	21.142	2.220	15.1.7	709.425	676.051
Technische voorziening afgedekt door garantiecontract	447.606	417.635	14.1.10	447.606	417.635	15.1.10	0	0
Technische voorziening voor risico deelnemers	1.741	1.835	14.1.11	1.741	1.835	15.1.11	0	0
Overige schulden en overlopende passiva	5.416	5.563	14.1.12	1.267	1.520	15.1.12	4.149	4.043
	1.278.422	1.218.649		548.200	504.224		730.222	714.425

13.2 Staat van baten en lasten (geconsolideerd)

Baten	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
	2015	2014	Toelichting	2015	2014	Toelichting	2015	2014
<i>(in duizenden euro's)</i>								
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	31.204	32.792	14.1.16	15.005	16.387	15.1.16	16.199	16.405
Premiebijdragen voor risico deelnemers	0	222	14.1.17	0	222	15.1.17	0	0
Beleggingsresultaten voor risico fonds	25.548	104.860	14.1.18	2.534	1.764	15.1.18	23.014	103.096
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	14	297	14.1.19	14	297	15.1.19	0	0
Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening	29.971	81.257	14.1.20	29.971	81.257	15.1.20	0	0
Herverzekering	8.075	13.390	14.1.21	8.075	13.390	15.1.21	0	0
Overige baten	2	3	14.1.22	1	0	15.1.22	1	3
	94.814	232.821		55.600	113.317		39.214	119.504
Lasten	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
	2015	2014	Toelichting	2015	2014	Toelichting	2015	2014
<i>(in duizenden euro's)</i>								
Pensioenuitkeringen eigen beheer	21.110	20.363	14.1.23	3	0	15.1.23	21.107	20.363
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	9.265	8.968	14.1.23	9.265	8.968		0	0
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	1.828	3.964	14.1.24	1.018	3.399	15.1.24	810	565
Mutatie Technische Voorziening voor risico fonds								
- Pensioenopbouw	28.637	12.459	14.1.25	14.247	0	15.1.25	14.390	12.459
- Toeslagen	2.613	0	14.1.9	2.613	0	15.1.9	0	0
- Rentetoevoeging	1.244	2.158	14.1.26	25	0	15.1.26	1.219	2.158
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-21.073	-20.508	14.1.27	-2	0	15.1.27	-21.071	-20.508
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-433	-399	14.1.28	12	0	15.1.28	-445	-399
- Wijziging rekenrente	41.372	109.375	14.1.29	1.859	0	15.1.29	39.513	109.375
- Dotatie voorziening zieke deelnemers	1.347	199		0	0		1.347	199

- Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	-1.606	14.1.31	0	0	15.1.31	0	-1.606
- Wijziging grondslagen i.v.m. ervaringssterfte	0	-598	14.1.31	0	0	15.1.31	0	-598
- Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	7.175	14.1.32	0	2.220	15.1.32	0	4.955
- Wijziging regeling	1.672	52	14.1.8	677	0	15.1.8	995	52
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1.843	-4.106	14.1.33	2	0	15.1.33	-1.845	-4.106
- Mutaties m.b.t. overlevingskansen	-1.167	1.634		-511	0		-656	1.634
- Overige mutaties	-73	148		0	0		-73	148
Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemers	-94	289	14.1.34	-94	289	15.1.34	0	0
Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening	29.980	81.236	14.1.35	29.971	81.257	15.1.35	9	-21
Saldo overdracht van rechten voor risico fonds	1.568	4.391	14.1.33	-3	0	15.1.33	1.571	4.391
Saldo overdracht van rechten gedekt door garantiecontract	-229	2.419	14.1.33	-229	2.419		0	0
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers	108	230	14.1.34	108	230		0	0
Overige lasten	1.235	28	14.1.36	1.209	0	15.1.36	26	28
	117.067	227.871		60.170	98.782		56.897	129.089

Saldo van baten en lasten	-22.253	4.950		-4.570	14.535		-17.683	-9.585
----------------------------------	----------------	--------------	--	---------------	---------------	--	----------------	---------------

Bestemming van het saldo van baten en lasten	SPHDHV		compartiment SPH		compartiment SPDHV	
(in duizenden euro's)	2015	2014	2015	2014	2015	2014
Reserve beheerkosten	0	128	0	128	0	0
Reserve herverzekeringskosten	0	294	0	294	0	0
Reserve aandeel technisch resultaat	-844	708	-844	708	0	0
Beleidsreserve	0	13.405	0	13.405	0	0
Overige reserves	-21.409	-9.585	-3.726	0	-17.683	-9.585
	-22.253	4.950	-4.570	14.535	-17.683	-9.585

13.3 Kasstroomoverzicht (geconsolideerd)

	SPHDHV		compartiment SPH		compartiment SPDHV	
(in duizenden euro's)	2015	2014	2015	2014	2015	2014
Kasstroom uit pensioenactiviteiten						
Premiebijdragen	31.204	32.433	15.005	16.028	16.199	16.405
Pensioenuitkeringen voor risico fonds	-21.130	-20.383	-3	0	-21.127	-20.383
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	-9.265	-8.966	-9.265	-8.966	0	0
Inkomende waardeoverdrachten voor risico fonds	98	1.191	3	0	95	1.191
Inkomende waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	1.836	675	1.836	675	0	0
Uitgaande waardeoverdrachten voor risico fonds	-1.666	-5.582	0	0	-1.666	-5.582
Uitgaande waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	-2.238	-3.455	-2.238	-3.455	0	0
Ontvangen uit hoofde van herverzekering	8.095	27.894	8.075	27.874	20	20
Premies risicoherverzekering	-835	-28	-809	0	-26	-28
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-1.828	-1.662	-1.018	-1.097	-810	-565
Overige lasten	-400		-400			
Interest (geen beleggingsactiviteit)	2	3	1	0	1	3
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	3.873	22.120	11.187	31.059	-7.314	-8.939
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten						
Verkopen en aflossingen van beleggingen	37.066	138.380	131	32.829	36.934	105.551
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	1.186	4.135	179	3.839	1.007	296
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-68.125	-149.805	-39.378	-53.884	-28.747	-95.921
Overige mutaties beleggingsrekeningen	15.100	-14.084	15.973	-13.631	-873	-453
Vermogensbeheerkosten	-278	-258	-82	0	-196	-258
Transactiekosten	-1	-73	0	0	-1	-73
Uitvoeringskosten vermogensbeheer	-943	-778	-304	0	-639	-778
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-15.995	-22.483	-23.481	-30.847	7.486	8.364

Toename (-) / afname (+) vorderingen	12.755	101	12.772	0	-17	101
Toename schulden korte termijn	484	447	378	0	106	447
Andere mutaties	13.239	548	13.150	0	89	548
<hr/>						
Nettokasstroom	1.117	185	856	212	261	-27
<hr/>						
Saldo liquide middelen per 1 januari	-747	-562	-689	-477	-58	-85
Saldo liquide middelen per 31 december	-1.864	-747	-1.545	-689	-319	-58
Mutatie liquide middelen	1.117	185	856	212	261	-27
<hr/>						

13.4 Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van het fonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden inzake ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van pensioenregelingen van Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving

Het fonds heeft bij de samenstelling van dit jaarverslag de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en Titel 9 Boek 2 BW toegepast, met inachtneming van artikel 146 van de Pensioenwet.

De beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde.

Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie die gelijk is aan de nominale waarde, tenzij anders vermeld. De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

De balans, staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn opgesteld met een onderscheid naar beide compartimenten (hierna genoemd: geconsolideerde balans, geconsolideerde staat van baten en lasten en geconsolideerd kasstroomoverzicht).

Alle bedragen zijn vermeld in euro's.

Fusie

Per 1 januari 2015 zijn Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV gefuseerd tot Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV. Deze nieuwe Stichting is een zogenoemd multi-ondernemingspensioenfonds (multi-opf) met gescheiden compartimenten voor de beide voormalige pensioenfonds. Bij de fusie zijn de vermogens van de beide voormalige pensioenfonds onder algemene titel overgedragen aan de onderscheiden compartimenten van het multi-opf. De fusie is in de jaarrekening verwerkt als een samensmelting van belangen. Op grond van de geldende regelgeving zijn, ter bevordering van het inzicht, de vergelijkende cijfers in dit verslag aangepast alsof de fusie per 1 januari 2014 had plaatsgevonden. De verwerking van de fusie heeft geleid tot een consolidatie van beide compartimenten en heeft geen andere impact op de jaarrekening.

Stelselwijziging

Als gevolg van de fusie is sprake van een multi-ondernemingspensioenfonds met gescheiden compartimenten. Het bestuur van het fonds heeft ervoor gekozen om een geconsolideerde jaarrekening op te stellen met in de geconsolideerde balans, staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht een onderscheid naar beide compartimenten. Dit ter bevordering van het inzicht in de jaarrekening voor de gebruiker. In voorgaand jaar presenteerde het fonds uitsluitend de balans, staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht per compartiment. De doorgevoerde aanpassing betreft een stelselwijziging met betrekking tot de presentatie en indeling van de jaarrekening. De presentatie en indeling van de vergelijkende cijfers is hierop aangepast. Deze aanpassing heeft geen effect op het vermogen en het resultaat.

Schattingswijziging

Driemaandsmiddeling: de methode van de driemaandsmiddeling van de rente voor de waardering van de pensioenverplichtingen is per 1 januari 2015 komen te vervallen. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen ultimo boekjaar van € 243.000 en € 5,3 miljoen voor compartiment SPH (respectievelijk eigen beheer en garantiecontract) en € 7.714.000 voor compartiment SPDHV. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als bate in het verslagjaar verantwoord. Het effect op de dekkingsgraad per 31 december 2015 is 0,2% positief voor compartiment SPH en 1,2% positief voor compartiment SPDHV. Het effect van deze wijziging voor toekomstige jaren kan niet worden bepaald.

UFR-systematiek: het niveau van de UFR was vastgesteld op 4,2%. Met ingang van 15 juli 2015 is de nieuwe UFR van toepassing. Deze wordt vastgesteld op basis van de gerealiseerde maandelijkse '20-jaars forward rentes' in de voorgaande 10 jaren. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening pensioenverplichtingen ultimo boekjaar van € 1.106.000 en € 14,1 miljoen voor compartiment SPH (respectievelijk eigen beheer en garantiecontract) en € 17.243.000 voor compartiment SPDHV. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als last in het verslagjaar verantwoord. Het effect op de dekkingsgraad per 31 december 2015 is 0,7% negatief voor compartiment SPH en 2,6% negatief voor compartiment SPDHV. Het effect van deze wijziging voor toekomstige jaren kan niet worden bepaald.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op actuele marktwaarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaalde soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die soort beleggingen.

Vastgoed (SPDHV)

Beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte periodieke taxaties.

Beursgenoteerde vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen (SPDHV en SPH) en grondstoffen (SPDHV)

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen worden opgenomen voor het belang dat het fonds houdt in deze beleggingsfondsen. Bij de bepaling van de waarde van dit belang worden de door de beleggingsfondsen gehouden investeringen gewaardeerd tegen de beurswaarde.

Staatsleningen en bedrijfsobligaties

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen voor staatsleningen en bedrijfsobligaties zijn gewaardeerd per de balansdatum geldende beurskoersen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. De reële waarde benadert de boekwaarde. Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Technische Voorziening

De Technische Voorziening bestaat uit de Technische Voorziening voor risico fonds (SPDHV en SPH), de Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract (SPH) en de Technische Voorziening voor risico deelnemers (SPH).

Garantiecontract (SPH)

De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenverplichtingen zijn herverzekerd door middel van een garantiecontract.

Technische Voorziening voor risico fonds (SPH en SPDHV) en Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract (SPH)

De Technische Voorziening voor risico fonds en de Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract worden gewaardeerd op actuele marktwaarde. Deze wordt bepaald door met de rekenrente de contante waarde te berekenen van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken.

Bij de berekening van de Technische Voorziening is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of over de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagen worden verleend. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de Technische Voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Rekenrente: de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.
- Overlevingstafels: Prognosetafel AG 2014, rekening houdend met het TW Ervaringssterftemodel 2014.
- Tot de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd. Vanaf de 67-jarige leeftijd wordt het bepaalde partnersysteem gehanteerd. In 2014 werd de 65-jarige leeftijd gehanteerd.
- Er vindt opbouw van partnerpensioen plaats. Het partnerpensioen is op stop/loss-basis verzekerd bij compartiment SPDHV. Het partnerpensioen is verzekerd bij compartiment SPH.
- Bij arbeidsongeschiktheid wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet tot de AOW-leeftijd.
- De voorziening zieke deelnemers wordt voor alle deelnemers die langer dan één jaar ziek zijn vastgesteld als de contante waarde van:
 - de nog (tot de AOW-leeftijd) op te bouwen pensioenaanspraken (ouderdoms- en partnerpensioen);
 - het tijdelijk partnerpensioen (op risicobasis);
 - het direct ingaand arbeidsongeschiktheidspensioen boven het WIA maximumsalaris (uitkering uiterlijk tot de AOW-leeftijd).
- Voor zieke deelnemers met een arbeidsongeschiktheidspercentage lager dan 35% op grond van de WIA of WAO wordt geen voorziening getroffen. Voor alle overige zieke deelnemers is in de voorziening rekening gehouden met het uitkeringspercentage (artikel 16 van het pensioenreglement) dan wel het percentage premievrije voortzetting (artikel 17 van het pensioenreglement). In de berekening is geen rekening gehouden met invaliderings- en revalideringskansen.
- Een kostenvoorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten. Op grond van een fondsspecifieke berekening is deze voorziening eind 2014 voor compartiment SPDHV vastgesteld op een bedrag van € 2,445 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening en voor compartiment SPH vastgesteld op een bedrag van € 2,220 miljoen plus 3% van de Technische Voorziening in eigen beheer. De vaste kostenvoorziening wordt jaarlijks geïndexeerd met een prijsinflatie (consumentenprijsindexcijfer (CPI)), alle huishoudens afgeleid).

Compartiment SPDHV heeft in het verleden voor een klein aantal deelnemers pensioenrechten bij externe verzekeraars verzekerd. De verplichtingen voor deze verzekerde rechten worden met dezelfde relevante actuariële grondslagen bepaald als voor de Technische Voorziening. Ook de bijbehorende vorderingen op de verzekeraars die pensioenverplichtingen aan het fonds hebben overgedragen (dit heet het Herverzekeringsdeel Technische Voorziening) zijn met deze actuariële grondslagen bepaald.

Technische Voorziening voor risico deelnemers (SPH)

De beschikbare premies worden belegd bij NN waarbij de beleggingsrisico's (zowel positief als negatief) geheel voor rekening en risico van de deelnemers komen. Deze wijze van pensioensparen leidt tot vorming van een kapitaal waarmee op de (gekozen) pensioendatum een ouderdomspensioen en een nabestaandenpensioen moet worden aangekocht. De voorziening van de beschikbare premieregeling is gelijk aan de som van de waarden die voor rekening en risico van de deelnemers komen.

Deze voorziening bestaat uit twee regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

Voorziening aangevraagde maar nog niet afgewikkelde uitgaande waardeoverdrachten (SPH)

De wettelijke rentevoet voor waardeoverdrachten wordt jaarlijks op 1 oktober vastgesteld voor de wettelijke waardeoverdrachten met een overdrachtsdatum gelegen in het volgende jaar.

Sinds de waardeoverdrachten begin 2014 zijn hervat, ligt deze wettelijke rentevoet (fors) lager dan de garantierente van 4% uit het herverzekeringscontract met NN. Derhalve is de wettelijke overdrachtswaarde van uitgaande waardeoverdrachten hoger dan de contante waarde die uit hoofde van het garantiecontract van NN zal worden ontvangen. Uitgaande waardeoverdrachten leiden in deze situatie derhalve tot een last voor het fonds.

Uitmo 2015 is er sprake van aangevraagde maar nog niet afgehandelde uitgaande waardeoverdrachten. Indien deze waardeoverdrachten alsnog worden geëffectueerd, ontstaat een last voor het fonds. Gezien deze openstaande uitgaande waardeoverdrachten bestaat per balansdatum 31 december 2015 een verplichting, welke door het bestuur nader is geschat op € 242 (ultimo 2014: € 873). Deze verplichting is opgenomen onder de post "Overige schulden en overlopende passiva".

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de indirecte methode gehanteerd. Het resultaat wordt hierbij aangepast voor niet operationele kasstromen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Beleggingen voor risico deelnemers (SPH)

Participaties in beleggingsinstellingen voor de pensioenkapitaalrekeningen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde per 31 december van het verslagjaar. Deze beleggingen worden aangehouden voor rekening en risico van de deelnemer, hetgeen weerspiegeld wordt in de Technische Voorziening voor risico deelnemers. De marktwaarde van de participaties wordt dagelijks gepubliceerd door NN. De beleggingen voor risico deelnemers bestaan uit twee regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

Heroverzekeringsteel technische voorzieningen (SPH)

Per 1 januari 2005 is met NN een garantiecontract afgesloten dat liep tot 1 januari 2015. De overeenkomst is gebaseerd op het GB/UW systeem (Gesepareerde beleggingen/Uitgebreide winstdeling).

Gesepareerde beleggingen

Gesepareerde beleggingen houdt in, dat de koopsommen worden belegd in een gesepareerd beleggingsdepot. Het pensioenfonds heeft beperkt inspraak bij het vaststellen van de wijze waarop de gelden worden belegd. Uitsluitend de behaalde overrente komt ten gunste van het pensioenfonds. De grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van het gesepareerd beleggingsdepot worden door NN vastgesteld, maar komen over het algemeen overeen met die van het pensioenfonds.

In verband met het feit dat in 2016 met de herverzekeraar overeenstemming is bereikt over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenrechten, is geen sprake meer van gesepareerde beleggingen.

Uitgebreide winstdeling

Uitgebreide winstdeling betekent dat het pensioenfonds meedeelt in de positieve technische resultaten. Deze resultaten ontstaan ten gevolge van afwijkingen tussen gehanteerde veronderstellingen bij het bepalen van de premiereserve en de werkelijke uitkomsten, met name door veronderstellingen ten aanzien van het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico. Indien over een 5-jarige periode de som van de technische resultaten positief is, komt 70% daarvan ten gunste van het pensioenfonds. Een negatief resultaat komt volledig voor rekening van de herverzekeraar. De tweede en laatste periode van 5 jaar is bij de beëindiging van het garantiecontract per eind 2014 met twee jaar verlengd tot eind 2016. Verdeling van een dan resulterend positief technisch resultaat zal begin 2017 plaatsvinden.

Stichtingskapitaal en reserves (SPH)

Tot en met 2014 zijn vier reserves gevormd, te weten:

- Reserve beheerskosten;
- Reserve herverzekeringskosten;
- Reserve aandeel technisch resultaat;
- Beleidsreserve.

In verband met het feit dat in 2016 met de herverzekeraar overeenstemming is bereikt over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenrechten, is het doel van de reserve beheerskosten en reserve herverzekeringskosten en de beleidsreserve komen te vervallen. In verband hiermede zijn de saldi ultimo 2014 van deze reserves in 2015 overgeboekt naar een nieuw gevormde Algemene reserve (het zogenoemde eigen vrije vermogen).

Reserve beheerskosten

Doel van deze reserve was om de beheerskosten na afloop van het garantiecontract eind 2014 te kunnen blijven voldoen. Aan deze reserve werd tot en met 2014 jaarlijks 0,15% van de TV –berekend op basis van de grondslagen van het garantiecontract– ultimo boekjaar toegevoegd.

Reserve herverzekeringskosten

Doel van deze reserve was om een eventueel dekkingstekort bij het einde van het garantiecontract eind 2014 zodanig aan te vullen dat de aanspraken in een nieuwe verzekering zouden kunnen worden ondergebracht. Aan deze reserve werd tot en met 2014 jaarlijks 0,30% van de TV – berekend op basis van de grondslagen van het garantiecontract – ultimo boekjaar toegevoegd.

Reserve aandeel technisch resultaat

Het compartiment SPH ontvangt een aandeel van 70% van het door de herverzekeraar behaalde cumulatief positief technisch resultaat gemeten over een vijfjaarsperiode. Een cumulatief negatief technisch resultaat gemeten over een vijfjaarsperiode komt volledig voor rekening van de herverzekeraar. Een eventueel cumulatief positief technisch resultaat gedurende de vijfjaarsperiode wordt jaarlijks voor 70% toegevoegd aan de Reserve aandeel technisch resultaat. In verband met het uitlooprisico is de tweede en laatste vijfjaarsperiode, die geëindigd is op 31 december 2014, met twee jaar verlengd tot 7 jaar.

Beleidsreserve

Gelet op de ontwikkelingen van de financiële markten vond het bestuur van de voormalige Stichting Pensioenfonds Haskoning het noodzakelijk om een reserve aan te houden, welke diende als buffer om mede veilig te stellen dat de dekkingsgraad op basis van beleggingen eind 2014 112% zou bedragen. De beleidsreserve werd gevormd uit de in enig jaar beschikbare middelen voortvloeiend uit een positief saldo uit de premie en overrente.

Algemene reserve

Zoals hierboven toegelicht is deze reserve in 2015 gevormd door het overboeken van de saldi per ultimo 2014 uit de reserves beheerskosten en herverzekeringskosten en de beleidsreserve. Met ingang van 2015 wordt aan deze reserve het saldo van de staat van baten en lasten toegevoegd of onttrokken, onder verrekening van de toevoeging of onttrekking aan de reserve aandeel technisch resultaat.

Risicobeheer (SPH)

Het compartiment SPH is gedeeltelijk herverzekerd. De pensioenuitkeringen gedekt door het garantiecontract zijn gegarandeerd. De risico's van deze pensioenuitkeringen zijn geheel uitbesteed aan de herverzekeraar, met uitzondering van de kostenvoorziening. De vrije middelen in de kostenvoorziening zijn belegd voor risico van het pensioenfonds.

13.5 Overig

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

14. Toelichting jaarrekening voor compartiment SPH

14.1 Toelichting behorende tot de jaarrekening 2015

14.1.1 Beleggingen voor risico fonds compartiment SPH

(in duizenden euro's)	Eigen vrij vermogen				Nieuwe opbouw				Totaal
	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquide middelen	Totaal	Aandelen	Vastrentende waarden	Liquide middelen	Totaal	
Stand per 1 januari 2014	0	0	34.329	34.329	0	0	0	0	34.329
Aankopen / verstrekkingen	23.850	29.150	884	53.884	0	0	0	0	53.884
Verkopen / aflossingen	0	0	-32.829	-32.829	0	0	0	0	-32.829
Overige mutaties	0	0	13.631	13.631	0	0	0	0	13.631
Herwaardering	-148	248	0	100	0	0	0	0	100
Stand per 31 december 2014	23.702	29.398	16.015	69.115	0	0	0	0	69.115
Aankopen / verstrekkingen	9.771	17.173	0	26.944	7.059	5.375	0	12.434	39.378
Verkopen / aflossingen	-2	0	0	-2	-112	-17	0	-129	-131
Overige mutaties	0	0	-16.015	-16.015	0	0	42	42	15.973
Herwaardering	2.458	453	0	2.911	-111	-59	0	-170	2.741
Stand per 31 december 2015	35.929	47.024	0	82.953	6.836	5.299	42	12.177	95.130

Actuele marktwaarde

Zoals vermeld in de grondslagen zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen actuele marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor alle financiële instrumenten van compartiment SPH kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(in duizenden euro's)	Dagelijks verhandelbaar	Periodiek verhandelbaar	Niet liquide	Totaal
Per 31 december 2014				
Aandelen	23.702			23.702
Vastrentende waarden	29.398			29.398
Liquide middelen	16.015			16.015
	69.115	0	0	69.115

Per 31-12-2015

Aandelen	42.765			42.765
Vastrentende waarden	52.323			52.323
Liquide middelen	42			42
	95.130	0	0	95.130

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

(in duizenden euro's)	Totaal		Eigen vrij vermogen		Nieuwe opbouw	
	2015	2014	2015	2014	2015	2014
Aandelen						
Aandelen beleggingsfondsen ontwikkelde markten	38.854	21.350	32.706	21.350	6.148	0
Aandelen beleggingsfondsen opkomende markten	3.911	2.352	3.223	2.352	688	0
	42.765	23.702	35.929	23.702	6.836	0
Vastrentende waarden						
Staatsobligatiebeleggingsfondsen	36.297	19.291	30.998	19.291	5.299	0
Bedrijfsobligatiebeleggingsfondsen	16.026	10.107	16.026	10.107	0	0
	52.323	29.398	47.024	29.398	5.299	0
Liquide middelen						
Bankrekeningen	42	16.015	0	16.015	42	0

Tabel: Beleggingen in vreemde valuta en in euro's

(in duizenden euro's)	31-12-2015	Gemiddelde	31-12-2014
		2015	
AUD	6.128	3.685	1.241
CAD	823	678	533
CHF	2.034	1.564	1.093
DKK	412	295	177
EUR	58.920	53.948	48.975
GBP	4.213	3.339	2.464
HKD	3.648	2.334	1.019
JPY	0	1.766	3.532
NOK	120	100	79
SEK	618	493	368
SGD	1.074	662	249
USD	14.230	10.896	7.561
Overig	2.910	2.367	1.824
	95.130	82.123	69.115

14.1.2 Beleggingen voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
Stand per 1 januari 2015	19	481	1.335	1.835
Aankopen/verstrekkingen	0	18	55	73
Verkopen/aflossingen	0	-39	-142	-181
Overige mutaties			0	0
Herwaardering	1	30	-17	14
Stand per 31 december 2015	20	490	1.231	1.741

De beleggingen voor risico deelnemers bestaan uit twee gesloten regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

De kapitalen zijn belegd in het concept LifeCycle Beleggen van het Nationale-Nederlanden Prestatie Pensioen.

Ultimo 2015 bedraagt de stand € 1.741 (2014: € 1.835). Hiervan heeft € 918 (2014: € 925) betrekking op de AVP-regeling en € 823 (2014: € 910) op de aanvullende pensioenspaarregeling.

14.1.3 Herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2014	14.215	87.585	213.325	241	315.366
Aankopen/verstrekkingen	0	35.655	30.805	0	66.460
Verkopen/aflossingen	0	-31.162	-64.150	-126	-95.438
Overige mutaties	0	0	0	0	0
Herwaardering	-791	15.151	74.132	0	88.492
Stand per 31 december 2014	13.424	107.229	254.112	115	374.880
Opheffing depot NN naar aanleiding van afwikkeling garantiecontract	-13.424	-107.229	-254.112	-115	-374.880
Stand per 31 december 2015	0	0	0	0	0

Aangezien er sprake is van herverzekerde verplichtingen door middel van een garantiecontract mogen de onderliggende beleggingen niet in de balans worden opgenomen. Bij garantiecontracten dient de vordering op de verzekeraar te worden bepaald op basis van de grondslagen van het fonds, en is daarom gelijk aan de 'Technische voorziening afgedekt door garantiecontract'.

De herverzekeringsovereenkomst met NN is een garantiecontract. Dit garantiecontract had een looptijd van 10 jaar en liep af per 31 december 2014. In 2016 is met de herverzekerder overeenstemming bereikt over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenrechten. In verband met het stoppen van de overrentedeling, is het gesepareerde depot opgeheven. Het fonds is met ingang van 2015 geen garantie-, administratie-, excasso- en beheerskosten meer verschuldigd. De technische winstdeling komt te vervallen. In verband met het uitlooprisico is de laatste afrekeningsperiode met twee jaar verlengd tot ultimo 2016.

Ultimo 2015 bedraagt het technisch resultaat € 3.803 positief (2014: € 5.008 positief). Hiervan is 70% ten gunste van het pensioenfonds, waardoor het cumulatief saldo technisch resultaat ultimo 2015 € 2.662 (2014: € 3.506) bedraagt

14.1.4 Vorderingen en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Debiteuren	1.230	230
Rekening-courant compartiment SPDHV	-75	0
Overige vorderingen	2	27
Lopende interest	0	15
Overlopende activa	10	0
	1.167	272
<u>Verzekeringsmaatschappij:</u>		
Saldo incassorekening depot	-1.651	11.172
Aandeel in technisch resultaat NN (70%)	2.662	3.506
	1.011	14.678
Totaal vorderingen en overlopende activa	2.178	14.950

De post Debiteuren per 31 december 2015 van € 1.230 miljoen betreft grotendeels een openstaande factuur aan HaskoningDHV Nederland B.V. voor te betalen pensioenpremie. Deze vordering werd begin januari 2016 door HaskoningDHV Nederland B.V. betaald.

De vordering op NN betreft in feite beleggingen van het fonds welke deel uitmaken van het gesepareerd depot. Gezien het feit dat de juridische eigendom van dit depot bij NN ligt, is deze post verwerkt als vordering op NN. Het fonds loopt over deze belegging geen prijsrisico.

De *Vorderingen en overlopende activa* hebben een kortlopend karakter. Dit geldt niet voor de post 'Aandeel in technisch resultaat NN (70%)'. De technische winstdeling wordt daadwerkelijk uitgekeerd per periode van 5 jaar. De tweede en laatste periode van 5 jaar is bij de beëindiging van het garantiecontract per eind 2014 met twee jaar verlengd tot eind 2016. Verdeling van een dan resulterend positief technisch resultaat zal begin 2017 plaatsvinden.

14.1.5 Liquide middelen fonds (niet voor beleggingen)

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
ING bankrekening	1.236	633
ABN AMRO bankrekening	309	56
	1.545	689

Onder liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen in rekening courant die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De op beleggingen betrekking hebbende liquide middelen worden onder Liquide middelen opgenomen in de balanspost Beleggingen.

14.1.6 Stichtingskapitaal en reserves (eigen vermogen)

(in duizenden euro's)	2015	2014
Reserve beheerkosten		
Stand per 1 januari	4.549	4.421
Saldo overboeking naar algemene reserve	-4.549	0
Saldo staat van baten en lasten	0	128
Stand per 31 december	0	4.549
Reserve herverzekeringskosten		
Stand per 1 januari	10.363	10.069
Saldo overboeking naar algemene reserve	-10.363	0
Saldo staat van baten en lasten	0	294
Stand per 31 december	0	10.363
Reserve aandeel technisch resultaat		
Stand per 1 januari	3.506	2.798
Saldo staat van baten en lasten	-844	708
Stand per 31 december	2.662	3.506
Beleidsreserve		
Stand per 1 januari	62.596	49.191
Saldo overboeking naar algemene reserve	-62.596	0
Saldo staat van baten en lasten	0	13.405
Stand per 31 december	0	62.596
Algemene reserve		
Stand per 1 januari	0	0
Saldo overboeking van opgeheven reserves	77.508	0
Saldo staat van baten en lasten	-3.726	0
Stand per 31 december	73.782	0
Totaal reserves		
Stand per 1 januari	81.014	66.479
Saldo staat van baten en lasten	-4.570	14.535
Stand per 31 december	76.444	81.014

In verband met het feit dat in 2016 met de herverzekeraar overeenstemming is bereikt over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenrechten, is het doel van de reserve beheerskosten en reserve herverzekeringskosten en de beleidsreserve komen te vervallen. In verband hiermede zijn de saldi ultimo 2014 van deze reserves in 2015 overgeboekt naar een nieuw gevormde Algemene reserve.

Vermogenspositie

(in duizenden euro's)	2015*)	2015	2014*)	2014
Aanwezig fondsvermogen	116,2%	546.933	119,3%	502.704
Af: Technische voorzieningen volgens het nFTK	-100,0%	-470.489	-100,0%	-421.690
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	-1,4%	-6.587	-1,4%	-4.217
Dekkingspositie	14,8%	69.857	17,9%	76.797
Af: Vereist eigen vermogen (excl. min. vereist eigen vermogen)	0,0%	0	0,0%	0
Reservepositie	14,8%	69.857	17,9%	76.797

*) Uitgedrukt in een percentage ten opzichte van de Technische Voorziening, i.c. de nominale dekkingsgraad van 100%.

Voor de berekening van het vereiste vermogen wordt gebruik gemaakt van een standaard model, zie paragraaf Risicobeheer.

14.1.7 Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Nieuwe opbouw vanaf 1-1-2015 *)	15.654	0
Voorziening vaste kosten	2.232	2.220
Voorziening toeslagen garantiecontract	2.579	0
Voorziening arbeidsongeschikten garantiecontract conform reglement 2015	677	0
Stand per 31 december	21.142	2.220

*) Dit is inclusief de opslag van 3% voor het variabele deel van de kostenvoorziening.

In de bestuursvergadering van 2 september 2015 heeft het bestuur besloten de per 31 december 2014 (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers van compartiment SPH te beschouwen als deelnemer in het pensioenreglement 2015. Hiermede krijgen zij in afwijking en bovenop de bij NN verzekerde rechten die doorlopen tot 62 of 65 jaar recht op arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling tot de AOW-ingangsdatum, waarbij als pensioenleeftijd voor iedereen 67 jaar geldt.

Mutatieoverzicht Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Stand per 1 januari	2.220	0
Pensioenopbouw	14.247	0
Toeslagen nieuwe opbouw en garantiecontract	2.613	0
Rentetoevoeging	25	0
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2	0
Onttrekking voor uitvoeringskosten	12	0
Wijziging rekenrente	1.859	0
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening	0	2.220
Wijziging regeling (arbeidsongeschikten)	677	0
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	2	0
Mutaties m.b.t. overlevingskansen	-511	0
Overige mutaties in de Technische Voorziening	0	0
Stand per 31 december	21.142	2.220

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 1,77%. Voor een toelichting op de diverse posten wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

De Technische Voorziening voor risico fonds is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	18.381	0
Gewezen deelnemers	1.368	0
Pensioengerechtigden	1.393	0
	21.142	0

De Technische Voorziening voor risico fonds is berekend zonder financieringsachterstand. De Technische Voorziening voor risico fonds heeft een langlopend karakter. Per 1 januari 2015 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar.

De vaste kostenvoorziening voor risico fonds is op basis van het totaal van de technische voorziening voor risico fonds en de technische voorziening afgedekt door garantiecontract verdeeld naar actieven en arbeidsongeschikten, gewezen deelnemers en gepensioneerden.

14.1.8 Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een *collectieve beschikbare premieregeling*. De verplichting van de werkgever is beperkt tot het betalen van zijn bijdrage. Financiële mee- of tegenvallers komen terecht bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Mee- of tegenvallers kunnen ontstaan door veranderende beleggingsopbrengsten, door wijziging van de rente, of door verandering van de levensverwachting. Bij de collectieve beschikbare premieregeling wordt voor de collectiviteit van medewerkers periodiek ex ante een vaste pensioenpremie vastgesteld.

De pensioenpremie is vastgesteld op 25,9% van de pensioengrondslag voor een periode van 5 jaar (vanaf 1 januari 2015). Met de vaste pensioenpremie worden pensioenaanspraken ingekocht volgens de middelloonregeling. Jaarlijks wordt een ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% bij een pensioenleeftijd van 67 jaar en een partnerpensioen van 1,3125% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het totale pensioen (ouderdoms- en partnerpensioen) is de som van alle jaarlijks opgebouwde pensioenen. Voor het berekenen van de kostendekkende premie wordt gerekend met een verwacht beleggingsrendement.

Omdat bij de aangesloten ondernemingen per 1 juli 2014 de salarissystematiek is gewijzigd, is per 1 juli 2014 de pensioengrondslag gewijzigd in 12,96 maandsalarissen (inclusief twee toeslagen voor zover individueel toegekend) onder aftrek van een franchise. Het pensioengevend salaris is fiscaal beperkt tot maximaal € 101.519 (per 1 januari 2016) en zal mogelijke toekomstige fiscale wijzigingen volgen. De franchise is bevroren op € 13.449 totdat de franchise gelijk is aan de fiscaal minimale franchise. Daarna stijgt de franchise mee met de jaarlijkse indexatie van de fiscaal minimale franchise.

Naast een ouderdomspensioen en een levenslang partnerpensioen op opbouwbasis is er ook een aanvullend levenslang partnerpensioen op risicobasis (samen 70%). Daarnaast is er een extra tijdelijk aanvullend partnerpensioen op risicobasis, een wezenpensioen op risicobasis en een arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis. De pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2015 verhoogd van 65 naar 67 jaar. Er is geen pensioenopbouw toegestaan na de AOW-gerechtigde leeftijd. Dankzij de eenmalige keuzemogelijkheid kan de werkelijke pensioenleeftijd zo gekozen worden dat deze samenvalt met de geldende AOW-leeftijd. In overeenstemming met artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling zich als een uitkeringsovereenkomst.

14.1.9 Toeslagverlening

Het toeslagbeleid is als volgt:

- De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds.
- De voorwaardelijke toeslagverlening wordt gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat geen opslag voor toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Er is geen geld voor gereserveerd.
- Het fonds probeert de opgebouwde pensioenen *tijdens het deelnemerschap* jaarlijks te verhogen met de CBS loonindex CAO lonen, conform het reglement, dan wel met de procentuele stijging van de CBS consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid, als deze laatste hoger is.
- Het fonds probeert de opgebouwde pensioenen *na het deelnemerschap* en de ingegane pensioenen jaarlijks aan te passen aan de procentuele stijging van de CBS consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid.

Achterstand op streven koopkracht CDC-regeling vanaf 2006

Indien de feitelijke procentuele verhoging in enig jaar lager is dan de procentuele verhoging waar op grond van het toeslagbeleid naar wordt gestreefd, dan kan het verschil in een later jaar, als het eigen vermogen dan minimaal gelijk is aan het vereiste eigen vermogen conform de eisen van de Pensioenwet en binnen de fiscale randvoorwaarden geheel of gedeeltelijk alsnog door het bestuur worden toegekend.

Het bestuur zal op basis van de dekkingsgraad en herstelkracht van dat moment en op basis van een evenwichtige belangenbehartiging afwegen of het een extra toeslag verleent of dat het de (toekomstige) reserves aanwendt voor het verminderen of afdekken van collectieve risico's.

Verleende toeslagen in vergelijking met fiscaal maximum en salaris- en prijsontwikkeling deel herverzekerd

	t/m 1-4-2010: fiscaal maximum vanaf 1-4-2011 t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁴	t/m 1-4-2010: fiscaal maximum vanaf 1-4-2011: jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ³		toeslagen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	1,53%	0,54%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,87%	0,38%
1-4-2014	0,00%	nov 2012 → dec 2013	1,52%	0,00%	0,00%
1-4-2013	0,00%	nov 2011 → nov 2012	2,77%	0,00%	0,00%
1-4-2012	0,00%	nov 2010 → nov 2011	2,46%	0,00%	0,00%
1-4-2011	0,00%	nov 2009 → nov 2010	1,55%	1,70%	1,70%
1-4-2010	3,00%	2009	3,00%	0,80%	0,80%
1-4-2009	3,00%	2008	3,00%	0,00%	0,00%
1-4-2008	3,00%	2007	3,00%	3,00%	3,00%
1-4-2007	3,00%	2006	3,00%	3,00%	3,00%

³ De gebruikte consumentenprijsindex is vanaf december 2013: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumentenprijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁴ De gebruikte loonindex is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)".

**Verleende toeslagen in vergelijking met salaris- en prijsontwikkeling
deel eigen beheer**

	jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁶	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁵		toeslagen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	1,53%	0,54%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,87%	0,38%

14.1.10 Technische Voorziening afgedekt door garantiecontract

(in duizenden euro's)	2015	2014
Stand per 1 januari	417.635	336.378
Pensioenopbouw	0	10.849
Verhoging aanspraken reguliere regeling (1,6%)	6.992	0
Rentetoevoeging	748	1.287
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-9.157	-8.991
Wijziging rekenrente	29.496	74.689
Aanpassing actuariële grondslagen	148	5.675
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	380	-2.467
Actuarieel resultaat op sterfte	941	14
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	309	96
Actuarieel resultaat op mutaties	114	105
Stand per 31 december	447.606	417.635

De eenmalige verhoging van de bestaande premievrije rechten en ingegane pensioenen met 1,6% per 31 december 2014 is verwerkt in bovenstaand overzicht. Dit is onderdeel van het onderhandelingsresultaat met NN.

De Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

(in duizenden euro's)	2015	2014
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	190.422	183.274
Gewezen deelnemers	104.209	85.824
Pensioengerechtigden	152.975	148.537
	447.606	417.635

⁵ De gebruikte consumentenprijsindex is: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100).

⁶ De gebruikte loonindex is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)".

14.1.11 Technische voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Stand per 1 januari	1.835	1.546
Stortingen	0	222
Onttrekkingen	-108	-230
Rendement	14	297
Stand per 31 december	1.741	1.835

14.1.12 Overige schulden en overlopende passiva

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Belastingen en premies sociale verzekeringen	203	209
Overige schulden	74	0
Overlopende passiva	748	438
Overlopende uitgaande waardeoverdrachten	242	873
	1.267	1.520

In de overlopende passiva zijn de kosten van € 400.000 opgenomen, dit is een onderdeel van het onderhandelingsresultaat met NN.

14.1.13 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het beleid voor risicobeheer van beleggingen en verplichtingen is verwoord in de ABTN.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Toeslagbeleid;
- Het eventueel korten van opgebouwde en ingegane pensioenen.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyse ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een jaarlijkse Haalbaarheidstoets (conform het nFTK) en een Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Een ALM-studie is een analyse waarbij een groot aantal economische scenario's worden doorgerekend, met als doel om de ontwikkeling van de financiële positie van het fonds en de waarschijnlijkheid ervan te bepalen, en daarmee het risico dat de pensioentoezeggingen niet kunnen worden nagekomen. De uitkomsten van deze analyse vinden hun weerslag in een door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en strategische beleggingsmix.

In 2015 heeft het bestuur een financieel crisisplan opgesteld. Het financieel crisisplan beschrijft de maatregelen die het fonds op korte termijn effectief kan inzetten als de financiële positie zoveel verslechtert dat er naar verwachting onvoldoende geld is voor het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Als het niet verlenen van toeslagen naar verwachting onvoldoende resultaat geeft om het vereist eigen vermogen te bereiken, dan zal in tweede instantie een of meerdere kortingen worden aangekondigd.

- Het bestuur zal in situaties waarbij het eigen vermogen van een compartiment lager is dan het vereist eigen vermogen, uitgaan van een hersteltermijn van tien jaar. Kortten van pensioenen is aan de orde als het vereist eigen vermogen zonder korten niet in tien jaar kan worden bereikt. Een korting wordt evenredig over de herstelperiode verdeeld.
- *Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal twee jaar lager is dan 100%, worden alle pensioenen verlaagd, zodat de dekkingsgraad 100% wordt. Als de korting hoger zou moeten zijn dan 5%, dan zal die worden beperkt tot 5%.*
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal vijf jaar lager is dan de MVEV-dekkingsgraad (als gevolg van wettelijke vereisten), worden alle pensioenen onvoorwaardelijk verlaagd zodat de dekkingsgraad gelijk wordt aan de MVEV-dekkingsgraad. Als de onvoorwaardelijke korting hoger moet zijn dan 5%, dan is de fasering van de korting in stappen van maximaal 5% per jaar.
- Als een meerjarige korting, die afzonderlijk lager zijn dan 0,5% per jaar, moet worden doorgevoerd, wordt de periode waarover de korting mag worden uitgesmeerd verkleind, zodat de jaarlijkse korting minimaal 0,5% per jaar wordt.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd (PW 131-133). Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds opgebouwde en ingegane pensioenen moet verminderen (PW 134).

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2015
Dekkingsgraad per 1 januari	119,2%
Premie	-0,7%
Uitkering	0,0%
Toeslagen	-0,7%
Wijziging rekenrente	-0,3%
Vervallen rentemiddeling	0,1%
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	-0,3%
Overrendement	0,8%
Wijziging regeling (arbeidsongeschikten)	-0,2%
Technisch resultaat NN	-0,2%
Mutatie deel herverzekerd (NN)	-1,3%
Overige	-0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	116,2%

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking). De buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen. Het vereist vermogen gedeeld door de pensioenverplichtingen heet de vereiste dekkingsgraad.

De hierboven vermelde aanwezige dekkingsgraad van 116,2% (2014: 119,2%) wordt vergeleken met de uit het onderstaande overzicht af te leiden *vereiste dekkingsgraad*. De vereiste dekkingsgraad is gelijkgesteld aan de minimum vereiste dekkingsgraad, omdat het VEV op totaalniveau lager is dan het MVEV op totaalniveau. De (minimaal) vereiste dekkingsgraad bedraagt € 477.069 gedeeld door € 470.489 is 101,4%. In geld uitgedrukt is er ultimo 2015 een overschot tussen de vereiste dekkingsgraad en de aanwezige dekkingsgraad van € 69,9 miljoen.

Het **overschot op FTK-grondslagen** is eind 2015 als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Risico fonds	Risico deel- nemers	Garantie- contract	Totaal
Technische Voorziening volgens jaarrekening	21.142	1.741	447.606	470.489
Buffers:				
S1 Renterisico	1.847			1.847
S2 Risico zakelijke waarden	4.572			4.572
S3 Valutarisico	1.978			1.978
S4 Grondstoffenrisico	0			0
S5 Kredietrisico	839			839
S6 Verzekeringstechnisch risico	1.003			1.003
S10 Actief risico	0			0
Diversificatie-effect	-3.776			-3.776
VEV risico (1%)		17		17
Totaal S (vereiste buffers)	6.463	17	0	6.480
<i>Technische voorziening + Totaal S</i>	27.605	1.758	447.606	476.969
Minimaal vereist eigen vermogen				477.123
Vereist eigen vermogen (art. 132 Pensioenwet)				477.123
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)				546.933
Overschot (+)				69.857

Voor de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie. Voor fondsen die hun risico's gedeeltelijk hebben verzekerd, geldt dat het vereist eigen vermogen nihil is voorzover het gaat om het verzekerde deel. Indien het MVEV op totaalniveau hoger is dan het VEV op totaalniveau, dient het VEV op totaalniveau gelijk te worden gesteld aan het MVEV.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggings-doelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

Voor compartiment SPH worden drie delen onderscheiden:

- De rechten opgebouwd tot 1 januari 2015 vallen onder het garantiecontract met een mix van 30% zakelijk – 70% vastrentende waarden;
- Het vrij eigen vermogen opgebouwd tot 1 januari 2015 wordt belegd met een mix van 45% zakelijk – 55% vastrentende waarden;
- De nieuwe opbouw vanaf 1 januari 2015 wordt belegd met een mix van 55% zakelijk – 45% vastrentende waarden en een duratie van 20 jaar.

<i>(bedragen in duizenden euro's)</i>	31 december 2015	
	Balanswaarde	Duration
Duration van de vastrentende waarden - nieuwe opbouw	5.299	19,1
Duration van de (nominale) Technische Voorziening - nieuwe opbouw	15.654	30,2

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties. Er worden geen derivaten gebruikt. Bij de gekozen strategische beleggingsmix voor de bij de nieuwe opbouw behorende beleggingen (45% obligaties) bedraagt de gewenste renteafdekking 45%. Eind 2015 is de renteafdekking lager (24,3%). De afdekking van het inflatierisico is daardoor navenant hoger.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

De aandelenportefeuille is naar regio als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	31 december 2015		31 december 2014	
Europa EU	12.196	29%	6.696	28%
Europa niet EU	2.390	6%	1.406	6%
Pacific Basin incl. Japan	8.760	20%	5.672	24%
Azië	3.990	9%	1.450	6%
Noord-Amerika	14.523	34%	7.938	34%
Zuid en Midden-Amerika	501	1%	297	1%
Overig	405	1%	243	1%
	42.765	100%	23.702	100%

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd bedraagt ultimo 2015 38% van de beleggingsportefeuille (2014: 29%). Het valutarisico van zakelijke waarden wordt niet afgedekt.

<i>(in miljoenen euro's)</i>	2015	2014
AUD	6	1
CAD	1	1
CHF	2	1
EUR	59	49
GBP	4	2
HKD	4	1
JPY	0	4
SEK	1	0
SGD	1	0
USD	14	8
Overig	3	2
	95	69

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Voor compartiment SPH speelt specifiek het kredietrisico op de herverzekeraar NN. NN Group (Nationale-Nederlanden) kreeg op 11 april 2016 een A+ rating van kredietbeoordelaar Fitch, met een stabiel vooruitzicht. Volgens Fitch heeft de verzekeraar onder meer een sterke kapitalisatie. Verder kent NN een laag investeringsrisico. Als zwaktes noemt de kredietbeoordelaar een lage winstgevendheid en een significante blootstelling aan de uitdagende Nederlandse levensverzekeringssector. Derhalve acht het bestuur een afslag voor kredietrisico niet noodzakelijk.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Het volgende overzicht toont de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende waarden portefeuille.

	31 december 2015		31 december 2014	
(in duizenden euro's)		%		%
AAA	15.709	30%	8.843	30%
AA	17.166	33%	8.412	29%
A	4.082	8%	2.477	8%
BBB	15.292	29%	9.601	33%
Lager dan BBB	32	0%	46	0%
Geen rating	42	0%	19	0%
	52.323	100%	29.398	100%

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's) (S6)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen toekent en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor alleen een risicopremie is ontvangen. Ter dekking van dit risico worden risicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Voor het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de van de werkgever ontvangen risicopremie en de aan ElipsLife betaalde risicopremie wordt verwerkt via het resultaat.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Hier is geen sprake van voor compartiment SPH.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Actief risico (S10)

Actief risico is het risico op actief belegde zakelijke waarden.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De fondsbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken als dit het risico van de beleggingen verlaagt. Ultimo 2015 werd door het fonds geen direct gebruik gemaakt van derivaten.

14.1.14 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Er zijn geen activa en verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen.

14.1.15 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de bestuurders van het fonds en de aangesloten ondernemingen.

Transacties met bestuurders

De leden van het bestuur die niet op de loonlijst staan van de werkgever ontvangen een honorarium. Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders en er is geen sprake van andere vorderingen op bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

14.1.16 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor compartiment SPH. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds Haskoning en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2015 betaalden werkgever en werknemers 17,7% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 25,9% van de pensioengrondslag. In 2014 betaalden werkgever en werknemers eveneens 17,7% respectievelijk 8,2%.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuariële benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premiebijdrage van werkgever	10.186	11.222
Premiebijdrage van werknemers	4.748	5.165
Premievereffening SPDHV - SPH	71	0
	15.005	16.387
FVP-bijdrage	0	0
	15.005	16.387

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Feitelijke ontvangen premie	15.005	16.387
Kostendeekkende premie (gedempt)	13.865	
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag)	15.277	
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV-opslag en kostenopslag)	18.981	

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 15.277.000) en de feitelijke ontvangen premie (€ 15.005.000) valt ten laste van het resultaat van het fonds.

Het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie (€ 13.865.000) en de feitelijke ontvangen premie (€ 15.005.000) is beschikbaar voor de opbouw van extra vrij vermogen.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafsprake voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

De **gedempte kostendekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	6.927
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.801
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	1.018
Dotatie TV voor uitvoeringskosten	12
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.107
	13.865

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,25% in het eerste jaar, toegroeidend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

14.1.17 Premiebijdragen voor risico deelnemers

Zie paragraaf 14.1.34.

14.1.18 Beleggingsresultaten voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
2015				
<u>Eigen vrij vermogen</u>				
Aandelen	-1	2.458	-37	2.420
Vastrentende waarden	0	453	-42	411
Liquide middelen	4	0	0	4
	3	2.911	-79	2.835
<u>Nieuwe opbouw</u>				
Aandelen	0	-111	-3	-114
Vastrentende waarden	36	-59	0	-23
Liquide middelen	0	0	0	0
	36	-170	-3	-137
<u>Algemeen</u>				
Herverzekeraar: rente incassorekening	140			140
Advies vermogensbeheer			-71	-71
Overige kosten vermogensbeheer			-77	-77
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-156	-156
	140	0	-304	-164

Totaal beleggingsresultaten	179	2.741	-386	2.534
2014				
<u>Eigen vrij vermogen</u>				
Aandelen	0	-148	-2	-150
Vastrentende waarden	0	248	-2	246
Liquide middelen	796	0	0	796
	796	100	-4	892
<u>Nieuwe opbouw</u>				
Aandelen	0	0	0	0
Vastrentende waarden	0	0	0	0
Liquide middelen	0	0	0	0
	0	0	0	0
<u>Algemeen</u>				
Herverzekeraar: rente incassorekening	877			877
Advies vermogensbeheer			0	0
Overige kosten vermogensbeheer			-5	-5
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			0	0
	877	0	-5	872
Totaal beleggingsresultaten	1.673	100	-9	1.764

De kosten van vermogensbeheer in de tabel zijn alleen de *gefactureerde* kosten van vermogensbeheerders en transactiekosten. Het fonds heeft geen inzicht in de transactiekosten van de onderliggende fondsen en kan derhalve niet geschat kan worden.

14.1.19 Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Directe beleggingsopbrengsten	-2	-2
Indirecte beleggingsopbrengsten	16	299
	14	297

14.1.20 Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening	29.971	81.257
	29.971	81.257

14.1.21 Herverzekering

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Betaalde premies herverzekering (incl. indexatiekoopsommen)	-4	-9.180
Door herverzekeraar betaalde uitkeringen	9.287	8.961
Aan herverzekeraar betaalde inkomende waardeoverdrachten	-1.865	-691
Door herverzekeraar betaalde uitgaande waardeoverdrachten	1.501	2.422
Technische winstdeling	-844	708
Overrente	0	11.170
	8.075	13.390

14.1.22 Overige baten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Overige rentebaten (niet toe te rekenen aan beleggingsresultaten)	1	0
	1	0

14.1.23 Pensioenuitkeringen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
<u>Voor risico fonds:</u>		
Prepensioen	0	0
Ouderdomspensioen	2	0
Partnerpensioen	0	0
Wezenpensioen	0	0
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1	0
	3	0
Afkoop pensioen	0	0
Pensioenuitkeringen voor risico fonds	3	0
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Prepensioen	86	0
Ouderdomspensioen	7.673	7.505
Partnerpensioen	1.270	1.201
Wezenpensioen	63	69
Arbeidsongeschiktheidspensioen	97	104
ANW-hiaatpensioen	54	69
	9.243	8.948
Afkoop pensioen	22	20
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	9.265	8.968
Totaal pensioenuitkeringen	9.268	8.968

14.1.24 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

(in duizenden euro's)	2015	2014
<u>Kosten pensioenbureau</u>		
- Bestuur en commissies	430	299
- Pensioenbureau	478	536
- Controle en toezicht	104	82
- Advies	109	242
- Eenmalige kosten	54	238
	1.175	1.397
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-157	
	1.018	
<u>Kosten herverzekering</u>		
- NN uitkeringsgarantievergoeding	0	506
- NN rentegarantievergoeding	0	556
- NN vermogensbeslag	0	278
- NN beheerkosten garantieproduct	0	662
	0	2.002
Totaal uitvoeringskosten pensioenbeheer	1.018	3.399

- De kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies door de aangesloten ondernemingen worden doorbelast naar het fonds. Jaarlijks worden de tarieven, in overleg met de aangesloten ondernemingen, door het fonds vastgesteld. Daarnaast zijn de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds.
- De post **bestuur en commissies** betreft bestuurskosten en kosten van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan.
- De post **pensioenbureau** betreft de door de HaskoningDHV Nederland B.V. in rekening gebrachte salarissen, sociale lasten en overige personeelskosten. De kosten van de werkzaamheden die worden verricht voor de Stichting AOW/Anw DHV worden doorberekend aan deze stichting en zijn op de personeelskosten in mindering gebracht. Daarnaast bestaat de post **pensioenbureau** uit kosten van automatisering, huisvesting, communicatie en overige kosten.
- De post **controle en toezicht** betreft de kosten van de accountant de actuariële ondersteuning en heffingen & contributies.

Het honorarium van de externe accountant voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten is € 24.500.

- De post **advies** betreft actuariële advieskosten en juridische advieskosten.
- De post **eenmalige kosten** betreft dit jaar onder andere kosten voor de afwikkeling van het NN-contract en de bouw van een nieuwe website.

14.1.25 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van het effect op de Technische Voorziening van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen.

14.1.26 Rentetoevoeging Technische Voorziening

De Technische Voorziening is opgerent met 0,181%, zijnde de eenjaarsrente in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur per 31 december 2014.

14.1.27 Onttrekking uit Technische Voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

14.1.28 Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten worden vooraf berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

14.1.29 Wijziging rekenrente

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Effect op TV door wijziging rekenrente	996	0
Effect op TV door vervallen rentemiddeling	-243	0
Effect op TV door overgang naar nieuwe UFR-methodiek	1.106	0
	1.859	0

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur. In 2015 steeg de Technische Voorziening voor rekening fonds met € 1,9 miljoen door een daling van de rekenrente van 2,02% naar 1,77%.

Met ingang van 1 januari 2015 is de driemaandsmiddeling vervallen en daarnaast is met ingang van 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Om het effect van het vervallen van de driemaandsmiddeling, het effect van de UFR-methodiekwijziging en het effect van de rentewijziging te bepalen heeft het fonds de volgende volgorde van behandeling gehanteerd:

- 1) Technische analyse op basis van rentetermijnstructuur met driemaandsmiddeling en oude UFR-methodiek
- 2) Effect rentewijziging per 31 december 2015 op basis van driemaandsmiddeling en oude UFR-methodiek
- 3) Effect vervallen rentemiddeling per 31 december 2015
- 4) Effect overgang naar nieuwe UFR-methodiek per 31 december 2015

14.1.30 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hiervoor wordt extern actuariel advies ingewonnen. Dit betreft de veronderstellingen voor sterfte, langlevens, ziekte en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. De vaststelling door het bestuur van de toereikendheid van de Technische Voorziening op basis van schattingen en oordelen is inherent onzeker. Het effect wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

14.1.31 Wijziging grondslagen i.v.m. levensverwachting

Het fonds maakt gebruik van de zogenaamde prognosetafels van het Actuariel Genootschap (AG). In 2014 heeft het AG de prognosetafel 2014 uitgebracht. De Technische Voorziening per 31 december 2015 is gebaseerd op deze overlevingsgrondslagen.

Ook houdt het fonds er rekening mee dat de gemiddelde levensverwachting van de deelnemers in het fonds hoger is dan het landelijk gemiddelde in de prognosetafels van het Actuarieel Genootschap. Dit heet ervaringssterfte. Vanaf ultimo 2014 wordt hiervoor gebruik gemaakt van het TW Ervaringssterftemodel 2014. Dit model maakt een fondsspecifieke correctie op de landelijke prognosetafels door rekening te houden met de bedrijfstak van het fonds (commerciële dienstverlening) en het inkomen van de deelnemers in het fonds.

14.1.32 Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening

Pensioenfondsen dienen een toereikende voorziening te hebben voor toekomstige kosten. Bij de toetsing van deze kostenvoorziening wordt uitgegaan van een scenario waarbij de werkgever wegvalt als sponsor. Het fonds moet dan een voorziening voor kosten gevormd hebben om de opgebouwde pensioenen af te kunnen wikkelen zonder bijdragen van de werkgever. Recent heeft het pensioenfondsbestuur onderzoek uitgevoerd naar een adequate hoogte van de kostenvoorziening. Op grond hiervan besloot het bestuur in 2014 een kostenvoorziening te hanteren van een bedrag van € 2,220 miljoen plus 3% van de Technische Voorziening. Dit jaar is de vaste kostenvoorziening geïndexeerd met een prijsinflatie (consumentenprijsindexcijfer (CPI), alle huishoudens) van 0,54%.

14.1.33 Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangekocht voor de inkoop van pensioenrechten voor de deelnemer.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
<u>Voor risico fonds:</u>		
Overgenomen pensioenverplichtingen	-3	0
Overgedragen pensioenverplichtingen	0	0
	-3	0
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Overgenomen pensioenverplichtingen	-1.836	-701
Overgedragen pensioenverplichtingen	2.238	3.496
Mutatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	-631	-376
	-229	2.419
Totaal saldo overdracht van rechten	-232	2.419

Betreffende waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract zijn aan herverzekeraar betaalde inkomende waardeoverdrachten en door herverzekeraar betaalde uitgaande waardeoverdrachten te vinden in paragraaf 14.1.21 Herverzekering.

14.1.34 Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Stortingen	0	222
Onttrekkingen	-108	-230
Rendement	14	297
	-94	289

14.1.35 Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Pensioenopbouw	0	10.849
Rentetoevoeging	748	1.287
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-9.156	-8.991
Wijziging rekenrente	29.496	74.689
Aanpassing actuariële grondslagen	148	5.675
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	380	-2.467
Actuarieel resultaat op sterfte	940	14
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	309	96
Actuarieel resultaat op mutaties	114	105
Stand per 31 december	22.979	81.257

14.1.36 Overige lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premie risicoherverzekering ElipsLife	809	0
Kosten i.v.m. onderhandelingsresultaat NN	400	0
	1.209	0

De kosten van € 400.000 zijn een onderdeel van het onderhandelingsresultaat met NN.

14.2 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Voor de bestemming van het saldo van baten en lasten van compartiment SPH is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het negatieve saldo van de staat van baten en lasten à € 4,6 miljoen is onttrokken aan de reserve aandeel technisch resultaat (€ 0,9 miljoen) en aan de algemene reserve (€ 3,7 miljoen), zoals vastgelegd in het reservebeleid.

14.3 Gebeurtenissen na balansdatum

Het bestuur heeft op 1 maart 2016 besloten per 1 april 2016 een indexatie toe te kennen. De verhoging van het pensioen per 1 april 2016 is 1,53% voor de actieven. De pensioenen van gepensioneerden en slapers worden met 0,54% verhoogd.

In april 2016 heeft het bestuur overeenstemming bereikt met Nationale-Nederlanden over het premievrij achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen, zonder voortzetting van de overrentedeling. Het bestuur is in goed overleg met NN tot de hierboven genoemde keuze gekomen, waarbij NN zich heeft verplicht om ter compensatie van het opgeven van de overrentedeling de opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen met terugwerkende kracht tot 1 januari 2015 - voor rekening van NN - eenmalig te verhogen met 1,6%. De verhoging van de Technische Voorziening die hiermee samenhangt (voor risico fonds) en het herverzekeringsdeel van de Technische Voorziening van € 6.992.000 is in de balans per 31 december 2015 verwerkt. In verband met het beëindigen van de overrentedeling is het compartiment SPH met ingang van 1 januari 2015 geen garantie- en overige kosten meer verschuldigd. Gezien het feit dat hangende de gesprekken tussen het bestuur en NN het gesepareerd beleggingsdepot tot april 2016 in stand is gehouden, zijn het bestuur en NN overeengekomen dat beide partijen ieder 50% van de totale

beheerkosten van het depot voor hun rekening nemen. De hiermee samenhangende last van € 400.000 is in de staat van baten en laten 2015 opgenomen onder de overige lasten.

14.4 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015 ten behoeve van Compartiment SPH.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 2,7 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 135 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen. Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum tenminste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Compartiment SPH van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Rotterdam, 24 juni 2016

drs. A.J. Dongelmans AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

15. Toelichting jaarrekening voor compartiment SPDHV

15.1 Toelichting

15.1.1 Beleggingen voor risico fonds

(in duizenden euro's)	Vastgoed	Aandelen	Vastrenten- de waarden	Grondstof- fen	Liquide middelen	Totaal
Stand per 1 januari 2014	40.325	266.375	272.863	30.525	7.769	617.857
Aankopen/verstrekkingen	11.519	8.400	65.035	5.706	5.261	95.921
Verkopen/aflossingen	-1.427	-11.706	-82.854	0	-9.564	-105.551
Overige mutaties	0	0	0	0	452	452
Herwaardering	2.943	38.526	70.821	-8.381	0	103.909
Stand per 31 december 2014	53.360	301.595	325.865	27.850	3.918	712.588
Aankopen/verstrekkingen		13.200	4.300	11.247		28.747
Verkopen/aflossingen	-6.523	-22.110	-8.302			-36.935
Overige mutaties	634	0	0		240	874
Herwaardering	8.318	23.726	1.403	-10.604	0	22.843
Stand per 31 december 2015	55.789	316.411	323.266	28.493	4.158	728.117

Actuele marktwaarde

Zoals vermeld in de grondslagen zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen actuele marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(in duizenden euro's)	Dagelijks verhandelbaar	Periodiek verhandelbaar	Niet liquide	Totaal
Per 31 december 2014				
Vastgoed	26.146		27.214	53.360
Aandelen	214.447	87.148		301.595
Vastrentende waarden	178.674	147.191		325.865
Grondstoffen	27.850			27.850
Liquide middelen	3.918			3.918
	451.035	234.339	27.214	712.588
Per 31 december 2015				

Vastgoed	29.866		25.923	55.789
Aandelen	316.411			316.411
Vastrentende waarden	181.023	142.243		323.266
Grondstoffen	28.493			28.493
Liquide middelen	4.158			4.158
	559.951	142.243	25.923	728.117

Periodiek verhandelbaar is het beleggingsfonds van LGIM voor staatsleningen. Circa eenmaal per week kan in of uit dit fonds worden gestapt. Het aandelenfonds van SSgA had in 2014 twee handelsdagen per maand; vanaf 2015 is het fonds dagelijks verhandelbaar.

Niet liquide zijn de vastgoedfondsen van CBRE en Schroders.

Dagelijks verhandelbaar zijn de overige beleggingsfondsen waar het fonds dagelijks in- en uit kan stappen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Vastgoed		
Niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen	25.923	27.214
Beursgenoteerd beleggingsfonds	29.232	26.146
Te vorderen dividend	634	0
	55.789	53.360
Aandelen		
Aandelen beleggingsfondsen ontwikkelde markten	262.267	250.063
Aandelen beleggingsfondsen opkomende markten	54.144	51.532
	316.411	301.595
Vastrentende waarden		
Staatsobligatiebeleggingsfondsen	250.127	256.981
Bedrijfsobligatiebeleggingsfondsen	73.139	68.884
	323.266	325.865
Grondstoffen		
Grondstoffen beleggingsfondsen	28.493	27.850
Liquide middelen		
Bankrekeningen	4.158	3.918

Tabel: Beleggingen in vreemde valuta en in euro's

<i>(in duizenden euro's)</i>	31-12-2015	Gemiddelde 2015	31-12-2014	Gemiddelde 2014	31-12-2013
Amerikaanse dollar	169.960	165.741	161.522	149.716	137.910
Japanse yen	17.509	16.937	16.364	15.667	14.970
Euro's	540.014	537.358	534.702	499.840	464.977
	727.483	720.036	712.588	665.223	617.857

15.1.2 Beleggingen voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.3 Herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Dit zijn vorderingen op externe verzekeraars voor door hen aan het fonds gecedeerde (overgedragen) pensioenverplichtingen. Anders gezegd: dit zijn door het fonds herverzekerde rechten.

15.1.4 Vorderingen en overlopende activa

(in duizenden euro's)	2015	2014
Debiteuren	1.334	1.351
Rekening-courant compartiment SPH	75	0
Overige vorderingen	13	15
Lopende interest	4	6
Te vorderen dividendbelasting	27	35
Overlopende activa	10	39
	1.463	1.446

De post Debiteuren per 31 december 2015 van € 1,334 miljoen betreft grotendeels een openstaande factuur aan HaskoningDHV Nederland B.V. voor te betalen pensioenpremie. Deze vordering werd begin januari 2016 door HaskoningDHV Nederland B.V. betaald.

15.1.5 Liquide middelen fonds (niet voor beleggingen)

(in duizenden euro's)	2015	2014
ABN AMRO bankrekeningen	319	58

Onder liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen in rekening courant die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De op beleggingen betrekking hebbende liquide middelen worden onder Liquide middelen opgenomen in de balanspost Beleggingen.

15.1.6 Stichtingskapitaal en reserves (eigen vermogen)

(in duizenden euro's)	2015	2014
Stand per 1 januari	34.331	43.916
Saldo staat van baten en lasten	-17.683	-9.585
Stand per 31 december	16.648	34.331

Vermogenspositie

(in duizenden euro's)	2015*)	2015	2014*)	2014
Aanwezig fondsvermogen	102,4%	726.073	105,1%	710.382
Af: Technische voorziening volgens het nFTK	-100,0%	-709.425	-100,0%	-676.051
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	-4,2%	-29.796	-4,2%	-28.394
Dekkingspositie	-1,8%	-13.148	0,9%	5.937

Af: Vereist eigen vermogen (excl. min. vereist eigen vermogen)

-20,7%	-146.592	-14,0%	-94.955
-22,5%	-159.740	-13,1%	-89.018

Reservepositie

*) Uitgedrukt in een percentage ten opzichte van de Technische Voorziening i.c. de nominale dekkingsgraad van 100%.

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als reservetekort.

Eind juni 2015 is door het bestuur een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Op grond van dit herstelplan wordt verwacht dat het tekort binnen acht jaar zal zijn opgeheven. Het opheffen van het reservetekort wordt mogelijk gemaakt door de marge in de premie en de verwachte overrendementen op beleggingen.

In overeenstemming met de nieuwe regels in het FTK is het herstelplan 2009 komen te vervallen.

Voor de berekening van het vereiste vermogen wordt gebruik gemaakt van een standaard model, zie paragraaf 15.1.13 (Risicobeheer).

15.1.7 Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Technische Voorziening voor risico fonds: opbouw*)	704.913	672.899
Technische Voorziening voor risico fonds: voorziening vaste kosten	2.458	2.445
Technische Voorziening voor risico fonds: voorziening zieke deelnemers	2.054	707
Stand per 31 december	709.425	676.051

*) Dit is inclusief de opslag van 2% voor het variabele deel van de kostenvoorziening.

Mutatieoverzicht Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Stand per 1 januari	676.051	572.288
Pensioenopbouw	14.390	12.459
Toeslagen	0	0
Korting van aanspraken en rechten	0	0
Rentetoevoeging	1.219	2.158
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-21.071	-20.508
Onttrekking voor uitvoeringskosten	-445	-399
Wijziging rekenrente	39.513	109.375
Dotatie voorziening zieke deelnemers	1.347	199
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	-1.606
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	-598
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening	0	4.955
Wijziging regeling	995	52
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-1.845	-4.106
Mutaties m.b.t. overlevingskansen	-656	1.634
Overige mutaties in de Technische Voorziening	-73	148
Stand per 31 december	709.425	676.051

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 1,71% (ultimo 2014: 1,88%). Voor een toelichting op de diverse posten wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

De Technische Voorziening voor risico fonds is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	224.826	217.604
Gewezen deelnemers	147.823	126.842
Pensioengerechtigden	336.776	331.605
	709.425	676.051

De Technische Voorziening is berekend zonder financieringsachterstand. De Technische Voorziening heeft een langlopend karakter. Per 1 januari 2015 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar.

De **voorziening zieke deelnemers** betreft een voorziening voor premievrije voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid tot de AOW leeftijd (eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) en een voorziening voor het direct ingaand arbeidsongeschiktheidspensioen (uitkering uiterlijk tot de AOW-leeftijd, eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) voor deelnemers die per 31 december ziek zijn en die naar verwachting op grond van de Wet WIA arbeidsongeschikt zullen worden.

15.1.8 Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een *collectieve beschikbare premieregeling*. De verplichting van de werkgever is beperkt tot het betalen van zijn bijdrage. Financiële mee- of tegenvallers komen terecht bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Mee- of tegenvallers kunnen ontstaan door veranderende beleggingsopbrengsten, door wijziging van de rente, of door verandering van de levensverwachting. Bij de collectieve beschikbare premieregeling wordt voor de collectiviteit van medewerkers periodiek ex ante een vaste pensioenpremie vastgesteld.

De pensioenpremie is vastgesteld op 28,1% van de pensioengrondslag voor een periode van 5 jaar (vanaf 1 januari 2015). Met de vaste pensioenpremie worden pensioenaanspraken ingekocht volgens de middelloonregeling. Jaarlijks wordt een ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% bij een pensioenleeftijd van 67 jaar en een partnerpensioen van 1,3125% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het totale pensioen (ouderdoms- en partnerpensioen) is de som van alle jaarlijks opgebouwde pensioenen. Voor het berekenen van de kostendekkende premie wordt gerekend met een verwacht beleggingsrendement.

Omdat bij de aangesloten ondernemingen per 1 juli 2014 de salarissystematiek is gewijzigd, is per 1 juli 2014 de pensioengrondslag gewijzigd in 12,96 maandsalarissen (inclusief twee toeslagen voor zover individueel toegekend) onder aftrek van een franchise. Het pensioengevend salaris is per 1 januari 2016 fiscaal beperkt tot maximaal € 101.519 en zal mogelijke toekomstige fiscale wijzigingen volgen. De franchise is bevroren op €13.449 totdat de franchise gelijk is aan de fiscaal minimale franchise. Daarna stijgt de franchise mee met de jaarlijkse indexatie van de fiscaal minimale franchise.

Naast een ouderdomspensioen en een levenslang partnerpensioen op opbouwbasis is er ook een aanvullend levenslang partnerpensioen op risicobasis (samen 70%). Daarnaast is er een extra tijdelijk aanvullend partnerpensioen op risicobasis, een wezenpensioen op risicobasis en een arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis. De pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2015 verhoogd van 65 naar 67 jaar. Er is geen pensioenopbouw toegestaan na de AOW-gerechtigde leeftijd. Dankzij de eenmalige keuzemogelijkheid kan de werkelijke pensioenleeftijd zo gekozen worden dat deze samenvalt met de geldende AOW-leeftijd. In overeenstemming met artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling zich als een uitkeringsovereenkomst.

15.1.9 Toeslagverlening

Het toeslagbeleid is als volgt:

- De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds.
- De voorwaardelijke toeslagverlening wordt gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat geen opslag voor toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Er is geen geld voor gereserveerd.
- Het fonds probeert de opgebouwde pensioenen *tijdens het deelnemerschap* jaarlijks te verhogen met de CBS loonindex CAO lonen, conform het reglement, dan wel met de procentuele stijging van de CBS consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid, als deze laatste hoger is.
- Het fonds probeert de opgebouwde pensioenen *na het deelnemerschap* en de ingegane pensioenen jaarlijks aan te passen aan de procentuele stijging van de CBS consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid.

Achterstand op streven koopkracht CDC-regeling vanaf 2006

Indien de feitelijke procentuele verhoging in enig jaar lager is dan de procentuele verhoging waar op grond van het toeslagbeleid naar wordt gestreefd, dan kan het verschil in een later jaar, als het eigen vermogen dan minimaal gelijk is aan het vereiste eigen vermogen conform de eisen van de Pensioenwet en binnen de fiscale randvoorwaarden geheel of gedeeltelijk alsnog door het bestuur worden toegekend.

Het bestuur zal op basis van de dekkingsgraad en herstelkracht van dat moment en op basis van een evenwichtige belangenbehartiging afwegen of het een extra toeslag verleent of dat het de (toekomstige) reserves aanwendt voor het verminderen of afdekken van collectieve risico's.

Verleende toeslagen in vergelijking met salaris- en prijsontwikkeling

	t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁸	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁷		toeslagen en kortingen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	0,00%	0,00%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,00%	0,00%
1-4-2014	0,00%	dec 2012 → dec 2013	1,01%	0,00%	0,00%
1-4-2013	0,25%	dec 2011 → dec 2012	2,00%	- 5,60%	- 5,60%
1-4-2012	0,75%	dec 2010 → dec 2011	2,15%	0,00%	0,00%
1-4-2011	0,00%	dec 2009 → dec 2010	1,73%	0,00%	0,00%
1-4-2010	0,50%	okt 2008 → dec 2009	-0,28%	0,00%	0,00%
1-1-2009	1,50%	okt 2007 → okt 2008	2,53%	0,00%	0,00%
1-1-2008	2,75%	okt 2006 → okt 2007	1,48%	2,75%	1,48%
1-1-2007	2,00%	okt 2005 → okt 2006	1,18%	2,00%	0,90%

15.1.10 Technische voorziening afgedekt door garantiecontract

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.11 Technische voorziening voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

⁷ De gebruikte consumentenprijsindex is: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100)".

⁸ De gebruikte loonindex is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)".

15.1.12 Overige schulden en overlopende passiva

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Belegd vermogen Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	3.177	3.195
Belastingen en premies sociale verzekeringen	412	411
Overige schulden	361	116
Overlopende passiva	199	321
	4.149	4.043

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft ten doel het doen van uitkeringen aan gewezen deelnemers ter compensatie van de korting die als gevolg van uitzending op hun AOW-pensioen wordt toegepast.

SVA heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV. Over het door compartiment SPDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een rendement gelijk aan het door compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV behaalde rendement na kosten.

Vanaf 1 januari 2015 vindt de opbouw ter compensatie van de korting als gevolg van uitzending op het AOW-pensioen en de risicoverzekering van het Anw-pensioen plaats bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB).

15.1.13 Risicobeheer en crisisplan

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het beleid voor risicobeheer van beleggingen en verplichtingen is verwoord in de ABTN.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Toeslagbeleid;
- Het eventueel korten van opgebouwde en ingegane pensioenen.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyse ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een jaarlijkse Haalbaarheidstoets (conform nFTK) en een Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Een ALM-studie is een analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd. De uitkomsten van deze analyse vinden hun weerslag in een door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en strategische beleggingsmix.

Crisisplan

In 2015 heeft het bestuur in verband met de ingang van het nieuwe FTK per 1 januari 2015 een nieuw financieel crisisplan opgesteld. Het financieel crisisplan beschrijft de maatregelen die het fonds op korte termijn effectief kan inzetten als de financiële positie zoveel verslechtert dat er naar verwachting onvoldoende geld is voor het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Als het niet verlenen van toeslagen naar verwachting onvoldoende resultaat geeft om het vereist eigen vermogen te bereiken, dan zal in tweede instantie een of meerdere kortingen worden aangekondigd.

- Het bestuur zal in situaties waarbij het eigen vermogen van een compartiment lager is dan het vereist eigen vermogen, uitgaan van een hersteltermijn van tien jaar. Kortingen van pensioenen is aan de orde als het vereist eigen vermogen zonder korten niet in tien jaar kan worden bereikt. Een korting wordt evenredig over de herstelperiode verdeeld.
- *Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal twee jaar lager is dan 100%, worden alle pensioenen verlaagd, zodat de dekkingsgraad 100% wordt. Als de korting hoger zou moeten zijn dan 5%, dan zal die worden beperkt tot 5%.*
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal vijf jaar lager is dan de MVEV-dekkingsgraad (als gevolg van wettelijke vereisten), worden alle pensioenen onvoorwaardelijk verlaagd zodat de dekkingsgraad gelijk wordt aan de MVEV-dekkingsgraad. Als de onvoorwaardelijke korting hoger moet zijn dan 5%, dan wordt de korting gefaseerd uitgevoerd in stappen van max. 5% per jaar.
- Als een meerjarige korting, die afzonderlijk lager zijn dan 0,5% per jaar, moet worden doorgevoerd, wordt de periode waarover de korting mag worden uitgesmeerd verkleind, zodat de jaarlijkse korting minimaal 0,5% per jaar wordt.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd (*Pensioenwet artikelen 131-133*). Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds opgebouwde en ingegane pensioenen moet verminderen (*PW 134*).

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2015	2014
Dekkingsgraad per 1 januari	105,1%	107,7%
Premie	0,1%	0,5%
Uitkering	0,2%	0,3%
Toeslagen	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente	-4,4%	-17,3%
Vervallen rentemiddeling	1,2%	0,0%
Overgang naar nieuwe UFR-methodiek	-2,6%	0,0%
Overrendement	3,3%	15,3%
Wijziging grondslagen	0,0%	-0,7%
Overige	-0,5%	-0,7%
Dekkingsgraad per 31 december	102,4%	105,1%

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking). De buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen. Het vereist vermogen gedeeld door de pensioenverplichtingen heet de vereiste dekkingsgraad.

De hierboven vermelde aanwezige dekkingsgraad van 102,4% (2014: 105,1%) wordt vergeleken met de uit het onderstaande overzicht af te leiden *vereiste dekkingsgraad*. De vereiste dekkingsgraad bedraagt € 885.813 gedeeld door € 709.425 is 124,9% (2014: € 799.400 gedeeld door € 676.051 is 118,2%). In geld uitgedrukt is er ultimo 2015 een tekort tussen de vereiste dekkingsgraad en de aanwezige dekkingsgraad van € 159,7 miljoen.

Het **tekort op FTK-grondslagen** is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Technische Voorziening volgens jaarrekening	709.425	676.051
Buffers:		
S1 Renterisico	33.761	28.023
S2 Risico zakelijke waarden	127.643	97.756
S3 Valutarisico	41.610	39.970
S4 Grondstoffenrisico	15.502	11.991
S5 Kredietrisico	40.208	8.129
S6 Verzekeringstechnisch risico	19.455	18.072
S10 Actief risico	6.908	0
Diversificatie-effect	-108.699	-80.592
Totaal S (vereiste buffers)	176.388	123.349
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	885.813	799.400
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)	726.073	710.382
Reservetekort (-)	-159.740	-89.018

Voor de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe. In 2014 is aanvullend in de buffer S2 voor het risico zakelijke waarden een opslag gehanteerd van 1,3% omdat een deel van de zakelijke waarden actief zijn belegd. Vanaf 2015 wordt het actief risico als S10 gerapporteerd. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

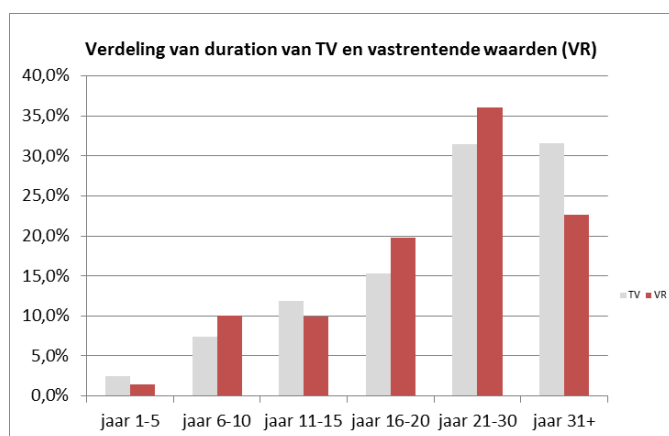
Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

Bij een dekkingsgraad die gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad bedraagt de gewenste renteafdekking 50%. Het gewenste percentage renteafdekking ademt mee met de hoogte van de actuele dekkingsgraad. De gewenste renteafdekking is daarom $50\% \times [\text{actuele dekkingsgraad} / \text{vereiste dekkingsgraad}]$. Bij de actuele dekkingsgraad van 102,4% eind 2015 bedraagt de gewenste renteafdekking 41,1%. De ex ante renteafdekking eind 2015 was 35,2%. Het renteafdekkingsbeleid is inmiddels aangepast en wordt in 2016 geïmplementeerd.

(bedragen in duizenden euro's)	31 december 2015		31-12-2014
	Balanswaarde	Duration	Duration
Duration van de vastrentende waarden	323.266	13,9	14,0
Duration van de (nominale) Technische Voorziening	709.425	18,0	15,0

Onderstaande grafiek toont hoe de rentegevoeligheid⁹ (ook wel duration genoemd) van de Technische Voorziening (in de linker kolommen) en rentegevoeligheid van de Vastrentende Waarden (in de rechter kolommen) is verdeeld over de verschillende periodes. De verschillen tussen de beide kolommen geven een beeld van het curverisico voor ons fonds per 31 december 2015.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties. Er worden geen derivaten gebruikt. Bij de gekozen strategische beleggingsmix (45% obligaties) en een dekkingsgraad die gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad bedraagt de gewenste renteafdekking 50%. Bij de actuele dekkingsgraad van 102,4% van eind 2015 is de ex ante renteafdekking lager (35,2%). De afdekking van het inflatierisico is daardoor navenant hoger.

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en het prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

⁹ De rentegevoeligheid wordt berekend door de contante waarde van resp. de Technische Voorziening en de Vastrentende Waarden te berekenen met een 0,1% hogere en met een 0,1% lagere rente en door vervolgens te berekenen welk effect deze renteverandering heeft op de contante waardes. De rentegevoeligheid voor een bepaalde periode, bijvoorbeeld jaar 1 tot 5, wordt berekend door in deze berekening alleen voor de kasstromen in genoemde periode, i.c. voor jaar 1 tot 5, de rente te variëren. De kolommen in de grafiek tot slot laten voor de verschillende periodes zien hoe groot de rentegevoeligheid van deze periode is als percentage van de totale rentegevoeligheid van de gehele kasstroom.

De aandelenportefeuille is naar regio als volgt samengesteld:

<i>(in miljoenen euro's)</i>	31 december 2015		31 december 2014	
Europa	134	42%	129	43%
Japan	18	6%	16	5%
Pacific Basin excl. Japan	67	21%	58	19%
Verenigde Staten	89	28%	87	29%
Zuid en Midden Amerika	6	2%	7	2%
Afrika	3	1%	5	2%
	316	100%	302	100%

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd bedraagt ultimo 2015 26% van de beleggingsportefeuille (2014: 25%). Het valutarisico van zakelijke waarden wordt niet afgedekt.

<i>(in miljoenen euro's)</i>	2015	2014
Euro (geen valutarisico)	540	535
Amerikaanse dollar - niet afgedekt	170	162
Japanse yen – niet afgedekt	18	16
	728	713

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Het volgende overzicht toont de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende waarden portefeuille.

	31 december 2015		31 december 2014	
<i>(in duizenden euro's)</i>		%		%
AAA	80.154	25%	82.423	25%
AA	121.932	38%	120.927	37%
A	22.212	7%	30.399	9%
BBB	83.499	26%	81.550	25%
Lager dan BBB	15.430	5%	10.047	3%
Geen rating	39	0%	519	0%
	323.266	100%	325.865	100%

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's) (S6)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter gedeeltelijke dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij Zwitserleven op stoploss basis. Eind 2014 is voor een periode van twee jaar (2015-2016) het contract met Zwitserleven verlengd. Alle overlijdensrisicokapitalen boven een bepaald bedrag (periode 2015-2016: circa € 3,5 miljoen), het zogenaamde eigen behoud, komen voor rekening van de herverzekeraar.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen toekent en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor geen premie meer wordt ontvangen.

Voor het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Per 31 december 2015 zijn de grote posten staatsobligaties Frankrijk (€ 89 miljoen), Duitsland (€ 73 miljoen), Italië (€ 33 miljoen), Spanje (€ 17 miljoen) en Nederland (€ 16 miljoen).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Actief risico (S10)

Actief risico is het risico op actief belegde zakelijke waarden.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De fondsbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken als dit het risico van de beleggingen verlaagt. Ultimo 2015 werd door het fonds geen direct gebruik gemaakt van derivaten.

15.1.14 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Er zijn geen activa en verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen.

15.1.15 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de bestuurders van het fonds en de aangesloten ondernemingen.

Transacties met bestuurders

De leden van het bestuur die niet op de loonlijst staan van de werkgever ontvangen een honorarium. Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders en er is geen sprake van andere vorderingen op bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

15.1.16 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie bedraagt 28,1% van de pensioengrondslag voor compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2015 betaalden werkgever en werknemers 19,9% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 28,1% van de pensioengrondslag. In 2014 betaalden werkgever en werknemers 20,02% respectievelijk 8,08%.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuarieel benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premiebijdrage van werkgever	11.502	11.607
Premiebijdrage van werknemers	4.768	4.732
Premievereffening SPDHV – SPH	-71	0
	16.199	16.339
FVP bijdrage	0	66
	16.199	16.405

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Feitelijke ontvangen premie	16.199	16.339
Kostendekkende premie (gedempt)	13.377	15.455
Zuivere kostendekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	14.816	12.527
Zuivere kostendekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	18.420	14.961

Het verschil tussen de zuivere kostendekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 14.816) en de feitelijke ontvangen premie (16.199) valt ten gunste van het resultaat van het fonds. Het verschil tussen de gedempte kostendekkende premie (€ 13.377) en de feitelijke ontvangen premie (€ 16.199) is beschikbaar voor de opbouw van extra vrij vermogen. De **zuivere** kostendekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

De **gedempte kostendekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	7.117	12.706
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.779	2.516
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	810	565
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	-408	-332
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.079	0
	13.377	15.455

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,25% in het eerste jaar, toegroeiend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

15.1.17 Premiebijdragen voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.18 Beleggingsresultaten voor risico fonds

(in duizenden euro's)	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
2014				
Vastgoed	739	2.942	9	3.690
Aandelen	0	38.529	-149	38.380
Vastrentende waarden	0	70.820	-142	70.678
Grondstoffen		-8.382	-49	-8.431
Liquide middelen	26			26
	765	103.909	-331	104.343
Rendement vermogen SVA	-469			-469
Advies vermogensbeheer			-152	-152
Overige kosten vermogensbeheer			-37	-37
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-589	-589
	296	103.909	-1.109	103.096
2015				
Vastgoed	1.097	8.318	44	9.459
Aandelen	0	23.726	-102	23.624
Vastrentende waarden	0	1.403	-85	1.318
Grondstoffen		-10.604	-54	-10.658
Liquide middelen	12			12
	1.109	22.843	-197	23.755
Rendement vermogen SVA	-102			-102
Advies vermogensbeheer			-114	-114
Overige kosten vermogensbeheer			-43	-43
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-482	-482
	1.007	22.843	-836	23.014

De kosten van vermogensbeheer in de tabel zijn alleen de **gefactureerde** kosten van vermogensbeheerders en transactiekosten. Het fonds heeft geen inzicht in de transactiekosten van de onderliggende fondsen en kan derhalve niet geschat kan worden.

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV overeenkomstig de beleggingsmix van SPDHV. Over het door compartiment SPDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een rendement dat procentueel gelijk is aan het door compartiment SPDHV behaalde rendement na kosten.

15.1.19 Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.20 Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.21 Herverzekering

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.22 Overige baten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Overige rentebaten (niet toe te rekenen aan beleggingsresultaten)	1	3
	1	3

15.1.23 Pensioenuitkeringen eigen beheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Prepensioen	1.435	1.642
Ouderdomspensioen	16.605	15.824
Partnerpensioen	2.893	2.728
Wezenpensioen	43	22
Arbeidsongeschiktheidspensioen	128	155
	21.104	20.371
Afkoop pensioen	23	12
	21.127	20.383
Ontvangen uitkeringen uit herverzekerde rechten van deelnemers	-20	-20
	21.107	20.363

15.1.24 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
- Bestuur en commissies	423	281
- Pensioenbureau	698	774
- Controle en toezicht	163	214
- Advies	111	76
- Eenmalige kosten	42	39
	1.437	1.384
Bijdrage werkgever	-145	-230
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-482	-589
	810	565

Vanaf 1 januari 2015 worden de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies door de aangesloten ondernemingen doorbelast naar het fonds. Jaarlijks worden de tarieven, in overleg met de aangesloten ondernemingen, door het fonds vastgesteld. Tevens zijn vanaf 1 januari 2015 de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds. Voorheen werden beide kosten voor compartiment SPDHV door de werkgever gedragen.

Om compartiment SPDHV hiervoor te compenseren, ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

De post **bestuur en commissies** betreft bestuurskosten en kosten van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan.

De post **pensioenbureau** betreft de door de HaskoningDHV Nederland B.V. in rekening gebrachte salarissen, sociale lasten en overige personeelskosten. De kosten van de werkzaamheden die worden verricht voor de Stichting AOW/Anw DHV worden doorberekend aan deze stichting en zijn op de personeelskosten in mindering gebracht. Daarnaast bestaat de post **pensioenbureau** uit kosten van automatisering, huisvesting, communicatie en overige kosten.

De post **controle en toezicht** betreft de kosten van de accountant, de actuariële ondersteuning en heffingen en contributies.

Het honorarium van de externe accountant voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten is € 24.500.

De post **advies** betreft actuariële advieskosten en juridische advieskosten.

De post **eenmalige kosten** betreft dit jaar onder andere een Quinto-P onderzoek en de bouw van een nieuwe website.

15.1.25 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van het effect op de Technische Voorziening van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. Vooral omdat de rente primo 2015 (1,88%) waarmee de pensioenopbouw in 2015 wordt berekend lager is dan de rente primo 2014 (2,75%) is deze post van € 14,4 miljoen toegenomen ten opzichte van 2014 (€ 12,5 miljoen).

15.1.26 Rentetoevoeging Technische Voorziening

De Technische Voorziening is opgerent met 0,181%, zijnde de eenjaarsrente in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur per 31 december 2014 (vorig jaar: 0,379%).

15.1.27 Onttrekking uit Technische Voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

15.1.28 Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten worden vooraf berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

15.1.29 Wijziging rekenrente

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Effect op TV door wijziging rekenrente	29.984	109.375
Effect op TV door vervallen rentemiddeling	-7.714	0
Effect op TV door overgang naar nieuwe UFR-methodiek	17.243	0
	39.513	109.375

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur. In 2015 steeg de Technische Voorziening met € 39,5 miljoen door een daling van de rekenrente van 1,88% naar 1,71%. Hetzelfde effect deed zich voor in 2014, toen steeg de Technische Voorziening met € 109,4 miljoen door een daling van de rekenrente van 2,75% naar 1,88%.

Met ingang van 1 januari 2015 is de driemaandsmiddeling vervallen en daarnaast is met ingang van 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Om het effect van het vervallen van de driemaandsmiddeling, het effect van de UFR-methodiekwijziging en het effect van de rentewijziging te bepalen heeft het fonds de volgende volgorde van behandeling gehanteerd:

1. Technische analyse op basis van rentetermijnstructuur met driemaandsmiddeling en oude UFR-methodiek;
2. Effect rentewijziging per 31 december 2015 op basis van driemaandsmiddeling en oude UFR-methodiek;
3. Effect vervallen rentemiddeling per 31 december 2015;
4. Effect overgang naar nieuwe UFR-methodiek per 31 december 2015.

15.1.30 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hiervoor wordt extern actuariel advies ingewonnen. Dit betreft de veronderstellingen voor sterfte, langlevens, ziekte en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. De vaststelling door het bestuur van de toereikendheid van de Technische Voorziening op basis van schattingen en oordelen is inherent onzeker. Het effect wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

15.1.31 Wijziging grondslagen i.v.m. levensverwachting

Het fonds maakt gebruik van de zogenaamde prognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG). In 2014 heeft het AG de prognosetafel 2014 uitgebracht. De Technische Voorziening per 31 december 2015 is gebaseerd op deze overlevingsgrondslagen.

Ook houdt het fonds er rekening mee dat de gemiddelde levensverwachting van de deelnemers in het fonds hoger is dan het landelijk gemiddelde in de prognosetafels van het Actuarieel Genootschap. Dit heet ervaringssterfte. Vanaf ultimo 2014 wordt hiervoor gebruik gemaakt van het TW Ervaringssterftemodel 2014. Dit model maakt een fondsspecifieke correctie op de landelijke prognosetafels door rekening te houden met de bedrijfstak van het fonds (commerciële dienstverlening) en het inkomen van de deelnemers in het fonds.

15.1.32 Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening

Pensioenfondsden dienen een toereikende voorziening te hebben voor toekomstige kosten. Bij de toetsing van deze kostenvoorziening wordt uitgegaan van een scenario waarbij de werkgever wegvalt als sponsor. Het fonds moet dan een voorziening voor kosten gevormd hebben om de opgebouwde pensioenen af te kunnen wikkelen zonder bijdragen van de werkgever.

Recent heeft het pensioenfondsbestuur een onderzoek uitgevoerd naar een adequate hoogte van de kostenvoorziening. Op grond hiervan besloot het bestuur in 2014 een kostenvoorziening te hanteren van een bedrag van € 2,445 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening. Dit jaar is de vaste kostenvoorziening geïndexeerd met een prijsinflatie (consumentenprijsindexcijfer (CPI), alle huishoudens afgeleid) van 0,54%.

15.1.33 Saldo overdracht van rechten voor risico fonds

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangekocht voor de inkoop van pensioenrechten voor de deelnemer.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Overgenomen pensioenverplichtingen	-92	-1.191
Overgenomen pensioenverplichtingen SVA	-3	0
Overgedragen pensioenverplichtingen	1.666	5.582
	1.571	4.391

Het resultaat op overgenomen (inkomende) en overgedragen (uitgaande) waardeoverdrachten kan worden verklaard door de verschillen tussen de actuariële grondslagen waarmee de overdrachtswaarde wordt bepaald en de actuariële grondslagen waarmee de toevoeging respectievelijk vrijval uit de Technische Voorziening wordt bepaald. De verschillen in de actuariële grondslagen worden vooral verklaard door het verschil in gehanteerde (wettelijk) voorgeschreven rente.

15.1.34 Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemer

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.35 Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening (herverzekerde rechten)	9	-21
	9	-21

15.1.36 Overige lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2015	2014
Premie risicoherverzekering Zwitserleven	26	28
	26	28

15.2 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Er is geen bepaling over de bestemming van het saldo van baten en lasten van compartiment SPDHV opgenomen in de statuten van het fonds. Het negatieve saldo van de staat van baten en lasten à € 17,7 miljoen is onttrokken aan de algemene reserve.

15.3 Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum.

15.4 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015 ten behoeve van Compartiment SPDHV.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 3,7 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 186 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen. Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch tenminste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen. Hoewel het compartiment voldoet aan de wettelijke vereisten omtrent toeslagverlening is het daadwerkelijk verlenen van toeslagen de komende jaren onwaarschijnlijk.

Rotterdam, 24 juni 2016

drs. A.J. Dongelmans AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

16. Overig

16.1 Verklaring compliance officer

Het pensioenfonds heeft een gedragscode die wordt nageleefd door de verbonden personen. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten tussen het pensioenfonds en betrokkenen in privé te voorkomen. Daarnaast regelt de gedragscode hoe moet worden omgegaan met vertrouwelijke informatie van het pensioenfonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is.

Het pensioenfonds heeft het Nederlands Compliance Instituut (NCI) als externe compliance officer aangesteld. De externe compliance officer houdt toezicht op de naleving van de gedragscode door verbonden personen van het pensioenfonds. Alle verbonden personen dienen volledig transparant te zijn in hun nevenfuncties en in de relatiegeschenken en uitnodigingen die hen worden aangeboden. Hier dienen zij melding van te maken of goedkeuring voor te vragen. Meer specifiek heeft de compliance officer in de uitvoering van haar werkzaamheden de meldingen en goedkeuringen met betrekking tot belangenconflicten, nevenfuncties, (relatie)geschenken en uitnodigingen beoordeeld en geadministreerd.

De compliance officer meldt in haar rapportage aan het bestuur dat zij in het rapportagejaar 2015 geen onregelmatigheden heeft geconstateerd met betrekking tot naleving van de gedragscode.

16.2 Controleverklaring onafhankelijke accountant

Verklaring over de jaarrekening 2015.

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV op 31 december 2015 en van het resultaat over 2015, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2015;
- de staat van baten en lasten over 2015;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 6,4 miljoen (compartiment SPH € 2,7 miljoen en compartiment SPDHV € 3,7 miljoen)
Toegepaste benchmark	0,5% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorziening en de vrije reserves. Wij rekenen de materialiteit voor de jaarrekening als geheel toe aan elk van de compartimenten op basis van het pensioenvermogen.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Gelet op de beleidsdekkingsgraad die zich ultimo 2015 voor compartiment SPDHV van de stichting rondom de minimaal vereiste dekkingsgraad bevindt, hebben wij de materialiteit gesteld op 0,5% van het pensioenvermogen van elk compartiment.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 135.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In deze paragraaf beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Fusie Stichting Pensioenfonds DHV en Stichting Pensioenfonds Haskoning en toepassing stelselwijziging	
Per 1 januari 2015 zijn Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV samengegaan in Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV door middel van een juridische fusie. Zoals toegelicht op pagina 62 van de jaarrekening is de juridische fusie verwerkt in de jaarrekening 2015 met aanpassing van de vergelijkende cijfers. Als gevolg van de juridische fusie is de stichting een zogenoemde multi-ondernemingspensioenfonds welke zich kenmerkt door de onderscheiden compartimenten SPH en SPDHV. Op pagina 62 van de jaarrekening is toegelicht dat als gevolg van de juridische fusie de presentatie van de jaarrekening is aangepast om de compartimenten SPH en SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV separaat te presenteren. Het fonds heeft dit verwerkt als een stelselwijziging.	<p>Als onderdeel van onze controlewerkzaamheden hebben wij de documentatie met betrekking tot de fusie, waaronder de fusieovereenkomst, beoordeeld. Daarnaast hebben wij de aanpassingen in de vergelijkende cijfers gecontroleerd.</p> <p>Wij hebben vastgesteld dat de fusie en de stelselwijziging met betrekking tot de presentatie van de jaarrekening op juiste wijze in de jaarrekening zijn verwerkt en adequaat zijn toegelicht.</p>
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. Voor de stichting wordt de dekkingsgraad per compartiment berekend.</p> <p>In 2015 is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting en elk der compartimenten voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2015 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting in elk der compartimenten beoordeeld op basis van het actuariael rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. Ook de toerekening van kosten aan de compartimenten heeft hierbij onze aandacht gehad. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder</p>

Risico	Onze controleaanpak
	<p>zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <p>Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen dit de key items: indexatie compartiment SPH per 1 april 2015 en verwerking van de verhoging van de aanspraken van compartiment SPH op 31 december 2015.</p> <p>Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.</p>
Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen	
<p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde is niet in alle gevallen te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto-contante-waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-beursgenoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties, netto contante waardeberekeningen alsmede intrinsieke waarde opgaven en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreft dit de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen. Deze kennen waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in de niet-(beurs)genoteerde fondsen veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingonzekerheid verlaagt.</p> <p>De stichting heeft de waarderinggrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 13.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 14.1 en 15.1 "Beleggingen voor risico fonds". Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2015 € 168 miljoen is belegd in deze</p>	<p>Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij met de andere accountant de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderinggrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2015.</p> <p>Voor de posities in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen, zijn de waarderingen geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2015 van deze fondsen. Waar deze (nog) niet beschikbaar zijn, is de aansluiting vastgesteld met de meest recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum, alsmede de back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen).</p> <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>

Risico	Onze controleaanpak
<p>niet-(beurs)genoteerde fondsen, maar dat € 26 miljoen illiquide is. Dit betreft 15,4% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn.</p>	
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 13.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 14.1.7 en 15.1.7 'Voorzieningen voor risico fonds'. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden met betrekking tot de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur door het vervallen van de driemaandsmiddeling per 1 januari 2015 en aanpassing van de UFR in juli 2015. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds voor compartiment SPH en voor compartiment SPDHV hierdoor respectievelijk € 0,9 miljoen en € 9,5 miljoen hoger uitgekomen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2015. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de effecten van de wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2015. Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij een eigen actuariële specialist betrouwendheid specifiek de uitkomsten van de door</p>

Risico	Onze controleaanpak
	de stichting uitgevoerde analyses op de ervaringssterfte en kostenopslag heeft onderzocht.
Uitvoering van beleggingsadministratie en herverzekering bij uitvoeringsorganisaties	
De stichting heeft een belangrijk deel van de pensioenvoorziening van compartiment SPH herverzekerd bij een derde partij. Daarnaast heeft de stichting de beleggingsadministratie van het eigen vermogen en de opbouw in eigen beheer van compartiment SPH uitbesteed aan een derde partij. Het bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze partijen is opgenomen in de jaarrekening van de stichting. De stichting heeft dit toegelicht in toelichting 14.1.3 'Herverzekeringsdeel van de voorziening' en toelichting 14.1.14 'Risicobeheer' van de jaarrekening.	Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juistheid van de basisgegevens bij de herverzekeringsmaatschappij en de juiste werking van de organisatie die belast is met de administratie van de beleggingen van het eigen vermogen en de opbouw in eigen beheer beoordeeld op basis van een beoordeling van de ISAE 3402 rapportage van de herverzekeraar en administrateur van de beleggingen. Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.
Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerst en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.	

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening en voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het bestuursverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het bestuursverslag en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;
- dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Benoeming

Wij zijn door het bestuur benoemd als accountant van de stichting. Ondergetekende treedt op als externe accountant sinds de controle van dit boekjaar (2015).

Den Haag, 24 juni 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

17. Pensionering en overlijden compartiment SPH

Pensionering

In het verslagjaar gingen de volgende (ex-)deelnemers met pensioen:

F. Balk	F. Leeman	J.S. Rus
J.H.M. van Betuw	H.W.G.M. Loonen	A.M.H. Sannen
M.D. de Boer	P.H. Meijer	J.W. Selderbeek
H.J. Buitenhuis	J.W. Mourits	F. Sperling
F.J.H. Dirks	A.M. Mueller	A. Tuinhof
A.W.M. ter Ellen	J. van 't Oever	W.J.G. Verweij
P. Groenewoud	M.V. Patrick	M.A. van der Vlist
P.A.J.M. Hoes	F.S. Poolman	R. van Voorst
F.J.W. Hopster	H.C.N. van der Putten	R.R. Zwaag
A.T. van Eijk-Jansen	A.J.V.E. Roex	

Overlijden

In 2015 ontvingen wij geen bericht van overlijden van deelnemers.

In 2015 ontvingen wij bericht van het overlijden van de gewezen deelnemers:

A.A. Cloosterman	V.G. Damhuis
------------------	--------------

In 2015 ontvingen wij bericht van het overlijden van de gepensioneerden:

J. van den Berg	G.M.S. Klomp	K.H. Tieleman
P.H.J.M. Brouwers	R.R. Roders	R.W.M. Zwanikken
H.R. Hicks	E.P. Spoon	

18. Pensionering en overlijden compartiment SPDHV

Pensionering

In het verslagjaar gingen de volgende (ex-)deelnemers met (pre)pensioen:

J.J.M. Alles	J.M. Janus	R.W.M. Schoonderbeek
R.A. Arrindell	J.A.J. van Knippenberg	J.J. Schreuder
C. van Baal	C.H. Kooijman	W.J. Schuurman
J.H.W. van Berkel	J. McGing – Koppert	W.J.H. Sikkell
R.R. van Blanken	W. Korf	A. Siwabessij
C.L.E. van den Brul	C.A. Korringa	F.W.M. Sutmuller
J. ter Burg	W.F. Kruidhof	J.A.M. Tromp
J.H.G.M. Ceelen	L.H.P. van der Leeden	P.H. de Vos
J.E. Dijkstra	H.J.M. van Wijk - de Man	J.A.F.M. Wajon
J.T.G. Douwes	A.M.G. van Bommel – Martens	H.P. van de Wal
J. van Enst	J.J.C. Meulepas	G.C. Wallet
D.R. Frans	G.A. Meurs	L.D.M. Wensveen
H.G. Geerdink	H.H.M. Orbons	M.M. Wetzels
J.P. van der Post – Gerritsen	R.T. Overakker	N.P.S. de Wever
M.T.M. Gerritsen	N.W.M. Pieterse	P. Wiffers
J.A. den Herder	G.H.E. Platenkamp	M. van der Woude
G. Herrema	W.A. van Rijen	B.J. Zwanenburg
K.W. van Huizen	A. Roozenbeek	
W.J.W.G. Jansen	R.E. Schermerhorn	

Overlijden

In 2015 ontvingen wij geen bericht van overlijden van deelnemers.

In 2015 ontvingen wij bericht van het overlijden van de gewezen deelnemer:

G. Kreuning

In 2015 ontvingen wij bericht van het overlijden van de gepensioneerden:

G. de Boer	A.C. Joha	E.B.A. van der Moolen
R.J. Bonnema	J.A.C. Kluiters	T.J. Nieuwenhuis
J. van der Burch	W. Knevel	J.T.A. Slotboom
R.A. Court	G.J.M. Koster	E. Verschuur
P.H. Deibel	L.L.D. Lans	J.B.M. Wiggers
B.J.M. van Dinther	J. Lubach	J. Zeper
S.H. van Dusseldorp	G.H. Lubbers	
A. Noordewier – Jagtenberg	H.E. Mante	

19. Begrippenlijst

Aanspraakgerechtigde	Maakt aanspraak op een nog niet ingegaan pensioen. Naast de <i>(gewezen) deelnemer</i> is dit ook de begunstigde voor een <i>partner- of wezenpensioen</i> .
ABTN	Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. Deze, door de wet verplicht gestelde, nota beschrijft de financieringsopzet van de reglementaire pensioenen.
Actuariële grondslagen	Veronderstellingen voor de vaststelling van de <i>Technische Voorziening</i> en de pensioenpremie. Deze hebben onder meer betrekking op de gehanteerde rekenrente, de levensverwachting van de deelnemers en opslagen die in de premie worden meegenomen, zoals voor de uitvoeringskosten.
Actuaris	Berekent met wiskundige modellen de premies en de <i>Technische Voorziening</i> .
ALM- of Asset Liability Management-studie	Analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd.
Belegd vermogen	Totale waarde van alle beleggingen van het fonds.
CBS consumenten-prijsindex (CPI), alle huishoudens, afgeleid	Niveau van consumentenprijspeil in een bepaald basisjaar. De afgeleide CPI is exclusief het effect van veranderingen in de tarieven van productgebonden belastingen (bijv. btw en accijns op alcohol en tabak) en subsidies.
Continuïteitsanalyse	Toont de ontwikkeling van de financiële situatie op langere termijn (15 jaar). Hiermee wordt beoordeeld of de financiële risico's van het pensioenfonds op lange termijn zich binnen aanvaardbare grenzen bevinden. Deze analyse moet volgens het <i>FTK</i> eens in de drie jaar worden gemaakt.
Crisisplan	Wanneer het pensioenfonds op korte termijn niet meer aan de doelstellingen kan voldoen, bevindt het pensioenfonds zich in een financiële crisis. Het financieel crisisplan is een richtlijn voor hoe te handelen in geval van een crisis.
Deelnemer	Werknemer die pensioen opbouwt via de pensioenregeling. Ook de werknemer met een WIA-uitkering is deelnemer.
Dekkingsgraad	Maat voor de financiële positie van pensioenfondsen en de zekerstelling van de (toekomstige) pensioenen. Er zijn de volgende varianten: - (Nominale) dekkingsgraad: pensioenvermogen gedeeld door de Technische Voorziening (TV). - Vereiste dekkingsgraad: vereist eigen vermogen gedeeld door TV plus 1.
Dekkingsgraadsjabloon	Bij het <i>herstelplan</i> behorend voorgeschreven model met de kwantitatieve uitwerking van het voorgenomen herstelbeleid.
Dekkingstekort	Er is een dekkingstekort als de <i>beleidsdekkingsgraad</i> onder het minimaal vereiste eigen vermogen ligt.
Directe beleggingsopbrengsten	Rente en dividendopbrengsten van beleggingen.
Diversificatie-effect	Effect van spreiding van de beleggingsportefeuille op het vereiste vermogen.
DNB	De Nederlandsche Bank. Toezichthouder van pensioenfondsen, verzekeraars en kredietinstellingen in Nederland.
Duration	Gewogen gemiddelde looptijd van alle contant gemaakte kasstromen van een obligatie. Dit is de koersgevoeligheid van obligaties voor veranderingen in de rente. Bij een duration van 5 jaar daalt (stijgt) de koers van de obligatie 0,5% als de rente 0,1% stijgt (daalt).
Ervaringssterfte	Het verschil tussen de verwachte sterfte van de pensioenfondspopulatie en de verwachte sterfte van de gehele Nederlandse bevolking.
FIRM	Door DNB ontwikkelde methode voor de analyse van risico's.
FOCUS!	Vernieuwde toezichtaanpak van DNB met ingang van 2012.

Franchise	Deel van het salaris waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Aangenomen wordt dat de pensioenopbouw over dit deel van het salaris wordt gedekt door de later te ontvangen AOW-uitkering.
FTK of Financieel Toetsingskader	Toezichtregime voor de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfonds. Het is opgenomen in de Pensioenwet die op 1 januari 2007 in werking is getreden.
Gewezen deelnemer	<i>Deelnemer</i> van wie het deelnemerschap is geëindigd, die pensioen bij het fonds heeft opgebouwd waarvoor geen premie meer hoeft te worden betaald.
Haalbaarheidstoets	Op grond van artikel 143 van de Pensioenwet voert een pensioenfonds elk jaar een haalbaarheidstoets uit. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.
Herstelplan	Plan van aanpak gericht op het herstel van het <i>dekkingstekort</i> of het <i>reservetekort</i> bij een pensioenfonds.
Inhaaltoeslagen	<i>Toeslagen</i> die kunnen worden verleend, voor zover deze in het verleden niet voor 100% zijn toegekend.
Kostendekkende pensioenpremie	Premie nodig volgens het <i>FTK</i> om de onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst in dat jaar en voor de langere termijn na te komen.
Middelloodregeling	Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen afhankelijk is van het gemiddelde van de <i>pensioengrondslagen</i> tijdens de deelneming.
Minimaal vereist eigen vermogen	Minimale solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden.
Minimaal vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>minimaal vereist eigen vermogen</i> .
Partnerpensioen	Levenslange of tijdelijke uitkering aan de partner vanaf het moment van overlijden van de deelnemer. De partner kan zijn de huwelijkspartner, de geregistreerde partner of degene met wie wordt samengewoond.
Pensioengerechtigde	Ontvangt een ingegaan ouderdomspensioen, prepensioen, arbeidsongeschiktheidspensioen, <i>partnerpensioen</i> of <i>wezenpensioen</i> .
Pensioengrondslag	Deel van <i>pensioengevend salaris</i> na aftrek van de <i>franchise</i> . Dit is de basis voor de berekening van het pensioen en de pensioenpremie.
Pensioenvermogen	Reserve van het fonds vermeerderd met de <i>Technische Voorziening</i> .
Pensioengevend salaris	13,6 maal het bruto maandsalaris.
Pension Fund Governance	Wijze waarop pensioenfonds verantwoording aflegt aan belanghebbenden en waarop het interne toezicht is georganiseerd (goed pensioenfondsbestuur).
Prognosetafels	Tonen de sterftekansen afhankelijk van de bereikte leeftijd. Aan de hand van de prognosetafels worden de gemiddelde verwachte levensduren berekend.
Rekenrente	Rente waarmee toekomstige pensioenbetalingen contant worden gemaakt.
Rentetermijnstructuur (RTS)	De rentetermijnstructuur is een door DNB voorgeschreven tabel die voor verschillende looptijden aangeeft met welke rekenrente de toekomstige pensioenuitkeringen contant moeten worden gemaakt.
Reservetekort	Er is een reservetekort als de <i>beleidsdekkingsgraad</i> boven het minimaal vereist eigen vermogen, maar onder het vereist eigen vermogen ligt.
Risicohouding	De mate waarin een fonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds.
Technische Voorziening (TV)	Voorziening voor toekomstig uit te keren pensioenen die over de verstreken jaren zijn opgebouwd.
Toekomstbestendig indexeren	De Pensioenwet bepaalt dat een pensioenfonds de pensioenen alleen mag indexeren (verhogen) als het deze indexatie naar verwachting ook in de verre toekomst kan toekennen. Dit noemen we toekomstbestendig indexeren.
Toeslagen, toeslagverlening	Verhoging van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Ook wel indexatie genoemd.
Total Expense Ratio (TER)	De kostenratio of TER van een beleggingsfonds is de optelsom van de jaarlijkse beheervergoeding en operationele kosten.

Ultimate Forward Rate (UFR)	Risicovrije rekenrente (Forward Rate) die vanaf 20 jaar convergeert naar een voortschrijdend gemiddelde van markttrentes over de voorgaande 120 maandeindes bij 60 jaar. Een Forward Rate is een toekomstige eenjaarsrente.
Vereist eigen vermogen	Solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen worden uitgekeerd. De kans dat er binnen een jaar een dekkingstekort ontstaat, moet kleiner zijn dan 2,5%.
Vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>vereist eigen vermogen</i> .
Visitatie	Vorm van intern toezicht in het kader van <i>Pension Fund Governance</i> , waarbij het bestuur aan een visitatiecommissie van onafhankelijke deskundigen opdracht geeft om het functioneren van het bestuur te bezien.
Waardeoverdracht	Overdragen van de contante waarde van opgebouwd pensioen wanneer een werknemer van pensioenregeling wisselt.
Wezenpensioen	Nabestaandenpensioen dat na overlijden van een deelnemer wordt uitgekeerd aan de kinderen van de overleden <i>deelnemer</i> .
Zakelijke waarden	Verzamelaar voor beleggingen in aandelen, vastgoed en grondstoffen.